

Praktické navedení k hláškování a čtení.

Pomocná knižka

pro

učitele při užívání „První čítanky pro školy obecné a městanské.“

Sepsal

JOSEF BAČKORA.

II 440/444

K druhému vydání upravil

ŠTĚPÁN BAČKORA.

S podobiznou a životopisem spisovatele.

(SPISŮ „MATICE KOMENSKÉHO“ ČLS. V.)

V PRAZE 1880.

NAKLADATEL F. R. A. URBÁNEK, KNIHKUPEC
PRO LITERATURU PAEDAG. A POMŮCKY UČEBNÉ.

Předmluva k prvnímu vydání.

Tak zvané hláskování dosud nemělo, jak se podobá, do škol přístupu, jakého zasluhuje. Myslím z hlavních překážek, které zavedení jeho ve školách příčí se, a pro něžto nechutku hláskování až dosavad namnoze se jeví, jedna jest i ta, že mnozí páni učitelé neměli dostatečné příležitosti s předmětem tím náležitě seznámiti se. Příležitost tu dostatečnou k obeznání se s vyučováním čtení prostředkem hláskování, abych pp. učitelům, zvláště nastávajícím, zjednal (o čemž jsem také s několika stran dožádán byl), pokusil jsem se o úlohu takovou, i odvážil jsem se, dílko to sepsati, co knížku příručnou, co pomůcku.

Ve spisku tom shledáme, že s vyučováním hláskám a písmenkům, se skládáním jich ve slabiky (v složky) a ve slova se nekvapí, a že tu zároveň ještě o cos jiného, důležitého se jedná — totiž o znenáhlé obouzení a rozvinování se rozumu dítka. Což platno čtení, když dítě čtenému nerozumí. A k tomu dítky vésti jest nezbytnou potřebou. Též patrno, že se tady na mysl dětskou nepůsobí jednostranně, ale co možná všeobecně, aspoň mnohostranně. Tuto lze poznati, kterak učitel zasáhati může do všeho, z čeho by získal poučení a spolu i zábavu pro dítka. Ovšem, chce-li kdo příjemně učiti, musí mít též nějakou zásahu, abych tak řekl, ze všeho odvětví vědění lidského, a nesmí toliko na holá písmena mysliti. Učitel užije k uvědomění a ku připravení ponětí o hláskách i o písmenech, o slabikách (složkách) i o slovech a průpovědích brzo a především vlastních zkušeností dítěk samých, jež vyučuje, brzo povídék, bajek, pohádek, hned přírodnímu, člověkosloví a životozprávy, i dějepisu,* a zas něčeho z průmyslu a z hospodářství, kdy a kterak se co hodí, avšak — avšak — spůsobem dětskému smyslu přístupným t. znázorňováním a

* Zvláště příběhů biblických, z nichž se může dítkám už před hláskováním vypravovatí mnohé, co smyslu jejich přístupno jest a mysl jejich zajímati může; vždyť záhy dostávají se jím do rukou obrázky rozličné, jichž význam dítka přejí si mít vysvětlený.

mluvou, jaké dítky rozumějí, arcíř přitom čistou, správnou. Z přítomných rozmluv učitele s dítkami jest vidno, jak rozmanitých příležitostí učitel uchopiti se může, aby dosáhl účelu.

Dílko to rozvrženo jest v rozpravy pro snadnější nahlédnutí dle potřeby a libosti. Že zde onde v rozpravách těch mnohou věc předpokládám, co do známosti a vědomosti dítka, má svou příčinu v tom, že mně vždy na myslí taně, aby, nežli se s dítkami přikročí ku hláskování a písmenkování, s nimi už dříve dosti bylo se nahovořilo aspoň o věcech je obkličujících, jim nejbližších, bližších a blízkých; aby tedy nepřišlo se ku hláskování a tudy ke čtení s prázdnýma rukama, jako až potud obyčejně dělo se i děje, že rodiče, nestarajíce se o rozum dítka svých, domnívají se, písmena že jsou první stupeň k poznání lidskému, ke vši vědomosti. Protož i často se stane, že dítě k poznání písmen, ke čtení se vede, ani takořka mluviti neumějí, kdežto přece třeba, abychom už před tím s dítkem hovorili, rozprávěli o věcech aspoň z blízka, dotýkajících se jeho, aby slyšíc nás mluviti k němu a s ním, též se učilo náležitě rozličné výrazy mluvy pronášeti a jich užívati; aby učilo se o věcech dle rozumu svého souditi i o nich — aspoň prostince — vyprávěti.

Při pojednávání tom o hláskování myslil jsem sobě všecky hlásky rozvedeny 1) na takové, které dítkám nejvíce už známy jsou co nejjednodušší samostatné výrazy mluvy lidské anebo zvířecí (tak zvaná citoslova a čitoslova) jako: *á!* co výraz podivu anebo radosti; *e!* nevole a ošklivosti; *i!* bolesti; *ó!* neštěstí; *u!* kuňkání žabího; *ú!* hrůzy anebo hukotu větru; *y!* hykání oslího; *ou!* volání vozkova; *c!* hlasu střízlivčkova nebo ckání koníků lučních; *č!* volání na kočku; *f!* fičení větru skulinou; *m!* mučení kravího; *r!* hrkotu vozu anebo řehtačky velikonoční, anebo vrčení některého zvířete; *s!* sykotu hadího; *š!* při zahánění slepic; *z!* bzučení všeličeho; *ž!* varu kypící tekutiny na žhavé plotně. Také mnohých samohlásek lze užiti jako slov, na př.: otec *a* matka jsou naši rodiče; bratr *i* sestra chodí do školy; *u* vody rostou vrby; dítě prosí o chléb;

2) na takové, které už co samostatné slabiky z počátku více slabičních slov samy o sobě jsou vyráženy, jako: *a*, na počátku slov *A-dam*, *A-bel*, *a-loe*, *A-rab*, *a-no*; *e*, *E-va*, *E-sau*, *E-sop*, *E-liseus*; *i*, *I-van*, *I-sidor*, *I-gnac*, *i-nu*, *o*, *o-lej*, *o-tava*; *u*, *u-zda*, *u-zel*, *u-lice*; *ú*, *ú-sta*, *ú-dolí*; *ou*, *ou-voz*, *ou-hoř*;

3) na takové, které na konci slov rázně a zřetelně jsou slyšeny, jako *c*, na konci slov *pe-c*, *kle-c*, *lí-c*, *no-c*, *kore-c*, *lakome-c*, *třape-c*; *č*, *klí-č*, *pavla-č*, *obru-č*, *mí-č*, *plá-č*, *chomá-č*; *f*, *ha-f*, *pi-f*, *pa-f*, *hou-f*, *rá-f* (*obru-č*, *zdě-ř*); *m*, *dů-m*, *stro-m*, *chrá-m*; *n*, *de-n*, *se-n*, *čbá-n*, *koře-n*; *ň*, *pe-ň*, *dla-ň*, *ohe-ň*, *kuka-ň*; *d*, *je-d*, *ha-d*, *pá-d*, *hra-d*, *me-d*, *obě-d*, *souse-d*, *bro-d*, *trou-d*; *d'*, *pí-d'*, *lo-d'*, *ká-d'*, *ze-d'*, *hru-d'*, *mě-d'*, *hlemýž-d'*; *r*, *čbe-r*, *dvů-r*, *sbo-r*, *ouho-r*, *netopý-r*; *ř*, *kou-ř*, *ková-ř*, *tvář*, *ouho-ř*, *zbě-ř*; *s*, *no-s*, *pe-s*, *kla-s*, *ko-s*, *le-s*, *pá-s*; *š*, *ko-š*, *my-š*, *pala-š*, *slepý-š*; *z*, *va-z*, *vů-z*, *re-z*,

hrá-z, prova-z, paře-z; ž, vě-ž, tí-ž, pl-ž, mří-ž, kráde-ž, mláde-ž, drůbe-ž, ostří-ž; ch, stra-ch, smí-ch, mě-ch, vr-ch, oře-ch, ví-ch, pele-ch, hrá-ch; l, ou-l, sů-l, pope-l, vá-l, vů-l, uhe-l, kuže-l, kote-l, ore-l; p, stro-p, oukro-p, le-p, tru-p, ote-p, slou-p, oka-p, příko-p, su-p, čá-p; b, hro-b, chlé-b, zu-b, hři-b, rou-b, vru-b, ru-b, klou-b, korá-b, dro-b, žla-b, svra-b; k, bro-k, dra-k, há-k, bý-k, ptá-k, mra-k, špale-k, poto-k; t, či-t, ci-t, po-t, pru-t, mla-t, pě-t, hrbe-t, drá-t, hos-t, chřes-t, lis-t, mos-t, chroust-t, kno-t, nehe-t, plot-t; ť, la-t, oprá-t, děš-ť, plás-ť, sí-ť, sme-ť, na-ť, ne-ť, ze-ť; v, obu-v, chlé-v, kro-v, odě-v, ruká-v, mrke-v, bruke-v, kone-v, láhe-v, oko-v, ostro-v;

4.) na takové, které ne dosti rázně a zřetelně, ba pochybně slyšeny býti mohou, jako: j, h, ba někdy také b, p, k, g; při těchto hláskách bylo by snad někomu vhodněji, aby počínal hned slabikami ha, he, hy, ho, hu, hou atd., ja, je, ji, jo, ju, jou atd., n. př. napsav a, táz se: Pro kterou hlásku jest písmeno to? Pro a. Nyní napíši před tím a jiné písmeno — ha — hle, znáte-li písmeno toto (ukazuje na h)? — Povím vám o písmenu tom, že, kdykoli stojí před a, vyrazí se to vždy i s tím h najednou takto: ha. Kterak to vyrazíte? ha. Jako hlídač, který přišel na kluka trhajícího lusky, zvolal naň: Ha, co to děláš!“ Kterak zvolal hlídač? — Anebo kterak sluší ona beznohá zvířata, která rychle po zemi se plazí, jazyk rozdvojený mají a na nepřitele syčí a sípají? Hadi. Co jste nejprve vyrazili, když jste řekli hadi? ha. Povídal jsem vám kdys o jistém černém ptáku, jejž liška obelstila o sýrec, který to byl pták? Havran. Kterak slove onen lehký plátený oděv, podobný košíli, jejž vozkové nosívají? Halena. Když jste řekli havran, halena, což jste vyrazily po každé nejprve? ha. Kterak to tedy jest napsáno zde? ha.

Anebo začti se může i takto: Hlídač napadl chlapce, an trhal lusky; i zvolal naň: „Ha, co děláš!“ Kterak že hlídač zvolal na chlapce? „Ha“ atd. Což vyrazil hlídač nejprve, když tak zvolal? — „ha.“ Napíšeme si ten hlas, který hlídač nejprve vyrazil při svém zvolání — ha; — kterak je to tedy? ha. Což směje-li se kdo, který hlas bývá při tom slyšeti? ha ha ha! I když mluvíme, vyrážíme někdy hlas tento ha; jako, pojmenujeme-li onoho černého ptáka, jehož liška o sýrec obelstila; který to byl pták? Havran. Zdaliž jest přitom slyšeti ha, když řekneme havran? Jest. I kde jest slyšeti ha, s počátku anebo na konci? S počátku. Zdali dovedete samy něco pojmenovati, při čemž bychom slyšeli hlas ha napřed? — hadi, hasák, halena, hadec, haječka hafan, hasič, hadr, habr, hana, Havel. Řeknu-li: noha; kdy slyším ha, s počátku aneb naposled? — Vyslov to po mně a já to tuto napiši! Kdo pak dovede pojmenovati něco, při čem bychom slyšeli hlas ha na konci? — duha, tuha, struha, sluha, lodyha, váha, žáha, Praha. — Z čeho se dělá papír? Z hadrů. Kterak tedy sluje to, z čeho papír se dělá? Hadry. — I tak se rozpráví o složkách he, hy, ho, hu, hou atd., ku kterým se hodí slova: he, hy, ho, hu, hou:

hekati (stenati), *hezoučký*, *Helena*, *heboučký*, *herec*; *hy!* *Hynek*, *hyena*, *nohy*, *rohy*, *duhy*, *váhy*, *kruhy*, *sáhy*, *rýhy*, *struhy*; *honák*, *honec*, *hody*, *hodiny*, *hora*, *hoši*; *husa*, *husar*, *huba*, *hudec*, *nohu*, *váhu*; *houně*, *houba*, *house*, *houžev*, *houpy!* atd.

Třeba jest při hláskování, aby se rázně pronesl, značně vyrázel každý dotyčný hlásek ve slovech, která ke znázornění jeho se Oberou, a v nichž buď s počátku, buď na konci se nalézá, jako n. p. hlásek *s* ve slovech *les*, *brus*, tedy *le-s*, *bru-s*; hlásek *c* ve slovech *noc*, *palec*, tedy *no-c*, *pale-c*; hlásek *ch* ve slovech *hráč*, *lenoch*, tedy *hrá-ch*, *leno-ch* atd. Protož také jsou tuto i písmena dotyčná v písmě samém významná buď literou jinou, buď příčkou oddělena.

Též myslím, aby učitel sám, kde to jest snadno, raději obrál sobě slova co do sluchu známá, co do ponětí ještě neznámá, aneb i slova, dětem i co do sluchu i co do ponětí ještě neznámá, a však oboru poznání jejich blízká i potřebná, aby se tím jejich mluva i jejich známostí věcí obohacovala; známá zas dětem slova i co do sluchu i co do ponětí aby jim samým ponechal jako v zásobu, by ony pak mohly samy, jako ze svého, vyhledávat a jmenovati vhodná slova, ku kterým on je potom vybídne, a jim opět příležitost k přemýšlení a samočinnosti poskytne. Jako při hlásku *c* slova *koniklec*, *ujec*, *hadec*, *pryšec*, anebo při hlásku *k* *zinek*, *ledek*, mohou dítkám být neznámá i co do sluchu i co do ponětí o věci, a jsou to přec jména věcí jim často tak blízkých! Slova *umělec*, *sumec*, *kozorožec*, *hradeč*, *sobec*, *ozubec* a *prak*, *brak*, *kolek*, *rok*, *kamzík*, *mezek*, možná že zase dítkám jsou známá co do sluchu, co do věci však neznámá. Takováto slova si zvolím ku pomoci znázornění hlásků, a dítkám ponechám v zásobu lehká slova *tanec*, *konec*, *hrnec*, *moc*, *palec*, *válec*, *věnec* a j. potom *býk*, *oblouk*, *žák*, *mrank*, *boč*, *skok*, *rať* a j.

Co se týče jednotných v čítance slov průpovědím předeslá-ných, musejí se tato dětem oživiti, totiž v průpovědi založiti, a hle, tot cvičení výborné v mluvení.

Vždy nemívají malí začátečníci knížky hned, a byť i měli, je to přece s velikou výhodou, ba při veřejném vyučování nevyhnu-telno, aby učitel křídy a tabule přitom užíval; onť má dítky i k tomu vésti, aby si napsaná od něho na tabuli písmena na svých tabulkách kreslily, jaká v knížkách jejich pro začátek se nalézají.

Předmluva k druhému vydání.

„Návod k hláskování“ byl již skoro upraven k vydání, když tu pojednou „Čítanka pro první třídu škol obecných,“ o níž řečené dílo se opíralo, vyšla z užívání. Bylo tedy třeba spis tento upraviti v ten spůsob k nové „Čítance pro školy obecné a měšťanské,“ aby i na dále služby své konal, jakož osvědčil se v řadě dlouhých let dobrým a praktickým prostředkem nejen naučiti čísti, nýbrž i vzdělati rozum a zušlechtiti srdce mládeže.

V PRAZE, 5. dne měsíce prosince 1879.

Josef Bačkora.*)

Bačkora Josef (Množislav) narodil se v Malíně 12. dne měsíce února 1803. Otec jeho, František Bačkora, měl tu domek a při něm asi šestnáct korců polí, z nichž výživu bral. Matka, Marie Valburga, rozená Zerzubová, pocházela z Telče na Moravě, kde otec František byl pomocníkem učitelským a s ní se seznámil. Pojavit ji za manželku, vzdal se učitelství a odebral se do Malína. Za několik let vyměnil svou živnost v Malíně za dům v Hoře Kutté, kam také se svou rodinou se odstěhoval. Ze tří dítěk, jež na živu zůstaly, totiž Josefa, Štěpána a Gabriely, byl Josef nejstarší a chodil již v Malíně do školy; nyní bylo mu choditi do školy v Kutné Hoře, kde byla c. k. škola hlavní, kteráž měla zvučnou pověst, že se tam mládež naučí nejen dobře německy, nýbrž i že žáci její vynikají ve psaní a kreslení. Jest ještě v dobré paměti, že hlavní školy té doby měly ráz německý.

Josef Bačkora odbyv hlavní školu vstoupil do průpravné učitelské, tehdy praeperandi zvané, kteráž s hlavní školou spojena byla. Po roce — bylo to r. 1820—21 — mohl se vykázati vysvědčením v každém ohledu výborným. Vysvědčení to končilo slovy: „Ohledem na připojená poznámenání (trídy z předmětů učebných) lze jej odporučiti za pomocnáka těm, kdož by ho mohli potřebovat.“

Svou bedlivostí v učení a neúhonností mravů získal si Josef přízeň tehdejšího ředitele hlavní školy, Heřana, tak že když dostaviti se měl k odvodu nemaje dekretu pomocnického, vymohl ředitel Heřan na krajském úřadě v Čáslavi, že Josef byl od vojny osvobozen.

Brzo potom uprásdnilo se místo suplenta při městské škole v Čáslavi, o něž se Bačkora ucházel, a obdržev je počal tuto vyučovati od 1. dne měsíce září 1821. Po čas svého působení na škole získal sobě náklonnost i přízeň svých představených i rodičův dítěk jeho péči svěřených.

Zastupování při škole trvalo toliko rok. Ale dříve, než doba ta uběhla, ustanovil se na tom, že, jakmile prázdniny se skončí,

*) Životopis ten vyňat jest z týdeníku vychovatelského „Posla z Budče“ tu a tam pozměněn.

odebere se do Prahy, aby v ústavu učitelském při c. k. vzorní hlavní škole důkladněji se vzdělal i spůsobilosti pro hlavní školy nabyl. — Bohužel! bylaf tato vzorní hlavní škola pouze německá, z níž vycházeli mladí učitelé, kteří nabývše potřebného vzdělání německým jazykem, tím též jazykem měli vyučovati mimo mládež německou i mládež českou, již byl jazyk ten cizí, neznámý, ne-srozumitelný! — Nepodobá-li se skutečnost tato historii o vězi Babylonské? A co zbývalo Josefovì, chtěl-li přece ku předu? — Dostavil se do Prahy v ustanovený čas, byl zapsán do seznamu kandidátů učitelských, i súčastnil se všeho, co kandidátům těm bylo potřebou. Ale že sáček jeho chudince jen opatřený brzo až na dno vyschl, a on hodin soukromého vyučování nikde domoci se nemohl, byl nucen Prahu ostaviti a odebrati se s pocitem bolestným domů. Doma, v Hoře Kutné, trávil čas čtením, zejména knih, které sloužily k dalšímu jeho vzdělání. Mimo to cvičil se ve hraní na houslích a na varhanách, považuje hudbu za věc s úřadem učitelským srostlou. Častěji procházel širé okolí Kutnohorské a s nevšední zálibou sbíral kameny a rudy, jichž bylo všude veliká hojnost a druhů rozmazanitých, i bral poučení z toho.

Jakžkoli toto zaneprázdnění bylo vzdělavatelné a ušlechtilé, tož přece nevedlo tam, kam Bačkora Josef dospěti sobě umínil. Proto bylo mu velmi vděk nabídnutí, aby přijal místo vychovatele dvou synků pana Jetla, sládka v Zdechovicích. Zde míjel mu čas dosti příjemně. Domácnost sládkova byla spořádaná, hošti byli hodni a čiperni v učení. Pan Jetl byl nejen výborný sládek, ale i výborný člověk; manželka jeho byla paní rozšafná a vzorná hospodyně, spravujíc všecku domácnost co nejpečlivěj. Josefa zajímal také celá pivovarnická manipulace; kdykoli mu času zbývalo, zašel do pivovaru, zvláště když se pivo vařilo, a vedl rozpravy s těmi, kdož v pivovarnictví dobře se znali. U sládka scházela se také místní honorace; bylit to jednak panští úředníci, jednak i vážení místní občané; ti vedli často živý rozhovor o hospodářství polním, lesním, rybničním aneb vypravovali přsběhy ze svých zkušeností.

Honorář Josefův za vedení a vyučování hochů sládkových nebyl ovšem veliký; však maje tu celé zaopatření, nemusil vydávati peněz než na oděv, a jsa při tom šetrný, ustřádal si několik zlatých, že když lhůta soukromého vyučování svěřenců jeho vypršela, mohl s bezpečnou nadějí do Prahy se odebrati a vstoupiti tu znovu do normálního kursu učitelského na Malé straně, což se stalo počátkem školního roku 1825. — Ale prameny penězité i při největší šetrnosti počály mu vysýchati, z čehož mysl jeho starosfmi o další úspěch ve svém započatém povolání nemálo se kalila. V této tísni obrátil se Josef k řediteli normálky, Peutelschmidovi, prose jej, aby mu pomohl buď k nějaké nadací ustanovené pro čekatele učitelství, nebo k nějaké hodině soukromého vyučování. Peutelschmid vyslechl prosbu jeho s patrným účastenstvím i vymohl mu nadací 20 zl. stř. ročně; zároveň postaral se o to, aby ve

školním domě upravila se ještě jedna světnice za příbytek chudým kandidátům. Nebyla to však pouhá světnice, byla v ní i postel se žíněnkou a přikryvkou. A když mu řečený ředitel opatřil i hodiny soukromého vyučování, stala se mu značná úleva. S útěchou a nevšední pilí užíval času, jenž mu zbýval, k dosažení touženého předsevzetí.

Dvoyletý učitelský kurs pro hlavní školy odbyl r. 1827. — Od té doby Josef z Prahy se nevzdálil očekávaje, kdy a kde na která místa školní vypsán bude konkurs. Ale vypisování těch konkursů bylo po řídku; a stalo-li se přece, že zadal o místo uprázdněné, přesvědčil se, že nelze tak snadno k místu přijít, i také že ne z bůhdarma jmenoval se čekatelem učitelským.

Zabývaje se soukromým vyučováním mládeže všímal si i ruchu národního a literárního, kterýž za těch dob počínal živějí se jeviti. Každý český plod literární, at nový neb starší, jenž k uvědomění vlasteneckému přispíval, aneb ku vzdělání vůbec sloužil, byl mu úkazem velice milým, jež si také bez prodlení z uspořených peněz opatřil. Byly to knihy zejména mluvnice česká a český pravopis od Hanky, Nejedlého Jana Hlasatel, Selánky od Langerá, Slovesnost od Jungmanna, písň Hankovy, Královédvorský rukopis, Časopis musejní a j. Když se zřizovala „Matice česká“ na vydávání spisů a děl českých, byl Josef mezi nejprvnějšími členy, již sluli zakladateli blahodárného spolku toho.

Pokládaje za přední povinnost, mluviti i psáti správně svým jazykem mateřským, chodil na dosažení toho jednak poslouchati přednášky profesora Jana Nejedlého o řeči a literatuře české, kteréž konaly se na vysokém učení Pražském, jednak zabýval se v domácnosti své pilným učením se českému mluvictví.

Žet pak s národním uvědoměním vznikla i idea slovanská, tož oddal se Josef učení jazykům polskému a ruskému a vycvičil se v nich tak, že mohl z literatury polské a ruské těžiti a národu svému prospěšným býti. Překládal pak vynikající články do „Včely“, do „Vlastimila“ a do jiných časopisů; později přeložil i obšírnější díla, o nichž na jiném místě bude řec.

I v jiných věcech prokázal se býti účinným. Byl vyzván od tehdejšího purkmistra Pražského Sporschila, aby v ústavu pro zanedbanou mládež právě zřízeném mládež tuto vyučoval, s ochotou se vyzvání tomu podvolil r. 1836. Jak tu Josef Baćkora působil, vysvítá z vysvědčení, kteréž mu řečený purkmistr dal. Praví se v listu tom, ovšem německém: „Vaše počínání dokonale přiměřené, jemuž s počátku věnoval jste týdně hodinu, později tři hodiny, osvědčilo se výsledkem největším, i přesvědčil jsem se, jak znamenitý prospěch učinila opuštěná a po většině spustlá mládež, již jste vyučoval. Uznávám za svou povinnost, vysloviti Vám vděčné uznání za Vaši obětnost.“

Nevíme určitě, zdaž i po vydání tohoto vysvědčení Josef Baćkora v dotčeném ústavu setrval (ve vysvědčení se praví, že tu účinkoval od 1. března 1836 do 30. března 1837), ale patrnō jest,

že vysvědčení toho si vyžádal ucházejí se o místo učitele na opatrovné Malostranské, kteráž té doby se zřizovala. Však jisto jest, že účinnosti své, ovšem v jiném směru, při ústavu tom se nevzdal; neboť přistoupil jakožto člen účinkující ku spolku, jenž pečoval o polepšení spustlé mládeže a spolu i o to, aby mládež ta vyučila se řemeslu, jež by jí pro příští dobu živobytí zabezpečilo. — Ukázalo-li se, že některý hoch v ústavu schopným se stal, učiti se nějakému řemeslu, jemu přiměřenému, odevzal se do učení mistru řemeslnickému; ale nicméně nepřestával být učeň pod stálým dozorem spolku. I bylo o to také postarán, aby některý člen spolku bedlivě přihlížel na jeho se chování, jakož i o potřeby jeho dbal. Ale stávalo se dosti hojně, že hoši i při nejlepším dozoru upadali znova ve staré neřesti, jimž v ústavu bylo jim odvykat; a tehdy nastávala povinnost dozorce č. opatrovnska, aby snažil se vhodnými prostředky uvést je na dráhu k lepšímu.

A v těchto věcech byl Josef Baćkora, prohlédaje k povaze hochů těch i k zanedbanému jejich vychování, nejen pěstitelem dovedným, účinným a důsledným, ale i přítelem laskavým; i dožil se té radosti, že mnozí hoši, z prvu rozpoutaní a spustší, stali se poněhlu lidmi pořádnými, živice se spůsobem počestným; ano nejedni projevili jemu dík za jeho péči buď ústně aneb písemně.

Aby Josef Baćkora dostati mohl místo učitelské v opatrovně, na to nestačilo vysvědčení pro hlavní školou, nýbrž musil se vykázati spůsobilostí, jíž přiměřeně by dovedl zaměstnávat děti v opatrovně. Ale jemu nebylo věcí nesnadnou, opatřiti se průkazem takovéto spůsobilosti; nebo toto odvětví vychovatelské neušlo jeho pozornosti a věnoval mu zvláštní příli, což vysvítá z jeho vysvědčení, vydaného 7. dne měsíce ledna 1836, v němž praví se mezi jiným, že Baćkora od té doby, kdy opatrovna na Hrádku zřízena byla, velmi pilně sem docházel a při zkoušce, jíž se byl podrobil dne 4. prosince 1835, osvědčil dokonalou znalost methody theoritické i praktické.

Když se zřídila na Malé Straně opatrovna, byl Baćkora za učitele prozatím v ustanoven. V dekretnu, daném 8. dne měsíce května 1837 od presidia magistrátu Pražského, praví se mimo jiné: „Ještě ustanovenovo jest, aby ústav tento slavně otevřen byl dne 30. května t. r. jakožto na den nejvyšších jmenin c. k. Veličenstva, jest velmi žádoucí, aby toto otevření spojeno bylo s malou zkouškou; zůstavuje se Vám tedy, jak dalece bylo by možno přání tomuto vyhověti. Spolu věděti se Vám dává, že z vyššího místa výslovně nařizuje se, aby na tomto novém ústavě vyučovalo se řečí českou i německou, o čemž zevrubnější poučení naleznete v přiložené opsané instrukci, dle níž svou methodu račte si zařídit.“

O zařízení té opatrovny měl největší zásluhu pan Novák, kupec z Ostruhové ulice, kterýž ji opatřil potřebným příslušenstvím a kromě toho věnoval na její zřízení 1000 zl. v. č.

Aby opatrovna byla držána v náležité čistotě, na to dohlížela paní N... s přísností přepjatou. Přicházel do opatrovny často

hosté shlednouti její zařízení, a tu paní N.—é na tom záleželo, aby bylo všecko čisté jako sklo. V té příčině nechtěla dopustiti, aby se metlo na vlhko, nýbrž na sucho. Tím — a když i dříve v předsní obuv sobě byly otřely — povstala mračna prachu, který pak usazoval se nejen na stěnách, na oděvu dítěk a učitele ale i na plátcích jejich. Se stěn, ano i s oděvu mohl prach se setříti, ale nikoli s plic; což mívalo pleně chorobu v zá�ěti. Vida Josef, jak takovým spůsobem mládež, on i opatrovnice berou škodu na zdraví, dával podlahu kropiti; ale to velice popuzovalo paní N . . . , což Josefovi stalo se osudným. Sice vyžádal si Josef úsudku lékařského, který ovšem shodoval se s důvody jeho, že prach plátcům škodí, zvláště plácím mládeže; ale paní N . . . nedala se v umírněnosti své zviklati ani rozhodnutím lékařským.

Patrno z dekretu dosazovacího, kterak nařizovalo se, aby vyučováno bylo v opatrovně v obou zemských jazycech, kteréžto nařízení ještě přiostřeno bylo instrukcí, vycházející od ředitele normálky, Peutelschmidta, a od profesora katechetiky též normálky, Czeschika. Dovozovalo se tam, že mládež česká má se učiti také německy; jest prý obyvatelstvo města Prahy na větším díle německé, a že němčina potřebna jest každému.*)

Kdyby v opatrovně byla mládež národnosti české i německé, ovšem dle zásad vychovatelských, dle hlasu svědomí i dle oprávněnosti nemohlo by jinak být, než vzdělávati ji obojím jazykem, totiž mládež českou českým, mládež německou německým; ale mládeže německé, jak se zjistilo, v opatrovně nebylo; proto Josef neohlížeje se na mělké důvody instrukce vyučoval mládež českou toliko po česku. Jakého výsledku se tu dodělal, o tom vizme jeho vysvědčení dané 1. prosince 1838 a podepsané J. Müllerem, purkmistrem Pražským, c. k. apelačním radou, jakožto zatímním ředitelom opatrovny, čte se takto: „Ředitelství Malostranské opatrovny malých dítěk dává panu Josefu Bačkorovi, učiteli tutéž, k žádosti jeho toto vysvědčení, že od počátku jeho ustanovení, jež stalo se v měsíci květnu 1837, vykonával své obsáhlé povinnosti s tímto obtížným povoláním spojené s neunavnou horlivostí a neustálou pilností, že byl převyšmi přičinlivý, aby svěřené mu malíčké vedl k mravnosti a porádnosti, ke zbožnosti a čistotnosti, k pracovitosti a zdvořilosti, překonávaje s neobyčejnou trpělivostí nespůsoby a mravní poklesky, s nimiž mládež do školy přicházela. Pan Josef Bačkora osvědčil se jakožto vychovatel mládeže velmi spůsobilý. Ježto kromě toho vedl život vždy s přísnou mravností, ku všem svým představeným choval se s příkladnou skromností a uctivostí, a svou činností a se svou ob-

*) Škoda, že pan Karel Hradecký, spisovatel čítanky pro I. třídu dle metody analiticko-synthetické se cvičeními v německé řeči (v Poslu z Budče r. 1876 str. 646) pozdě se narodil! Tehdáž mohlo z toho dobrého pána něco být, ale v nynější době jest jeho „poněmčovací idea“ už moc zastaralá.

zvláštní zálibou svého povolání jakož i svým mírným ku každému se chováním, získal si důvěru a úplnou spokojenosť celého představenstva: tudíž ředitelstvo, jakkoliv by pana Josefa Bačkora nerado z ústavu tohoto ztratilo, tož přece neváhá tu, kdy jde o jeho prospěch, co nejvýhodněji jej vychváliti a co nejlépe ho doporučiti, aby vzal se na něho ohled, kdykoliv ucházel by se o nějaký úrad učitelský.“

K čemu Josef Bačkora toho vysvědčení potřeboval, není známo, neboť v opatrovně zůstal až do konce dubna 1843. Co bylo přičinou, že konečně byl přece nucen z dotčeného ústavu toho odejít? Byla-li to umírněnosť paní N... stranu metení na sucho, anebo ten český ráz opatrovny, jehož mnozí nepříznivci přece snad snéstí nemohli, s určitostí pověděti nelze. Téhož roku oženil se pojavit za manželku Voršilu, dceru proslulého houslaře Kulfska, a ježto úspor nebylo a nemohlo být žádných — měl služného 240 zl. stř. — nastala pro něho doba velmi neutěšená. Však obzor jeho dosti brzo povyjasnil se; neboť dobrými přátely dostalo se mu několik hodin soukromého vyučování, což mu při jeho skromném živobytí mírnou výživu opět zjistilo. Soukromé toto živobytí trvalo až do roku 1848.

Příznivým národu Českému obratem politickým r. 1848 nastal i příznivý obrat v životě Bačkorově. K žádosti osadníků svatojilských, podané vysokému gubernium r. 1847, aby zřízena byla v Praze také česká hlavní škola, povolena jest tato v měsíci březnu 1848, avšak otevřena teprve v listopadu téhož roku. Za učitele na tuto první českou hlavní školu byly jsou vyhledávány sily vynikající. Mezi vyvolenými: Amerlingem, Škodou, Waltrem, Tesařem a Bíbou byl také náš Bačkora. V dekretnu, psaném jazykem českým a daném 6. dne měsíce října 1848, praví se: „Gubernium udělilo Vaňostenem „soustavní“ učitelskou stolicí na české hlavní škole v Praze, nově zřízené podle Nejvyššího rozhodnutí ode dne 30. března 1848, pro první třídu vyššího oddělení s pěti sty zl. konv. m. roční služby z důchodu vzorných škol.“ —

Ale ústav tento byl otevřen teprve v měsíci listopadu, kdy už všecka mládež byla ve školách. Zbyly tu pouze dítky nejhorlivějších vlastenců, kteří na tu školu čekali, a dítky, kterých jinde nepřijali, tak sešlo se všech žáků osmdesát a devět. Že však ústav tento měl tak znamenité sily učitelské, brzo rozšířila se o něm dobrá pověst, a dětí se tam hrnulo v letech následujících, že nebylo možno všecky přijímati.

Při hlavních školách bývaly spolu také tak zvané *praeperimentia* učitelské; ale když zřídila se česká hlavní škola v Praze, nebylo v úředním oznamení řeči o nějakém ústavu učitelském. Však sbor učitelský pojal záležitosť tu tak, že vyrozumívá se samo sebou, že při hlavní škole má být ústav učitelský; pročež přijímal se jaké kandidáti učitelství, jichž přihlásilo se přes dvě stě, a že tsou byli rozličného vzdělání, rozdělili se ve dvě oddělení. Tím

vzala za své dosavadní praeperandie u sv. Jindřicha s kursem českým, odkud vycházeli učitelé pro obecné č. tak zvané trivialní školy.

Ovšem přibylým ústavem učitelským přibylo i práce učitelům české hlavní školy, neboť kromě vyučování žáků bylo jim přednášeti také kandidátům, začež se jim nedostalo žádného platu, jakkoli učitelé při německé hlavní škole na Malé straně brali odměnu za takovou mimořádnou práci. Proto však nerozmrzeli se naši budovatelé základu českého školství nikterak na dílo své, nýbrž vzdělávali české učitelstvo s horlivostí, jaká prýští se jen z vlastenecké nadšenosti. Proto také hrnuli se mladíci i starší učitelé, roztoženi po důkladnějším vzdělání, do „Budče“, jakž tehdy škola ta zvána byla. Přemnoží z nich vyšedše odtud vynikli nejen v praktické působnosti své ve škole, ale také v literatuře.

Josef vyučoval tu s počátku země- a dějepisu, později o výkladu čítanek. Jakož snaha jeho ve svém vlastním vzdělání se nesla vždy k důkladnosti, tož bral se tímto směrem i v vzdělání jiných. Při mládeži dbal toho, aby dle zásady Komenského pojena byla slova s věcmi, bral za základ svého vyučování realie, kteréž uměl velmi pěkně věku mládeže sporádati a upravit, což té doby bylo methodou novou; neboť na školách, mimo opatrovny malých dítěk, bylo učení věcné téměř naprosto neznámo.

V obcování svém s mládeží i s kandidáty byl Baćkora jemný, humanní, líbezný a tudíž všem milý. Nejen ve škole ale i mimo školu mluvil přesně.

Jakož bylo již připomenuto, nastal zřízením české hlavní školy s českým ústavem učitelským v Praze nový ruch v českém školství, jenž jsa příznivě podporován obratem věcí politických vzbudil opět mocnou snahu, zlepšiti dosavadní system školní a zavést spolu i přiměřenější methodu do škol jak v příčině výchovatelské tak i didaktické. Především pak šlo o to, aby mládež přirozenějším a snadnějším spůsobem učila a naučila se čísti než dosud se dělo, a pak, aby i do škol obecných zavedla se mluvnice jakožto předmět učebný.

Snaživé učitelstvo české nečekalo však, aby se mu novoty tyto nařizovaly, nýbrž uznávajíc toho potřebu zavádělo je samo i přes mnohá příkroří těch, kdož by je byli měli v tom podporovati. Ježto však v tomto odvětví literatura česká byla velice zanedbána, bylo potřebí nových knih pro mládež i učitele. Této citelné potřebě vyhověti přičinil se Baćkora dle sil svých; neméně i mnozí ostatní jeho spoludruzi.

Již roku 1848 sepsal a vydal Baćkora „Počátky ve čtení.“ Dva díly. — Roku 1850 vyšla od něho „Návodná proprrava k mluvnici.“ — Roku 1854 „Praktické navedení k hláškování a čtení.“

Sotva že české školství počalo se zotavovati z mrákoty své více než stoleté, již zahalila je opět dusná a mrazivá mlha reakce. Dozor nad školami svěřen byl osobám, jimž o nic jiného nešlo, než měnit školy české v ústavy na poněmcování české mládeže. Ve čtvrté třídě musilo vyučovati se *německy* zeměpisu, počtům

a německé mluvni; i čítanka vykládala se po německu. V nižších třídách učilo se německým slovíčkům.

I tehdy, kdy roku 1860 nastala politická obleva, bylo těsně v Buděj. Místa dozorců se ovšem vyměnila, ale dozorce, jenž nastoupil, podobal se více inkvizitoru než dozorci. Kdysi vyslovil se Baćkora, že ta němcina ve drudé třídě jest velmi na překážku přirozenému postupu učení. A to mělo zlý následek: Baćkora přeložen byl ze druhé třídy do první. — Bylo to citelné pokročení svědomitého učitele, ne proto, že by bylo méně důstojné vyučovati v první třídě, ale že tak se stalo jako z pokuty.

O prázdninách r. 1868 přinesl pojednou „Prager Zeitung“ vypsání konkursu na místo ředitele, katechetu a dvou učitelů na české hlavní škole. Zároveň obdržel ředitel Amerling dopis, jímž se mu oznamovalo, že on, J. Škoda, Frant Tesař a Jos. Baćkora dani jsou do výslužby. Amerlingovi pak vykázáno 600 zl., Tesaři a Baćkorovi po 400 zl. ročně. Škodovi nabízela se čtyřstová fara, kteréž on nepřijal. Dle vypsáного konkursu činilo nové služné na řečených místech učitelských 800 zl. ročně s kvinkvenálkami po 100 zl. Tak byli naši zakladatelé a zvelebitelé „Budče“ propuštěni právě v tu dobu, když se jim měly zvýšiti příjmy. Zpráva o tom rozlehla se po Praze, po celé zemi i dále, a všude přijata jest s ustrnutím a se vrelým účastenstvím všeho národa; neboť propuštění měli zvučné jméno i jakožto učitelé praktičtí i jakožto pedagogičtí spisovatelé. Sami propuštění nebyli si vědomí ani nejmenší viny, aniž jim byl dříve kdo něčím vytýkal, aniž byli vyslýcháni a vyšetrováni.

Byli souzeni a odsouzeni, ale neposkytlo se jim ničeho, by mohli se obhájiti. Stali se obětí úkladu a zloby jednoho člověka.

Casopis „Národní škola“ přinesl o tom úvahu, začež redaktori jeho pohnání byli před soud, ale uznání jsou nevinnými. Téhož roku dne 16. května, zvolila jednota učitelská v kraji Píseckém Josefa Baćkoru čestným členem. A když ono propuštění se událo, zvolila „Učitelská porada v Mladé Boleslavě“ všechny čtyři propuštěné za své čestné členy; načež předseda té porady, vikář, důstojný pán Vincenc Procházka, farář v Kosmonosích, sesazen byl z úřadu okresního dozorce škol.

Takové byly příznaky blížící se „nové doby“ v našem školství.

Po dvacetileté věrné a vydatné službě na roli školské a při vší neúhonnosti života svého vypuzen jest Baćkora z působnosti své, k níž byl s celou vroucností šlechetné duše své přilnul. Měl ovšem 400 zl. pense, ale v Praze jest to peníz na výživu četné rodiny naprostě nepostačitelný. Ze sedmi dítěk jeho byly jenom dvě s to samy vyživovati se. Aby pak kalich utrpení až na dno vyprázdnil, počala mu postonávati věrná chot, a nemoc její se horsila, až r. 1871 dne 25. května učinila konec jejímu životu. Netřeba dolicovati, jak tyto rány působily na ducha Baćkorova. Však snášel krutost osudu svého trpělivě jako Job, nereptaje a nelaje nikomu.

Ze služby propuštěnému ovšem nezbývalo jiného, nežli zase — po dvaceti letech — „vytloukat cizí prahy“, vyhledávati si hodin k soukromému vyučování. Ale taková obcházka jinak dojímá mladíka svěžích sil, plného nadějí ve šťastnou budoucnost samostatnou, jinak člověka stíženého strastmi i věkem. Kterakou nadějí mohl se tu kojiti Josef Baćkora? — Příznivějším snad obratem věcí politických? — Kdo mohl proniknouti tu duši uzavřenou v záležitostech svých osobních, kteráž štítila se ukazovati světu své rány?

Jak se tu Baćkorovi dařilo, vysvítá patrně z toho, že žádal za místo diurnisty při pražském magistrátě; ale na žádost jeho nedostalo se mu ani odpovědi! Teprve roku 1874, přičiněním pana *J. Lepaře*, tehdejšího inspektora škol pražských, dostalo se Baćkorovi místa suplujícího učitele při obecné škole u sv. Perta se služným 600 zl.

To byla ovšem pomoc i vydatná i důstojná. — Tak královská Praha prodlela celých šest let splatit povinný dluh pěstounu mládeže její tak velezasloužilému!

Baćkora vida se zase ve svém živlu, nabýval dobré myslí, i zdálo se, jakoby byl omladl. Ale rány osudu byly příliš kruté, že jinak zdravý a silný ústroj života jeho pohromily. Na počátku školního roku 1876 roznemohl se a stonav téměř osm neděl vypustil šlechetnou duši svou 5. dne měsíce prosince téhož roku, když bylo již ustanovenno, že se mu dostane přídavku 200 zl. — Za to přispěla slavná rada městská 50 zl. na jeho pohřeb. Budíž jí za to dík!

Obšírnější zpráva o nemoci, úmrtí a pohřbu Josefa Baćkory uveřejněna jest v čís. 50. „Posla z Budče“ r. 1876.

Přehled literárních prací Josefa Baćkory:

1. *Jan Vyžihyn*. Povídka zábavná i poučná od Thad. Bulgaria; z ruského přeložil. V Praze 1840. Část I. str. 152; část II. str. 148; část III. str. 140; část IV. str. 177.

2. *Bibliotéka učitelská*, již pořádal s bratrem svým Štěpánem r. 1845; 2 svazky. a) *Malý gratulant*; str. XIV. a 55. b) *Malý vyprávěč*, str. XII. a 83. Spisek prvý vydán o sobě pod názvem „*Malý gratulant*“ čili přánky malých. Roku 1850 vydán byl po druhé s názvem „*Malý gratulant*“ čili sbírka přání hodísců se mládeži pro rodiče a přátele její. Druhé opravené a rozmožené vydání. Nákladem Fr. Řivnáče. — Pochvalný posudek o tomto dílku přinesl „Časopis českého duchovenstva“ r. 1850 sv. IV. str. 124. — Roku 1853 vyšlo u téhož nakladatele rozmnožené vydání třetí téhož spisu. I vydání toto jest na dobro rozebráno.

3. *Návodná proprava ke mluvnici*. Od Jos. Baćkory. V Praze 1850; u Frant. Řivnáče. Str. 105.

4. *Počátky ve čtení*. Částka I. a II. Z porady učitelské v pražské Budci. V Praze 1848. — Opět v Praze 1850; opět v Praze 1852 a r. 1853 v knihkupectví Fr. Řivnáče. Nové vydání opět ještě za svého živobytí k tisku připravil.

5. *Praktické navedení k hláškování a čtení.* Pomocná knížka pro učitele při užívání slabikáře a první čítanky pro katolické školy v císařství rakouském. V Praze 1854. Nákladem spisovatelovým. Spis tento dávno již byl rozebrán a časté poptávky o něm činěny; proto bylo třeba upraviti jej k tomuto druhému vydání.

6. *První dobytí Sibíře od Rusů*, s předeslanými staršími dějinami sibiřskými, pokud stýkají se s říší ruskou. Z Karamsinova díla „Istoria gosudarstva Rossijskago“ sebral a přeložil. V Praze 1861, tiskem Rohlíčka a Sieverse; str. 72.

7. R. 1845 přeložil z ruského Pogodina „Ruskoj vrkoč“ a „Dáček kouzelník“. Obé vytiskněno jest v Bibliotéce zábavného čtení, kterouž vydával tehdaž Jakub Malý.

8. *Marie a Flora.* Povídka pro dítky, rodiče i pěstouny. Z ruského na jazyk český přeložil a odporučuje. V Praze 1870. Naklad. B. Stýblo; str. 155.

9. *Život Petra Velikého* pro mládež dospělejší. Vyňatek ze spisu „Uctopia Poccia“ (Historie Ruska) od paní Alexandry Išimové, přeložil v Praze 1878. Náklad. Fr. A. Urbánek. Str. 152.

V rukopisech zůstavil:

10. *Sněženky.* Zábavné a poučné povídky pro mládež, přel. z jazyka ruského.

11. *Původní báchorky a pověsti* pro mládež. (Jednu z nich přinesl Almanah Kytice r. I.)

Mimo to přispíval pilný Baćkora horlivě do „Včely“, do „Vlastimila“, do „Jindy a Nyní“, do „Květu“ a j.

Rozprava prvá.

O zvuku.

Učitel. Dítky, pozor! Nyní dotknu se stolu tímto klíčkem. Co jsem učinil? Dotekl jste se stolu. — Čím jsem se dotekl stolu? — Jak to víte, že jsem se dotekl stolu? Viděly jsme to. — Což, když byste nebyly mne viděly, mohly byste také věděti, že jsem stolu se dotekl? — Zakryjte oči rukama a položte hlavy na lavice! (I klepnuv nyní klíčkem o stůl tak, že to bylo slyšno, dí;) Hlavy vzhůru! Zdali jsem se byl opět stolu dotekl? — Jak víte, že jsem to učinil, vždyť jste mne neviděly? Slyšely jsme to.*) Což prve, když jsem se stolu dotekl takto — znenáhla — mohly jste dotknutí to slyšet? — Proč jste nemohly ho slyšet? Protože bylo slabo. — I bylo dosti silno; vždyť hle! já jsem klíček přitlačil na stůl takto, mocně. — To je tak; vy jste dříve nemohly slyšet žádného klepnutí, protože se stalo jen zlehka, slabě a ne rychle; proč jste tedy druhé dotknutí se stolu slyšely, když jsem učinil takto? (Tukne.) Protože bylo rychlé. — Ano, že bylo rychlé. Jaké bylo tedy druhé dotknutí se stolu? Rychlé. — Nyní se dotknu svých dlaní, jedné druhou, ale tak, aby toho nebylo slyšet; jak se jich musím dotknouti? Zlehka. — I vy se dotkněte svých dlaní zlehka! — Jak se musíme dlaní dotknouti, aby to bylo slyšet? Rychle. — Dotkněme se tedy dlaní svých rychle! — Dotkli jsme se dlaní tak, že to bylo slyšet. Já se ještě dotknu těchto kamen klíčkem . . . . Slyšely-li jste to? Slyšely. — Dotknu se zas třeba skleněné tabule na okně . . . . Slyšely jste to? Neslyšely. — Proč jste toho dotknutí se skla neslyšely? Protože jste se dotekl zlehka. — Jak se musíme skla dotknouti, aby to bylo slyšeno? Rychle. — As tak, jako jsem se dotknul stolu nebo kamen, takto? (tukne se o stůl.) Ne, to by se sklo rozobil. — Tak arci ne. Avšak něco se nedávno stalo. Karel a Prokop byli dva bratří. Starší, Prokop, řekl: „Zabubnuji

*) Dítky by mohly odpověděti třebas slovy: „Proto, že jste klepnuv čili tuknul.“ Nato bychom však namítlí: „Vždyť jste mne ale neviděly klepnouti?“

si.“ I postavil se k oknu a prsty bubnoval na okno. „Také si zabubnuji,“ pravil Karel, přistoupil k oknu a rozbubnoval okno na samé třísky i pořezal se o sklo.

Kdo něco činí a nemyslí, že tím škodu spůsobiti může, jest neopatrný. Karlík právě něco učinil, aniž by prve byl pomyslil, může-li se státi škoda; jaký byl Karel? Neopatrný. — Prokop bubnoval a nerozbil okna; proč Karel roztloukl okno, když na ně bubnoval? Protože bubnoval silně. — Chci-li tedy, abyste slyšely tuknutí na sklo, aniž bych na okně škody učinil, smím-li tuknouti jako tukal Prokop, anebo jako činil Karel? Jako Prokop. — Tuknu tedy, ale ne silně ani příliš slabě . . . Slyšely jste tuknutí to? Slyšely. — Já se dotekl tedy stolu, kamen, skla tak, že se to ozvalo, i vy jste se dotkly dlaní svých tak, že to bylo slyšeti; když se některých věcí dotýkáme tak, že to slyšeti jest, říká se, že věci ty vydávají *zvuk*. Co vydávají věci? — Kdy vydávají věci zvuk? Když se jich dotýkáme. — Vždycky-li věci vydávají zvuk, když se jich dotýkáme? — Tedy ne vždy; jen tenkrát, když se jich silněji a rychle dotkneme.

Zdali pak vydá dřevo takový zvuk jako sklenice? — Vydává-li zvon takový zvuk jako kámen? — Je-li tedy zvuk věci stejný nebo nestejný? — Zvuk některých věcí bývá nám příjemný, milý, libý. Jmenujte věci, které vydávají zvuk příjemný! — Ano housle, dobrě-li se na ně hraje; co ještě? Harfa. — Co dále? Zvonečky, cimbálky u hodin. — Pojmenujte věci, které vydávají zvuk nemilý, nepříjemný! Puklý zvon, natlučený hrnec. — Které věci vydávají zvuk silný, veliký? (Zvon, buben, prázdný sud.) Věci, které vydávají zvuk malý, slabý? (Dřevo, papír, sláma.)*)

Rozprava druhá.

O hlase.

Dítky, už jsme povídali, že dřevo, sklenice, zvon, harfa a jiné věci vydávají cos slyšného, když se jich náležitě dotkneme; co je to? Zvuk. — Patřte nyní na mne! Stojím pokojně a ničeho se nedotknu, uslyšte-li přece něco: *ha!*? Ano, uslyšely jsme. — Od koho jste co uslyšely? Od vás. — Učiňte na povel i vy tak, abych já to slyšel také od vás! (Teď!) *Ha!* Vy jste prve uslyšely mne, a já nyní zase slyšel vás něco učiniti. Čím jsme učinili to, co bylo slyšeti od nás? *Ústy.* — Co však jsme musili

*) Pakli se tu v dalších rozpravách dítky k odpovědém nevyvolávají pokázdé zejména (což vlastně ve skutečnosti dítì se má), děje se toliko pro krátkost a pro ušetření místa. Jinak by nebylo po učitelsku, aby při skutečném provádění předmětů dítky vesměs vybízely se k odpovědém; rozumí se, vždy toliko jedno.

ústy učiniti, aby bylo slyšeti *ha*!? Musili jsme ústa otevříti. — Avšak hle! já opět ústa otevru . . . slyšely-li jste něco? Ne-slyšely jsme ničeho. — Otevřte také jen ústa a učiňte, jako jsem učinil já! . . . Já teď od vás též ničeho neslyšel. Což jsme při otevřených ústech musili ještě učiniti, aby bylo slyšeti *ha*? (Ne-vědí-li dítky odpovědi, řeknu:) Udělejte ještě jednou *ha*! — Odkud pak se vám to *ha* dostalo do úst? Ze chřtánu (z průdušnice).*) I což jste přitom učinily ve chřtánu, aby to *ha* bylo slyšno? Dechly jsme. — I já jsem musil dechnouti a tolik dechnouti, abyste slyšely mne vy. Dechneme-li tak, že to jest slyšeti, říkáme takovému dechnutí (dechu) *glas*; jak říkáme slyšnému dechu? — Když jsme tedy vdechli *ha*, že to bylo slyšeti, co je to *ha*? — Učily jste se tomu, že věci vydávají zvuk, když se jich něčím dotkneme; my však vydáváme ze sebe *glas*. A čeho potřebujeme k tomu, abychom vydali *glas*, jako jest *ha*? Úst. — Čeho jste řekly ještě? Chřtánu. — Opět vydám ze sebe *glas*, hledte na má ústa a slyšte: *mm*!**) Jest-li opět takový, jako *ha*? Není. — Který *glas* je to? *mm*. — *glas* ten vyřknete ještě jednou, ale dejte pozor, co přitom učiníte; nuže vyřkněte jej! *m*. — Co jste přitom učinily? Zavřely jsme ústa. — A čím jste ústa zavřely? Rтомa. — Čeho jste tedy potřebovaly, abyste mohly *glas m* vydati? Rtů. — Dobrě, rtů jste k tomu použily; ale kudy as mohl *glas* ten dostati se z úst, když jste ústa měly zavřená? . . . Vydejte ještě jednou *glas m*! — *m* — Víte-li, kudy vyšel *glas* ten? To jest pro vás těžká hádanka; povím vám to: *glas* ten vyšel nosem. Jest vám to asi podivno; ale je tomu tak. Čím vyšel *glas m*? Nosem. — Čeho jste tedy kromě rtů ještě potřebovaly k vyřknutí *glasu m*? Nosu. — Vyřknu zase jiný *glas*: *te*! Vyřkněte jej také! *te* — Čeho jste v ústech upotřebily zase, byste vydaly *glas te*? Jazyka. — Čeho ještě? — K čemu jste jazyk přitiskly? K zubům. — A tedy čeho jste, mimo jazyk, ještě užily, aby ozval se *glas te*? Zubů. — Vyřkněte takovýto *glas*: *el*!?! *el*. — Abyste vyřkly *glas el*, co jste učinily v ústech? Přitiskly jsme jazyk k patru. — Čeho jste tedy v ústech potřebovaly k vyřknutí toho *glasu*? — Jazyka a patra. — Ještě jedno jste mi nepovídely; odkud totiž dech do chřtánu přichází; kdo si to pamatoval? — nuže — Bohdánku!? — Z plic. — Co činíme plícemi? Dýcháme. — Bez plic nemohli bychom dýchati. — A když bychom dýchati nemohli, vydávali bychom nějaký *glas*? — Čeho tedy přede vším potřebujeme k vydávání *glasu*? — Všemu, čeho užíváme k vydávání *glasu*, říká se ústrojí *glasové* (mluvní); jmenujte ještě všechno ústrojí *glasu*! Plíce, chřtán, ústa, rty, jazyk, patro, zuby, nos. — Avšak netolikо my zde, i jiní mají nám podobná ústa, podobný nos, podobné zuby a mohou vydávat *glas* takový, jako vydáváme my.

*) Samo sebou se rozumí, že hned z nejprvnějších zábav s dítkami těmto už známy jsou jména údů lidského těla a zvláště ústrojů mluvy i výkony jejich.

**) Nikoli *em*, nýbrž bez *e*.

Kdo jsou to všichni i my s nimi? Lidé. — Kdo tedy může vydávat hlas? Lidé. — Mohou-li sklenice, dřevo, kámen, vydávat hlas? — Co jen mohou vydávat tyto věci? Zvuk. — Věci ty vydávají také zvuk. A proč věci tyto nemohou vydávat hlas? Protože nemají úst, rtů, zubů atd. — Aneb jak to jinak a kratčeji řekneme? — Nemají ústrojí hlasového. A jsou-li to věci živé? — Jaké jsou to věci? Neživé. — Neživé věci nevydávají hlas, vydávají pouze zvuk. Ale jsou bytosti — vy je dobré znáte — a ty také vydávají hlas; dovedete-li některou tu bytosť jmenovat?*) Ovce. — Který hlas vydává ovce? bě. — Jestli ovce bytosť živá nebo neživá? — Proč může ovce vydávat hlas? — Má-li též ovce ústa, jazyk, zuby, plíce, chrtán? — Jmenujte ještě jinou bytosť, která vydává hlas!? Kohout. — Který jest hlas kohoutu? Kykyryhy! — Má-li kohout také zuby? Co však přece má kohout? Zobák. V něm má jazyk a patro; též má i chrtán, ale zubů nemá. Co však jsou ovce i kohoutu? Zvířata. — Kdo tedy, mimo lidi, také vydává hlas?

Rozprava třetí.

O rozličnosti hlasu.

Klepnutím několikrát na tabuli, pozorujte, bude-li zvuk dřeva pokaždé jiný anebo vždy stejný...; jaký byl ten zvuk pokaždé? Stejný. — Což, kdybych klepal na sklenici, jaký cinkot byste slyšely pořád? Stejný. — Jakž buben, vydává-li zvuk stejný nebo nestejný? Stejný. — A jaký zvuk vydává vždy zvon? Stejný. — Dřevo, sklenice, buben, zvon, jsou-li to bytosti živé nebo neživé? — Vydávají-li bytosti neživé čili věci zvuk stejný nebo nestejný? — Všimněme si některých bytostí živých, totiž zvířat, která vydávají hlas; jmenujte některé zvíře, které vydává hlas! Kráva. — Který hlas vydává kráva? mm. — Vydává-li kráva, kdykoli se ozve, vždy hlas takový anebo někdy také jiný? Vždy takový. — Co říkáme o ovci, kdykoli vydává hlas? Že bečí. — Bečí-li ovce pokaždé jinak? — Jak bečí ovce pokaždé? Stejně. — I vůl a koza vydávají pokaždé týž stejný hlas, kdykoli je slyšíme. Co říkáme o volu, když vydává hlas? — A o koze? — Tedy víte, že některá zvířata vydávají vždy týž hlas, stejný. — Vidí-li pes přicházetého pána svého, co dělává hlasem? Štěká. — Což, když někoho varuje, aby jemu nebral, co on drží v zubech, co tu dělá? Vrčí. — A když bývá smuten, truchliv? Vyje. — Ještě zas jinače se ohlašuje, když jej něco bolí, nebo když se něčeho bojí? Kňučí. — Pes tedy někdy štěká, někdy vrčí, jindy vyje a jindy kňučí; kolikrát hlas

*) Jsou-li děti pro odpověď v nesnázi, učiníme otázku: Má-li, kromě lidi, ještě někdo jiný ústa čili hubu, jazyk a zuby?

může tedy vydávati pes? Čtverý. — Bývá tedy hlas psí vždy týž, stejný? — Proto, že hlas psí nebývá vždy stejný, říká se, že bývá rozličný; jaký bývá psí hlas? — A čím se ohlašuje kočička? Mňoukáním. — Ano, je-li hladová nebo žíznivá anebo chce-li, kočka hlasem, pakli ji to těší, že sedí vedle vás? Vrní (přede). *) — Kočka tedy může mňoukat nebo vrněti; také syčí, když ji někdo dráždí; kolikery hlas může vydávati kočka? Trojí. — Kráva vydává vždy týž hlas; kočka může vydávati trojí hlas; pes čtverý hlas; není-li pak jiných zvířátek, která vydávají mnohem více hlásků, než ta naše domácí zvířata? Která zvířátka jsou to asi? Ptáci. — Jmenujte některé ptáky, kteří vydávají mnoho rozličných hlásků? Kanárek, čížek, stehlík, pěnkava, slavík, skřivan. — Každý z těchto ptáčků, zpívá-li, vydává mnohem více rozličných hlasů, než kterékoli jiné zvíře. Avšak kolik hlásků i ten zpěvavý ptáček vydati dovede, snadno lze spočítati, když se na to dává pozor. Než i ten nejpřevnější pták nemůže tolíkrát změniti svůj hlas, nemůže tolik rozličných hlasů vydávati, jako jich vydává člověk zdravý. Pomysleme jen, jak mnoho rozličných písni lidé zpívati dovedou, a vždy jinými a jinými hlasami! Kdo tedy může vydávati mnohem více rozličných hlasů než vydávají zvířata? Člověk. —

Ale nám dal milý pán Bůh hlas; vité-li, dítky, k čemu? Abychom mluviti mohli. — Též potřebný jest i zvířatům hlas od pána Boha jim daný. Neboť mohla-li by zvířata bez hlasu křičeti a na sebe volati? Nemohla. — Čeho by ptáčkové bez hlasu nemohli činiti? Nemohla by zpívat. — Čeho by pes činiti nemohl, když by se blížil zloděj? — Zvířata též jaksi mluví a to svým spůsobem; ona mají též jakousi mluvu, aby jedna druhým se ozývati a sobě i rozuměti mohla. Tak pták, slyší-li volati ptáka jiného, takového, jako jest sám, hned se také ozývá hlasem onomu ptáku známým, jako by jemu chtěl dátí věděti o sobě. Ovce volá jehnátko svoje, zaběhlo-li daleko, a toto, když slyší svoji matku, ovci, dává jí bekotem svým znamení, že ji už hledá a k ní běží.

Jako zvířata mladá, pakli vydávají nějaký hlas, tak i zvířata vyrostlá, starší, mluví, jen že hlasem silnějším. Jak zpívá kohoutek mladý, tak zpívá i kohout vyrostlý, starší. Mimo to pán Bůh propůjčil ptákům ten dar, že se od nikoho nemusejí učiti zpěvu, a přece dovedou zpívat, byť i zpěvu žádného ptáka nebyli nikdy slyšeli. Kanárek, když se vylíhnul z vajíčka, bývá někdy v kleci samoten, aniž by bylo ve světnici kanárka jiného, a přece když povyrostete, zpívá, jako zpívají kanárkové jiní. Ptáci tedy sami od sebe zpěvu se naučí. S lidmi to tak není; lidé musejí se učiti mluviti i zpívat. Vy, dítky, za nejútlejšího mládí neuměly jste mluviti. Pakli se vám chtělo jistí nebo píti anebo-li jste cítily nějakou bolest, nemohly jste to pověděti než jediným hlasem; byl

*) Učitel má ovšem na vůli, aby i o jiných dětem známých a hlas vydávajících zvířatech promluvil.

to hlásek *ááá*, nebo pláč. Křičí-li dítko tak, může-li maminka nebo chůva věděti hned, co ono chce? — Později teprv, když dítko je starší i ustavičně okolo sebe slyší mluviti rodiče, chůvu, bratry, sestry, chce činiti podobně, jako oni, a počne vydávati už více jiných hlasů i volá někdy „*pa-pu!*“ Co tím chce říci? Že chce jísti. — I což, chce-li se jemu píti, jak volá? *Bum-bu*. — Jak volá na maminku? *Mama*. — A spatří-li tatínka? *Tata*. —

Vidíte, tak to bylo i s vámi, že jste neuměly mluviti, jako mluvíte nyní. A mluviti jste se naučily tím, že jste slyšely a slyšíte mluviti jiné, rodiče, bratry, sestry a jiné lidi. Avšak toho není dosť, jak mluvíte nyní. Rozumní lidé mluví ještě lépe, než mluvíte vy; chodte tedy pořádně do školy a pilně se učte, abyste dovedly mluviti, jako mluví lidé velcí, rozumní.

Rozprava čtvrtá.

O hlásce i o písmeně i.

Dítky, co zde držím? Knihu. — Co má ta kniha zde na povrchu? Desky. — Co jsem nyní s knihou učinil? Otevřel jste ji. — Co je tady v knize? Listy. — Každý list má stránky, jednu zde, a jednu zde; co má každý list? — Kolik stránek má každý list? — Čeho v knize jest více, listů nebo stránek? — Pohledněte, na této i na ostatních stránkách jsou řádky; zde nahoru jest řádka, a pod tou řádkou až dolů jsou samé řádky; v řádkách zase jsou samá znaménka malá, a každé to znaménko znamená nějakou hlásku. Kdo zná všechny hlásky, kterými mluvíme, i ta znaménka pro ty hlásky, ten dovede čísti čili vyprávěti všechno to, co jest hezkého v té knize. Přečtu vám hned něco, co v této knize jest: „U hlavy mám uši, téma poslouchati sluší. Slyším-li“ atd. — Anebo zde zase: „Ústa mám a mluvit umím.“ — „Neškodě, chlapče, ptáčkům, veselým zpěváčkům.“ Chcete-li se tomu učiti, abyste to všechno v knize uměly také čísti? — Nuže já vás budu rád tomu učiti. Dejte pozor! Malý hošák, Vítěk, trhal kvítí (čili květinky) v zahradce i chtěl si z toho kvítí vínek (čili věneček) uvítí. Na jedné květince seděla včelička, které si Vítěk nevšiml, a když květinku chtěl utrhnuti, včelička jej bodla do malíčka. Protože Vítěk trhal kvítí pravou rukou, do kterého malíčka píchla jej včelička? — Ukažte pravou ruku!? — Ukažte jen pravý malíček! — Protože bodnutí Vítka bolelo, dal se do pláče a křičel: „*I, i, i* to bolí!“ a bědoval tak, že to bylo slyšet nejen po celé zahradě ale i všude okolo zahrady. Plačivý křík Vítka uslyšela maminka jeho. I ozvala se a volala: „Co je ti, Vítku, co je ti?“ Pak šla k němu a když se dověděla, co Vítkovi se stalo, řekla jemu: Vidíš, tak to dělá včelička; ona

se bála, že ji chceš chytit a jí ublížiti, a ze strachu se bráníla. Podruhé bud' opatrnější a nesahej, kde sedí včelky; nebot ony z kvítků se žíví a připravují nám sladký med. Povězme si to ještě jednou o tom malém Vítkově; já vám to budu předříkávat a vy to budete po mně opakovati:

Vítek malý trhal kvíti,
chtěl si z něho vínek výtí;
v tom jej píchla včelička
do pravého malička.
„I i i i i to bolí!“
křičí Vítek do okolí —
až se ozve matička
řkouc: „Tak dělá včelička!
Toho píchne, kdo ji chytí,
ona o své živobytí
bojí se a brání,
když ji strach dohání.“

Kterou hláskou křičel Vítek, když jej včelka byla bodla? *I i i i!* Nezapomeňte té hlásky *i!*

Anebo :

Jistá maminka, když v zimě poprvé zatopila v kamnech, řekla Petříčkovi, ještě malému pacholíčkovi: „Petříčku, nyní ke kamnům nechoď, jsou horká, pálí.“ Na to maminka odešla do kuchyně. Petříček byl sice hošk poslušný, ale tenkráte brzo zapomněl na to, co maminka jemu před chvílkou byla pravila. I přiblížil se ke kamnům a sáhl na ně; než v okamžení hněd trhnul rukou, zatřepal jí a vykřikl žalostně: „I, to pálí!“ Jak vykřikl Petříček? — Když Petříček vykřikl, kterou hlásku jeho bylo slyšeti nejprve, jak ústa otevřel? *I* — Ano, hlásku *i* bylo slyšeti nejprve. A když maminka po jeho výkřiku vešla do světnice, a Petříček s očima slzavýma jí žaloval, co se stalo, pravila jemu: „Hled, chlapečku, vždyť jsem tě varovala, abys nechodil ke kamnům, že jsou horká; nuže, chceš-li opět sahati na horká kamna? „I to bych si dal!“ zvolal Petříček; jak zvolal Petříček? — A kterou hlásku vyslovil opět nejprve? *I* — Pamatujte si tu hlásku *i!* — Hlásky té často užíváme, když mluvíme. Poslechněte, povím vám ještě něco.

Jistý hošk s každým dobře vycházel a neublížil nikomu. Zpěvavé ptáčky měl velmi rád; proto však jich přec nechytal a nezavíral do kleci. On říkával, že jej ptáci těší více, když je vidí po stromech poletovati a prozpěvovati, než jsou-li zavřeni v klecích jako ve vězení. Též říkával, že pán Bůh ptákům dal křídla k tomu, aby pod širým nebem daleko litali, a venku, na svobodě že jsou veseléjší a déle živí nežli uzavření. V zahradě, na poli a v lese, že zpívají nejsbezněji. Často sobě myslil, jak by as bylo jemu, kdyby

někde stále byl zavřen, jako pták v kleci zavřen bývá. V zimě, bylo-li mnoho sněhu, že ptáčkové nemohli sobě nalézti potravy, litoval jich, měl s nimi útrpnost; ten dobrý hošík i házval jim na dvoře nebo v zahradě nepotřebné zrní, které za přebírání hrachu nebo čočky anebo krup za celé léto byl naschovával, a jež nyní dobře se hodilo ubohým hladovým ptáčkům za pokrm. Rodiče jeho chválili jej za to, že byl tak dobrosrdečný a rozumný. — Povíděl-li jsem už také, jak se ten hodný hoch jmenoval? — Jmenoval se Isidor; jak se jmenoval? —

Zcela jinak se choval Ignác, jiný chlapec. Ten sobě vyprosil na svém tatínkovi, že jemu pro radost koupil psíčka. Ignác však psíka brzo zanedbával, ani pořádně jísti, ani čerstvé vody jemu každodenně nedával, ba často i na obojí zapomněl; též nikdy ho nečistil. Ubohý psík trpíval hlad a žízeň, a to jej nutilo, že se toulal a po ulici kosti sbíral a ohryzoval. Konečně ani nešel domů. Měl-li ten chlapec chtiti psíka, když nechtěl o něj, jak se sluší, pečovati? — A jak že se nazýval tento nehodný chlapec? —

Nyní se dovím, zdali jste na něco nezapomněly, máte-li dobrou paměť. Kterou hlásku vydal Petříček nejprve, když se spálil? I — A kterou též hláskou zvolal nejprve, když se ho maminka ptala, chce-li opět sáhnouti na horká kamna? I — A jak říkali tomu hodnému hošíkovi, jenž tolik přál ptáčkům? Isidor. — A jak tomu, jenž si nechtěl hleděti svého psíčka? Ignác. — Já sám řeknu ještě jména těch dvou hochů, a vy mně povíte, kterou hlásku při každém tom jméně uslyšíte nejdříve: Isidor, Ignác! kterou hlásku jste slyšely pokaždé nejprve? i. — Dejte pozor, řeknu-li to dobře o těch dvou chlapcích; tedy ten hodný hoch jmenoval se -sider, a ten nehodný -gnáć; je tomu tak? — Kterou hlásku jsem pokaždé napřed vynechal? — Jak jsem měl říci místo sider? — A jak na místě gnáć? — Kterou hlásku jsem měl pokaždé říci napřed? —

Jistý hošík, šel-li ze školy nebo do školy, vždy každého známého, koho potkal, slušně pozdravil, smekl čepici a uklonil se spůsobně. Setkal-li se u školních dveří s panem učitelem, nikdy nevstoupil první do školního domu nebo do školní světnice, pokaždé dal přednost panu učiteli a sám vešel tam teprv za panem učitelem. Když jej některý soudruh nebo spoluškolák navštívil a potom zase domů jítí chtěl, tedy jej hošík ten provodil až ke dveřím u domu, sám jemu dvěře otevřel, pozdravil jej a propustil. Hoch ten jmenoval se Ivan. Každý hoch, který se chová, jako se choval Ivan, je zdvořilý; jaký byl tedy Ivan? — Kdo byl zdvořilý? — Který hlásek slyšíme první při jméně I-van? —

Ted znáte tu hlásku i; budete-li pak ji i zítra věděti, když se vás na ni zeptám? — Budete-li i zítra věděti, řeknu, že máte dobrou paměť. Abyste si hlásku i snadněji pamatovaly, udělám vám pro ni zde na tabuli znaménko: i. Hle, jak vyhlíží!.... Zna-

ménko to má nám vždy připomínati hlásku i, kdykoli je budeme viděti. Pro kterou hlásku je tedy znaménko to? — Napište si je každý na své tabulce! . . .

Rozprava pátá.

O hlásce i o písmeně u.

Kdys v podvečer (bylo to v letě) jsem šel podle samých luk a slyšel jsem jakési kuňkání z kalužiny takovýmto podobným smutným hlasem „*u u u u u u*“ I jdu dále až blízko k veliké louži. Najednou kuňkání utichlo. Také brzo na to slyšel jsem jak to v té kalužině dělalo žblunk, žblunk! Cosi tam totiž opět hopkovalo z trávy do louže; co to as bylo? — Ano, žáby to byly, které tak byly kuňkaly. Jak tedy kuňkají žáby? — Zde vám ukáži podobnou žábu vyobrazenou. Hle, jak vyhlíží! . . . Nezapomeňte, kterým hlasem žáby kuňkají. Podobné hlásky potřebujeme často při mluvení.

Kdyby se vás někdo zeptal, abyste mu pověděly, co jest malíř, co byste as řekly? . . . Poslechněte: malíř dovede zhotoviti krásný obraz, jaký zídku kdo před tím byl vykonal; sochař vytvoří z kamene nebo ze dřeva sochu takovou, že vypadá, jako by živila; stavitel zas provádí rozličné stavby, jako jsou kostely, domy, mosty, a bývají stavby ty tak pěkné, že se jim každý obdivuje. Protože tito lidé dovedou vykonati nesnadná a zvláště pěkná díla, jmennují se *umělci*. Co jest tedy stavitel? — Co jest sochař? — A co byste odpověděly, kdyby se vás někdo otázal, co jest i malíř?

Ptáci se schovávají ve hnízdech, a když létají, nenosí svých hnizd s sebou; jsou však zvířátka, která, když po zemi se plazí, nosí hnízdečko svoje s sebou na hřbetě; která jsou to zvířátka? . . . (Hnízdečko to je zatočená skořepinka.) Hlemýždi. — Dobře, hlemýždi jsou to. Ta jejich skořepinka jmeneje se *ulita*; jak slove hlemýždí skořepinka? — Když dříví shorší, není hněd z něho popel; co je z něho dříve? *uhlí*. — Co se činívá s masem vepřovým, aby z něho byly šunky? Uďívá se. — A jak se jmeneje každé maso, které se bylo udilo? *Uzenina*. — Má-li tatínek bratra, jak říkají dítky tomu tatínkovi bratru? *strýc*. — Má-li však maminka bratra, jak zase dítky říkají bratru maminčinu? . . . Bratru maminčinu mají dítky říkat *ujec*. Jak že říkají dítky bratru maminčinu? —

Pověděli jsme, kterým hlasem kuňkají žáby; jak to bylo? — I řekl jsem, že podobného hlasu užíváme sami při mluvení; uslyšíme to nyní. Povězte, co jest malíř? — Jak se jmeneje skořápka hlemýždí? — Jak říkáme masu, které se bylo udilo? — Co se udělá nejprve ze spáleného dříví? — Jak jmenejí dítky bratra ma-

minčina? — Co jste nyní všechno jmenovaly, budu ještě jednou jmenovati já, a vy pozorujte, kterou hlásku při tom uslyšíte po každé nejprve; *u-mělec*, *u-lita*, *u-zenina*, *u-hlí*, *u-jec*; která hláska to byla vždy první? *u*. —

Nebozez už znáte; zde však mám nástroj také k vrtání dřeva. Nástroj ten nemá špičky, ani nevyhlíží, jako by ku konci byl skroucený, jak to vidíme na nebozezu; na konci, kterým se vrtá, jest vyhlouben, jako žlábeček, jako kdybychom brk nebo stéblo po délce zřízli. Nástroje takového potřebují nejen truhláři ale i lidé, kteří hotují dřevěné klece a posady na drůbež, poněvadž dřevo tenké by se snadno štíplo, kdyby vrtáno bylo nebozezem. Povíděl-li jsem už, jak se vrtací nástroj takový jmenuje? — Jmenuje se *ušátko*; jak se jmenuje nástroj takový? —

V chaloupce na zemi sedělo malé dítko a jedlo z misky mléko s uvařenými v něm krupami. Brzo připlížil se k němu hádek i počal jemu z misy mléka upíjeti. Dítko se tomu smálo; ale když vidělo, že hádek upíjí toliko mléka a krup že nechává, poklepalovalo jej lžíčkou a řeklo: „Nejen mřícto, také kjoupky papej!“ Umělo-li to dítko už dobře, správně mluviti? — Neumělo; bylo ještě malé. Kdyby bylo umělo správně mluviti, jak by to bylo řeklo? — Abyste věděly, jaký to hádek byl, mohu vám podobného ukázati... Zde jest! Had takový bývá v lesích, ale připlíží a vkrádá se též do příbytků lidských a do sklepů, kde bývá schováno mléko, jež rád pije, a proto že miluje teplo, zalézává do kuchyň ba i do postelí, aby se tam hřál. Had takový snadno krotne a člověku neuškodí, tak že jej v ruce držeti i v kapse nositi možno. Povím vám ještě, že hadu tomu říkají *užovka*; jak říkají hadu tomu? —

Jak se jmenuje ten žlábkovitý nástroj vrtací? — A ten had? — A která hláska jest při obou těch jmenech první? *u*.* — Abyste si mohly též na hlásku *u* snadněji vzpomenouti, napíši vám pro ni též znaménko na tabuli. Pro kterou hlásku že napíší znaménko? —

(Napíše se písmeno *u*.)

Takhle vyhlíží nové to znaménko! — Napište si je také! —

Nyní přemýšlejte, zda-li umíte samy též něco pojmenovati, aby hned na počátku bylo slyšeti hlásku *u*, jako když jste řekly: *u-hlí?* *uzel*, *ubrus*, *UCHO*, *ulice*, *udice*, *učení*, *učitel*, *učenák*, *uhlíř*, *uzda*, *uhelnice*, *uši*, *ucha*.**)

Napište též písmeno *u*.

*) Učitel sám uzná, kolik zde onde uvedených příkladů pro pojmutí té neb oné hlásky dítkám potřebí jest, i dovede si vybrati.

**) Pak-li by děti nevěděly ničeho, pomáhá se jim, jako na př.: Když krejčí nebo švadlena navlékne nit, co udělá na konec nití? — *Uzel*. — Který to brus, jímž sobě lidé při jídle ústa utírají? — *Hádejte*?

Rozprava šestá.

O hlásce a o písmeně o.

Pšenici, žito, ječmen, oves už znáte; jak všemu tomu říkáme? — *Obilí*. — Chce-li rolník, aby na poli rostlo obilí, musí nejprve pole pohnojeti (omrviti) a potom zorati. Avšak tu by jemu ještě žádné obilí nerostlo, kdyby pole jen pohnojil a zoral; čeho mu ještě třeba na poli činiti, aby mu tam nové obilí rostlo? — Třeba mu obilí na poli zasévati. — Povězte, co mimo pšenici, žito, ječmen a oves rolník ještě zasévá? — Hrách, čočku, jetel, vikev. — Všechno, co rolník na pole zasil, aby to rostlo, jmenuje se *osení*. — Jak se nazývá všechno, čím rolník osil pole? — Obilí, které má rolník doma, jest-li také osení? — Kterému jen obilí říká se osení? —

Některé obilí zasévá se s jara, některé na podzim. Obilí, které se zaseje na podzim a zůstane na poli přes zimu, nazývá se *ozim*. — Jak se nazývá obilí zaseté na podzim? — Každému-li obilí říká se *ozim*? — Kterému jen? — Teď jsme povíděli, že pšenici, žitu, ječmenu, ovsu říká se obilí; že všechno, čím se pole oseje, nazývá se osením, a obilí na podzim zaseté že slove ozim. — Pojmenuji ještě jednou, co jsme jmenovali, a vy mně potom povíte, kterou hlásku jste slyšely vždy nejprve; tedy: *o-bilí, o-sení, o-zim*; nuže, která hláska byla pokaždé první? — *o*. — Kdo dovede říci jméno toho obilí, kde hněd s prvu jest slyšeti též hlásku *o*? — *Oves*. — Kterou novou hlásku budeme tu sobě zase pamatovati? —

Zde vidíte rostlinu, která roste na lukách a kvete na podzim; podobá se lilií, ale jest jedovatá, a proto i dobytek, když se na louce pase, ani se jí hubou netkne, nežere jí. Rostlina ta slove *ocín*. — Jak slove rostlina ta? — Kde roste? — Čemu se podobá? — Proč jí nežere dobytek?*) —

Z čeho se dělají nože, vidličky, nůžky i šavle? — Ze železa. — Jest pravda; avšak tyto věci nemohou se dělati z každého železa. Železo, z jakého se ty věci dělají, jest tvrdší než obyčejné železo a jmenuje se *ocel*. —

Jak se jmenuje železo na nože a na šavle? —

Mám vyobrazené zvíře; avšak než je ukáži, něco o něm dříve povím. Jistý pán koupil si podobné zvíře živé. Mělo čtyry nohy, chodilo však na zadních nohách, a nohy přední držívalo jako člověk držívá ruce. Bylo velké, jako člověk. (Děti: „Byl to medvěd.“) — Počkejte, ještě jsem nedomluvil; nebyl to medvěd.**) — Přišel-li nějaký host do domu pána, zvíře to hněd šlo samo hosti vstří a uvítalo jej poklonou. Před jídlem prostíralo na stůl; při jídle

*) Buď hned aneb příležitě vždy věc skutečná neb vypodobněná se ukáže.

**) Arci, že učitel navádí děti k tomu, aby ni jemu ani komu jinému neprerušovaly řeč a nepředstíhaly odpovědi svými otázky jeho.

stávalo za pánum nebo za paní i obsluhuvalo je, a sedělo-li někdy též u stolu — při čaji (když se pil čaj), samo si brávalo klfštkaři cukr, dávalo jej do čaje a míchalo láčkou; a když hosté někdy připjeli na zdraví, ono též svojí číší přituklo. Někdy jemu i napadlo, že sobě hlavu šátkem obvázalo, jako by je hlava bolela. Avšak v šoupletu u postele nechtělo líhati; vždy sobě raději ustlalo na podlaze podle šouplete. — Proč as nechtělo spáti v šoupletu? ... (Snad proto, že se bálo, že by je mohl někdo zastrčiti pod postel). — Hle, tady jest zvíře to vyobrazeno a jmenuje se *opice*. — Jak jmenuje se zvíře to? —

Jak slove ona liliovitá, jedovatá rostlina, rostoucí na lukách? — Jak se jmenuje železo na pily a na nože? — A jak slove to obratné, čiperné zvíře? — A když jste říkaly: *o-cín, o-cel, o-pice*, kterouhlásku vyřkly jste pokaždé nejprve? — I pro tuto hlásku *o* uděláme si znaménko. Dejte pozor, jak je dělám; potom napíšete si je také. Hle, takto vypadá.

Píše se písmě *o*.

Co jsem tady napsal? — *o*. — Co je zde? *i*. — Zde? *u*. — A to poslední zde? *o*.

Již jsem vám leccos pověděl, co se vám líbilo; teď zase vy povězte mně, co bych rád slyšel. Znáte už mnohé věci; jmenujte některé, aby při tom hned s počátku slyšena byla hláska *o*: — *ocet, oděv, oko, oči, okov, okenice, otec, oheň, olej, osel, olovo, okurka, orech, opálka, ošatka, osa, ovoce, oprát, obojek, opasek, otruby, ostruha, oráč, orel, obraz, obruč*. —

Co bývá u oken, aby slunce nesvítilo do pokoje? —

Opony. — Jak se jmenuje část boty nebo střevíce, která jest okolo paty? — *Opatek*. — Hle, tady jest suchá už ratolest, kterou v loni vítr se stromu ulomil; jistý pacholíček ji zdvihl a sem do školy přinesl i pravil, abych jemu pověděl, z jakého stromu ta ratolest jest. Listy její jsou poněkud okrouhlé, tedy přiokrouhlé, a po kraji jako zařezané a mají dlouhé řapíky; protož i za nejmenšího větríčku stále se třesou. Stromy takové rostou v lese, a když někdo zimou nebo strachem se třese, říkají lidé, že se ten člověk třese jako?... *osyka*. — A to právě je ta osyka. — Po takovýchto listech a po nich stálém otřásání se, můžeme osyku poznati. — Zde mám kámen, z jakého se stavívají domy tam, kde se ho nalézá mnoho. Kámen ten slove *opuka*. Opuka, jak vidíte, jest barvy šedožluté; dá se snadno otloukati. — Nač že se potřebuje opuky? — Kdo staví domy? — Každému-li kamenu říká se opuka? — Jaké jest barvy? — Opuka láme se ze skal opukových špičákem, jenž jest nástroj motyce podobný. Skály opukové i jiné trhají se také střelným prachem.

Napište *o*.

Rozprava sedmá.

O h l á s c e i o p í s m e n ē a.

Poslechněte, dítky, budu vám opět něco vypravovati. —

Nejvyšší a nejbohatší pán na světě měl velikou a překrásnou zahradu, jaké dosud na zemi nebylo; zahrada ta slula *ráj*. Byly tam nejvzácnější stromy, které nesly nejchutnější ovoce všeho druhu. Všude bylo mnoho spanilých květin, jež vydávaly přelíbeznou vůni. Zahradou vesele pobíhala i poskakovala všeliká velká i malá zvířata. Po stromech poletovali rozliční sliční ptáci, kteří až milo příjemně zpívali. Potoky nejčistší vody protékaly tuto rozkošnou zahradu. Pán, jemuž náležela zahrada ta, není však jen nejvýše bohatý, ale jest i nejvýše dobrativý. On uvedl do té zahrady dva lidé, muže a ženu, aby tam utěšeně byli živí. Muž jmenoval se *Adam*, žena jmenovala se *Eva*. I řekl jim Pán: „Smíte a můžete ovoce jísti se všech stromů a nikdy neumřete; toliko s jednoho stromu nesmíte ovoce požívat.“ I šel a ukázal jim ten jediný strom, s něhož neměli ovoce požívat, a k tomu doložil přísně: „Pakli byste s něho ovoce jedli, umřete.“ Pán tedy těm dvěma lidem cos přikázal; a co jim přikázal? — Lidé ti měli v zahradě všeho dosť a dosť, čeho potřebovali; bylo-li toho třeba, aby jedli ovoce zapovězené se stromu? — Nebylo toho třeba; mohli spokojeně a šťastně žíti býti; neboť tam měli všeho hojnost, všeho s dostatek, čeho si jen přáli. Oni také po nějaký čas žili spokojeně; až jednou *Eva*, když se procházela po zahradě, přišla k onomu stromu, jehož ovoce neměla jísti, i pohledla na ovoce to. (Kéž by jen byla hned odtud odešla!). — A čím dále na ně hleděla, tím více nabývala chuti, aby ho okusila. I utrhla se stromu toho jablko a jedla je; i dala také *Adamovi*, a on jedl též. — Dobře-li *Eva* tak učinila? Dobře-li byl i *Adam* učinil, že jablko jedl? — Upo-slechli-li příkazu toho tak dobrativého Pána? — Jaci byli, proto že neuposlechli? Oba požili jablka, a přece věděli, že Pán jim to byl zapověděl. Za to je Pán vyhnal z ráje, i oba musili zemřít. — Jak slula žena, kteráž první požila jablka se stromu zapovězeného? — A jak jmenoval se muž, kterýž též jedl jablko toto? — Kde se oba *Adam* a *Eva*, zdržovali? Kdo je uvedl do ráje? — Jaký to byl pán? — Kdo nejprv utrhl jablko? — A kdo byl Evou k neposlušnosti sveden? — Později opět pozeptám se na jméno tohoto muže; pamatujte si je.*)

Kdosi mně jednou vyprávěl o jistém děvčátku, jemuž říkali *Anežka*. Jak říkali děvčátku tomu? — *Anežka* stála kdys před domem a spatřila chudou avšak velmi hódnou spolužačku svoji, která domu šla s natlučeným džbánem v ruce a žalostně plakala. —

*^{b)}) Děj ten může dítkám ovšem takto se vypravovati, pakli jej už dříve kdosi jiný, na př. pan katecheta dítkám nebyl vypravoval.

Jmenovala se *Apolenka*. — Anežka otázala se Apolenky, proč pláče, a chudé to děvčátko odpovědělo, že šlo pro vodu a při samé zdi že chtělo se uhnouti člověku jedoucímu s trakařem, že zavadilo džbánem o zeď i urazilo mu hrdlo. Anežka hned si pomyslila, že Apolenka doma bude od svojí maminky plísněna, ba snad potrestána a proto že i pláče; i řekla Apolence: „Počkej zde na mne, hned tady budu.“ I odběhla Anežka k mamince svojí a pravila jí: „Matičko milá, Apolenka nerada rozbila džbán i jde domů s plácem: bojí se as, že jí maminka její bude přísně domlouvat, ba snad že ji potrestá. Prosím tě, matičko, dovol, abych ze svojí pokladničky směla vzít něco peněz a za ně Apolence koupiti jiný džbán.“ — Matička Anežčina dala si zavolati Apolenku a sama se jí ještě vyptala, jak se mohlo státi, že se džbán rozbil, a když shledala, že to nebylo zcela Apolenčinou vinou, dovolila Anežce vzít peníze a koupiti nový džbán, avšak řekla: „Vidíte, děti, jaké opatrnosti jest vždy třeba, aby se nestalo škody.“ — O kolika děvčátkách jsem nyní vypravoval? — Jak říkali děvčátku, jemuž se rozbil džbán? — A jak onomu, které bylo tak dobrosrdečné ke své spolužákyni? —

Zde mám ve skleněné nádobce semínko, jaké dává se do těsta na vánočky; též za lék se ho někdy užívá a cukráři je prodávají ocukrované. Podám vám je nyní do ruky, abyste na ně se podívaly. — Neví-li někdo z vás, jak se to semínko jmenuje? — Povím vám, nezapomeňte však toho jména; — *anyz* se jmenuje. Jak že se jmenuje semínko to? — A co že jest *anyz*? — A tu mám kousek hedbávné látky, z jaké se dělají šaty pro ženské; ale jest to látka drahá, a protož i šaty z takové látky ušité bývají drahé. Látce té říkají *atlas*. — Jak říkají látce té? —

Hle, vizme zde ten obraz na stěně! — Jest to podobizna muže, který sic už dávno umřel, ale o němž by každé dítě mělo věděti. Muž ten, pokud byl ještě mlád, jako mlady jste vy, velmi rád se učil, a když vyrostl, velmi mnoho dobrého a užitečného věděl. Dítky měl tuze rád a také býval nejradijnější mezi nimi i rád je vyučoval, aby též dověděly se mnoho z toho, co on sám věděl. A proto že dítky vyučoval, kým byl? — Rády byste as věděly jméno toho slavného muže? — Jmenuje se *Amos Komenský*, a to zde jest podobizna jeho, kterou ozdobena jest škola naše. Učte se plně, jako se on byl učil, a budete jemu podobny.

Třešně a višně znáte. — Jak chutnají třešně? — Jak chutnají višně? — Ale jsou i takové třešně, které nejsou ani zcela sladké, jako třešně, ani úplně kyselé, jako jsou višně; jsou jen trochu sladké a trochu kyselé; říkáme jim *amarelky* (*amrhele*). Jak říkáme těm nakyslým třešním? — Tady mám obraz rostliny, která, jak vidíte, jest v kruhuli čili kořenáči; proto že rostlin takových u nás nesázejí na záhony a jen do kruhulí, aby je na zimu schovati mohli v záhřevně, by nepomrzly. — Rostlina ta jest památna tím, že vždy teprv po mnoha letech jednou květe. Štáva její jest velmi hořká i potřebuje se jí na léky pro nemocné. Rostlina ta slove *Aloe*.

Teď budeme zase jmenovati všechno, o čem jsme si něco byli povíděli. — Jak se jmenoval Evin muž? — Jak se jmenuje ono semínko ve skleničce, jež se dává do těsta? — Jak sluje ta drahá hedvábná látka na šaty? — Jak ten slavný muž a učitel, jehož obraz tuto máme? — Jak říkají nakyslým třešním, o kterých jsme si byli povídali? — A které jest jméno rostliny, jež má hořkou léčivou šťávu v sobě? —

Nyní budu ještě jednou říkat ti jména a vy budete je říkat po mně, právě tak, jako já: *A-dam, a-nyz, a-tlas, A-mos, a-loe, a-marelky.* —

Kterou hlásku jsme vyříkli pokaždé nejprve? — *a.* —

Zda-li však na ni si vzpomenete i zítra, až se na ni budu tázati? — Abych vám pamatování to usnadnil, udělám zas na tabuli znamení; takového znamení až posud nemáme. Přihlížejte, jak to znamení budu dělati. —

Napište se písmena *a*.

Pro kterou hlásku jest znaménko to? — Napište si je také... Kdykoli spatříte znaménko takové i ve knížkách svých, vzpomenete si na kterou hlásku? — A což to znaménko zde, kterou hlásku vám připomíná? — *o.* — A zde? *u*; — zde? *i*; — zde? *a*.

Mezi vámi jest žáček, jehož křestné jméno má též s počátku hlásku *a*; který jest to žáček? — Doma jemu říkají Loisíček; Aha, už to víte! — *P...* ský jest to. Avšak *P...* ský, když tebe tatínek poprvé přivedl do školy a dal tě zapsati pro školu, neřekl, že se jmenuješ *P...* ský Loisíček; jak řekl tatínek, že se jmenuješ? — Ano, tak řekl tatínek, a já tě též vždy jmenuji *P...* ský Alois. — A kterou pak hlásku při jméně tvém jakožto první vyslovíme? — *A.* — I jest mezi vámi jiných chlapců, jejichž jména křestná mají z předu hlásku *a*; kteří jsou to? —

Napište písmenu *a*.

Rozprava osmá.

O h l á s c e a o p í s m e n ě e.

Jakže slove ta největší voda na světě? — Někde blízko toho moře jsou kopce (hory), ve kterých dole pod zemí hoří ustavičný oheň. Podzemní ten oheň je tak prudký a mocný, že roztopí a rozvaří všechno, co se nalézá v zemi, jako jsou kovy, rudy, síra, kamenné uhlí. Když oheň ten v zemi začíná hodně burácati, slyší vají lidé v okolí takového kopce hučení, dunění; ba i země se otřásá, až z toho jede hrůza a strach. Potom vrcholem hory vyráží hustý smrdutý dým a popel, i žhavé kameny metány jsou do

výše. Brzo vyšlehují plameny z otvoru nahoře a ohnivý sloup plápolá vysoko k obloze. Mimo to vyvalí se hořící hmota z otvoru hory a teče po stráni vrchu jako ohnivá řeka. Když tato žhavá hmota teče, všechno spálí a zničí. Když hora vyvrhuje oheň a žhavou hmotu, říká se, že soptí, a proto se taková hora jmenuje *sopka*. Že však jest sopek těch na světě více, má každá svoje vlastní jméno, aby se vědělo, o které se mluví. Já nyní též budu mluviti o jakési sopce a budu vyprávěti, co se u ní znamenitého přihodilo. A je to znamenité a památné pro všechny dítky. Ale abyste věděly, u které sopky se to stalo, povím prve jméno té sopky. Sopka ta jmenuje se *Etna*. — Jak slove ta sopka? —

Jef to arci už velmi dávno, nikdo není tak stár, aby to pamatoval, a přec lidé dosud rádi si o tom povídají, co se přihodilo u té sopky, Etny. — Tedy slyšte! Hned u samé té hory Etny bylo město. I stalo se kdys, že Etna počala soptit. Žhavá hmota valila se po stráni k městu i do samého města a ještě dále. Každý, co jen mohl, utíkal, aby nezahynul. Ve městě tom byla stařičká matka, která měla dva syny. Synové ti byli by snadno utéci mohli; však matka utéci nemohla pro slabost. Synové tedy, aby svoji matku zachránili před hroznou smrtí, vzali ji na ruce a spěchali s ní z města, aby ji donesli na bezpečné místo. Brzo však byli unaveni a nemohli rychle dále jít. A žhavá hmota hrnula se za nimi a byla už nedaleko jich. I zdálo se, že je postihne a zzhene, spálí. Avšak nestalo se tak. Bůh tomu nechtěl, aby zahynuli; Bůh je odměnil za to, že matku svoji tak vroucně milovali, že byli hotovi, dátí za ni i svůj vlastní život. Když žhavá hmota byla už blízko jich, rozdělila se ve dva prudy a tekla opodál kolem nich, tak že zůstali uprostřed, jakoby byli na ostrůvku nějaké řeky, a — nestalo se jim nic, byli zachráněni i s matkou svojí. — Jací byli synové tito? — Byli to synové věrní; neboť neopustili milé své matky, když jí hrozilo neštěstí. —

I jak že slove sopka, u nížto se udal ten památný příběh? —

Jistému děvčátku zemřeli rodiče, tatínek i maminka. Jak se jmenuje dítko, které nemá rodičů? — Sirotka toho vzala k sobě jeho babička. Ale babička byla velmi chuda i churava. Jednou se rozstonala tak nebezpečně, že děvčátko se obávalo, že by i babička mohla umříti. I běželo honem k lékaři a řeklo jemu: „Panče, prosím vás, pojďte brzo a uzdravte moji nemocnou babičku; já kromě Boha nemám na světě nikoho, nežli svou milou babičku. Ona sice nemá dokonce žádných peněz, aby se vám odměnila, ale já vám za vaši pomoc sama zaplatím.“ — Lékař byl dobrosrdečný muž i usmál se, a když viděl, že děvče na sobě má sice čisté avšak chatrné šatičky, pravil: „A jak bys ty mohla mně zaplatiti? — „Dám vám tento zlatý prstýnek, který bych nikomu jinému a za žádné peníze nedala; ale vám za vaši pomoc jej ráda dám.“ — Lékař vzal klobouk a šel s děvčetem k babičce jeho, i podařilo se mu nemocnou uzdraviti. Děvčátko bylo plno radosti, že jest babičce zase lépe, i došlo opět k lékaři a podávalo jemu v od-

měnu zlatý svůj prstýnek. Lékař se na děvče podíval a řekl: „Tys ondyno řekla, že bys ten prstýnek nikomu a za žádné peníze nedala? proč bys toho neučinila?“ — „Proto, že jsem jej od své nebožky maminky na památku dostala.“ Na to jí řekl lékař: „Když to je památká na nebožku tvoji maminku, tedy si jej nech, já od tebe ani od tvé babičky ničeho nezádám; a kdyby babička opět se roznemohla, tedy jen přijď pro mne, a já ji budu léčiti zase bezplatně.“ Děvčeti vstoupily samou radostí slzy v oči, i poděkovalo a odešlo. — Ale babička, proto že už byla příliš stará a pořáde slabší, po nějakém čase přece umřela; nebylo možno už jí uzdraviti, a děvče zůstalo samo a nevědělo, co by dělati mělo. Lékař se o tom dověděl i pověděl své paní všechno o tom děvčátku a poslal pro ně. Paní lékařové se děvče zalíbilo i ujala se ho, vzala je k sobě a chovala je jako svoje vlastní. Děvčátku tomu říkaly *Eliška*. — Jak říkaly děvčátku tomu? —

Dítky, když svoji práci vykonaly, všelikaj si hrávají, buď doma nebo venku někde na příhodném místě. Na jaře, když jest už dosti květin, děvčátka uvijí z kvítí věnec, dají jej jednomu z nich na hlavu, sestaví se okolo něho a vezmou se za ruce. Ověnčené děvčátko uprostřed kola začne se točiti, a děvčátka kolem něho točí se také. — Jaká jest to hra? — Na *Elišku*.

Dobroslávek šel ze školy zrovna domů, jako činíval vždy jindy. Cestou přišel k němu chlapec jiný i řekl jemu: „Dobroslave, pojď se mnou, půjdeme se koupat.“ — Bylo to v letě. Ale Dobroslávek pravil, že bez vědomí a bez dovolení svých rodičů nikdy nikam nejde, aby rodičům nedělal zbytečné starosti a mrzutosti. Avšak ten druhý chlapec, který se rád toulával, pořád naváděl a ponoukal hodného Dobroslávka, aby šel s ním. Ale poslušný Dobroslávek nedal se přemluvit, a když ten nehodný kluk přestati nechtěl, ba i za rukáv jej tahal, jako by jej nutil, aby přece šel s ním se koupat, vytrhl se jemu Dobroslávek a mrzutě řekl: „E, dej mi pokoj, nepůjdú!“ Jak odřekl Dobroslávek tomu toulavému klukovi? — „E, dej mi pokoj!“ — A když tak řekl, kterou hlásku vyřkl nejprve? e. —

Když pán Ježíš na zemi žil a lidi vyučoval, bývali při něm a chodili s ním jistí nábožní mužové, kteří slyšeli všechno, čemu pán Ježíš učil, i viděli všechno, co on činil. — Když pán Ježíš byl na nebe vstoupil, tedy někteří ti mužové sepsali všechno, co věděli o pánu Ježíši, a vše to sepsané slove *evangelium*. — Jak se jmenej všechno, co sepsáno bylo o pánu Ježíši? —

Za dávných časů byl na světě muž velmi rozumný, jenž uměl vypravovati rozličné pohádky o lidech i o zvířatech, jako jest pohádka, již jsem vám už vypravoval o pyšné vráné, jak se okrášlila pávím peřím; pamatujiete-li se na ni? — Nuže, jak to bylo? — I jak to bylo s tou liškou a kachnou na rybníce? — Dobromil se hlásí; povídej, Dobromile! — A kdož umí vyprávěti o havranu a lišce, kteráž na havranu vyloudila sýrec nehezkým spůsobem? — Nuže, Božetěchu, vypravuj! —

Takovéto podobné pěkné pohádky uměl vypravovati onen rozumný muž, o kterém jsem se zmínil; jmenoval se *Esop*. — Jak se jmenoval ten muž? — Jak slove sopka, u nížto se stal onen příběh s těmi dvěma věrnými syny? — Jak říkaly děvčátku, které chtělo dáti prstýnek lékaři za vyléčení babičky svojí? — Jak slove všechno sepsané o tom, čemu pán Ježíš učil a co činil? — I jak se nazýval muž, jenž uměl vypravovati pohádky o zvířatech, jakoby ona mluvila? — Poslechněte, která hláska jest po každé první, když řeknu jména: *E-liška*, *e-vandělium*, *E-sop*, *E-tna*. I jak odsekł Dobroslávek toulavému klukovi? — A která hláska jest při tom opět první? — *e*. Abyste hlásky *e* nezapomněly, uděláme si pro ni také znaménko. Vizte, jak to udělám. — (Písmě *e* se napíše). — Hle, takové jest znaménko to! — A pro kterou hlásku že jest? — Napište je také.*)

Rozprava devátá.

O hlásce i o písmeně *y*.

(Učitel ukáže na tabuli *i* a *dí*:)

Pro kterou hlásku jest znaménko toto? — Pro hlásku *i*. — Když hlásku *i* chceme vyřknouti, úzí se nám při tom chrtán a proto říkáme tomuto *i* úzké *i*. Jaké *i* jest to tedy? — Nyní však uslyšíte ode mne jinou hlásku, podobnou tomu *i*; slyšte: *y*! — Řekl-li jsem opět *i*? — Já jsem řekl *y*! — Vyřkněte hlásku takovou, jakou jsem já byl vyřkl! — Ještě jednou! — Když tuto hlásku *y* vyrážíme, tehdy se nám chrtán vždy rozšíří, a proto říkáme této hlásce široké *y*. Jak říkáme hlásce této? — A jak říkáme hlásce opět této: *i*? — Široké *y* poznamenáme takto: *y*.

Napiše se písmě *y*.

Pro kterou hlásku jest znaménko to? — Pro jaké *y*? — Pro kolik *i* máme už znaménka? — Napište si též široké *y*!

Dítky, abyste sobě připomněly ty rozličné hlásky, napsali jsme si pro každou hlásku znaménko. — Kde pak máme znaménka ta napsána? — Na tabuli. — Vézte, každému tomu napsanému znaménku říká se *písmeno*. — Co jest tedy to zde? — A toto? — atd. Jak nazveme všecky tato znaménka pojednou? — Písmena. — Pojd' sem, Vojt..., a ukaž mi písmeno *o*! — *u*? — atd. — Pet..., jmennuj všecky po řadě! — Nazpět atd.

*) Též by se vypravovati mohlo něco o hodném děvčátku *Emilce*, o hodném hochu *Emánkovi*, o *Eliseovi* a p.

Rozprava desátá.

O hláskách i o písmenech *i, ū, ũ, ý, é, á*.

(Učitel napiše na tabuli *i*). — Dítky, co jest to? — *i*. — Co má to *i* nad sebou? — Tečku. — Napíší zase písmeno tomuto *i* podobné: *i*. — Hle, jestli písmeno to zcela takové, jako toto zde? — Proč není? — Protože jest s čárkou. — A protože jest s čárkou, už to není *i*, ale jest to *í*, jež se vysloví dlouze, a říkáme mu *í* dlouhé. — Jakže sluje *í* s čárkou? — Vyřkněte toto dlouhé *í*! — A když toto *í* s čárkou jest dlouhé, jak asi nazveme *í* bez čárky a jen s tečkou? — Krátké. — Kolikráté *i* máme tedy? — Dvojí. — Jaké? — Krátké a dlouhé. — Napište si oboje *i*; nejprve to krátké s tečkou a potom vedle něho dlouhé s čárkou!

Už jste se tomu učily, že naše tělo jest složeno z rozličných částí: z hlavy, z trupu, z rukou a nohou. Kdo z vás sobě pamatoval, jak se říká všem částem těla jedním jménem? — *Údy*. — Dobře jsi řekl: *údy*. — I jak se jmenuje úd, kterým jídlo nejprv do těla se dostane? — *Ústa*. — Zase dobře jsi pověděl; poněvadž se neříká: *udy*, *usta*, nýbrž říká se a má se říkat: *údy*, *ústa*. — Jistá maminka pravila svojí dcerušce Andulce: „Zde jest míška hrachu, který chci vařiti dnes; pojď a přeber jej!“ — Co měla dělati Andulka? — Andulka také hned uposlechla a hráč přebírala. Proč to činila Andulka? — A protože maminka Andulce poručila a uložila práci, kterou měla vykonati, říká se, že jí dala úkol. Co dostala Andulka od maminky? — Já vám též ukládám, abyste si pamatovaly hlásky a písmena, i jiné věci, jimž se učíte. Co dostáváte i vy ode mne? —

Pečliví rodiče mají svoje dítky ke všemu dobrému i chrání je všeho zlého. Ale aby rodiče dítky svoje mohli vyučovati též písmenům, kreslení, počítání, na to nemají času; proto vás posýlají do školy; a kdo vás ve škole učí? — A protože na místě rodičů pan učitel vás učí, říká se, že pan učitel zastává úřad učitelský. — Co zastává pan učitel? —

Někdo-li zmokne, není mu to milo, je to pro něj nehoda. — Pakli by někoho splašení koně pošlapali a poranili, to jest neštěstí. — Počíná-li valně pršeti, tedy mnohý člověk, aby nezmokl, uteče se pod přístřeší blízkého domu, a je-li na cestě, na poli, pod košatý hustý strom. Pakli na blízku spatří splašené koně, též se uteče na některé místo bezpečné, aby ušel neštěstí. — Místo, kam se někdo uteče, aby se zachránil před nějakou nehodou nebo před nějakým neštěstím, slove *útočiště*. Jak slove místo, kam se někdo uteče? — Přivede-li otec své dítko, které bylo nemocno, po zápisu do školy; zapíše je pan učitel do seznamu; vezme pak dítko za ruku, uvede je mezi ostatní dítky a při tom promluví: „Dítky, zde máte nového spolužáčka (novou spolužákyni), vím, že jej budete mít rády, jako jste dosud rády měly jedny druhé, a myslím, že i tento nový žáček vás rád míti

bude. Jmenuje se — N. N.“ — Když pan učitel nové dítka druhým dítkám ve škole představuje, uvádí, aby se znaly, říká se tomu *úvod*; jak se říká představení takovému? — Utíká-li někdo, aby ho jiný nedohonil, jest na útěku; jest to *útek*.

Chlapec, jemuž říkali Pavlík, vzal nevelký řebřík a přistavil jej k jabloni. Proč as Pavlík přistavil k jabloni řebřík? — Ano, on přitom myslil, že po řebříku poleze nahoru, aby se dostal na strom, a to se říká, že Pavlík měl *úmysl* dostati se na strom. Cože měl Pavlík, když přistavoval ke stromu řebřík? — A Pavlík skutečně vylezl po řebříku nahoru i volal dolů na svého bratra Jiříka: „Hle, Jíro, jak jsem já vysoko, odtud je vidět daleko!“ Tak pokřikoval a přitom si poskakoval. Avšak příčlk, na němž stál, zlomil se, Pavlík spadl a nohu si schromil. Bujný Pavlík přišel k *úrazu*. — K čemu přišel bujný Pavlík? — Přeříkáme si o tom neštastném Pavlíkovi. Říkejte povzdy, co já řeknu:

Pavlík stojí (když stál) na řebříku
u posledního příčluku
dovádívě poskakoval:
„Jíro, jak jsem já vysoko,
tady je vidět daleko;“
tak na bratra povykoval.
Bratr ho však napomínal,
jehně mu hned připomínal,
které také skákal,
až si nohu zlámalo.

Pavlík na to nedbá nic,
tropí pořád víc a víc.
Než však rozpustilá radost
změnila se náhle v žalost:
příčlk, na němž stál, se zlomil,
Pavlík spad a nohu schromil. —
„Rozpustilá radost
měnívá se v žalost.“

Povězte mi ještě jednou, jak říkáme částem těla? — A jak slove úd, jímž potrava nejprv do těla přichází? — Jak slove dílo, někomu uložené? — Co zastává pan učitel, protože má ve škole dítky, aby je učil? — Jak říkáme místu, kam někdo před nebezpečím jemu hrozícím se uteče? — Uvádí-li nebo představuje-li pan učitel ve škole dítkám v nově přibylého žáčka, jak se tomu říká? — Chce-li někdo něčeho dosáhnouti, jako Pavlík chtěl dosáhnouti toho, aby se dostal na strom, jak to nazýváme? — Nazáří-li si někdo a natluče, tomu se říká — kterak? — Utíká-li zajíc, aby ho pes nedohonil, jest na útěku, jest to *útek* zajíce. — Budu ještě řískati všechna ta slova, jedno po druhém, i pozorujte, jak při každém slově první hlásku vyřknou: *ú-dy*, *ú-sta*, *ú-kol*, *ú-vod*, *ú-točistě*, *ú-mysl*, *ú-raz*, *ú-ték*. — Nuže jak jsem vyřkl každou první hlásku? — *ú*. — Avšak už jsme o podobné hlásce kdys jindy jednali, když jsme říkali slova: *umělec*, *ulita*, *uzenina*, *uhlí*, *ujec*, *uzel*, *uchó*, *ubrus*, a nemáme-li už i písmeno na tabuli pro podobnou hlásku? — Což jest to zde? — *u*. — Je-li pak to jedno *u* a *ú*? — Jaká jest hláiska *ú*? — Dlouhá. — A hláiska *u*? Krátká. Zde na tabuli máme už také krátké *i* a dlouhé *í*; čím jsme poznámenali *í* dlouhé? — Tak i dlouhé *ú* poznámenáme čárkou; napsí tedy *ú* — *u*. — Prvé *ú* jest jaké? — krátké nebo

dłouhé? — a druhé? — Kterak se dělá z krátkého u dłouhé? — Napište si též dłouhé u!

Hodí se k tomu slova: údolí, úly, úroda, úbytě, únor, úročky, úterý, účel, úvoz. —

Jest ještě jiné u, kteréž jako u s čárkou zdłouha se vyslovuje. Napíši vám je také tuto na tabuli. — (Učitel napíše u). — Jaké jest to u? — Krátké. — Vedle něho napíši ještě jedno krátké u; avšak chci z něho míti dłouhé u; kterak to učiníme?

— Uděláme nad ním čárku. — Ještě jedno krátké u napíši na tabuli. — Hle, já nad tímto u, aby z něho stalo se dłouhé u, neudělám čárku, ale udělám nad ním kroužek; a pak se to u vysloví tak, jakoby nad ním byla čárka. — Vyřkněte všecka ta u! (u — u — u), jak stojí po sobě! — Poslední u slove u s kroužkem. Toto u s kroužkem slyšíme jen uprostřed jména; jako: bù-vol, chù-ze, nù-še, rù-že. —

Co jsem napsal zde? y — Hláska y jest krátká; avšak hlásku tu můžeme též prodloužiti a říci: ý; jak jsem vyřkl to ý nyní, krátce, nebo dlonuze? — A protože jsem vyřkl to ý dlonuze, jaké ý jest to? — Jef třeba, abychom si i to dłouhé ý napsali... Posud máme zde jaké y? — Krátké. — Aby z krátkého y stalo se dłouhé, čeho třeba učiniti? — Udělám nad ním čárku. Prve to bylo jaké y? — A jaké ý jest to nyní? — Dłouhé. —

Napište si též takové dłouhé ý . . .

Ukáži-li zde na toto písmeno, kterou hlásku vyřknete? — e. — Řekli jste e, řekli jste to krátce; jaké e jest to tedy? — Krátké. — Avšak i hlásku e můžeme říci prodlouženě takto: é. — Jaká hláska jest takové é? — Dłouhá. — Dłouhé é se opět čárkou znamená. — Napíši je zde vedle. — Co jest to nyní? — Co jest to? — é. — Jaké é jest to? — Proč? — A jaké e jest toto? — Krátké. — Proč? —

Napište si nyní dłouhé é! . . .

Kterou hlásku znamená písmeno toto? — a. Uhlídáme-li krásnou květinu, neb krásný obraz, aneb čicháme-li k růži neb k jiné libovonné květině, to těší nás, i líbí se nám to, a nezřídka zvoláme: á — tot krásnél á — tot libě voní! aneb jen: á! Jak že zvoláme, líbí-li se nám něco a nás-li to těší? — aneb pouze á! —

Jednou v zimě, když silně mrzlo, vešel jistý pocestný do teplounké světnice i řekl: á — tu jest hezky teplounko. — Jak že řekl? — Povězte nyní první hlásku, již byl vyřkl! — A jestli někdo pojednou něco krásného spatří, jakou hláskou libosť svou projevuje? — Hláskou á! — Pohledme sem na tabuli, zdali nemáme zde písmeno, které nám připomíná podobnou hlásku? — Která jest to? — A jaká jest to hláska? — Vyřkní ji? — Krátká. — Jak napíšeme písmenu pro dłouhé á? —

Napište si též dłouhé á.

Když učitel byl takto s dítkami o hláskách a o písmenech pojednal a dítky s nimi náležitě obeznámil, promluví k dítkám asi

takto: Dítky, ted vyndejte každé svoji knížku! — Jako já nyní otevru, i vy otevřete prvu desku. — Zde máme prvý list. Každý list, jak už vidíte, má dvě stránky, jednu zde přední, a zde také jednu, druhou čili zadní stránku. — Přední stránka tohoto listu jest potištěna písmem, aby se vědělo, jaká kniha to jest anebo k čemu jest. Povím vám, co zde na té stránce vytisknuto; stojí zde: „Čítanka pro školy obecné i měšťanské. — Škola obecná jest taková škola, do které počínají dítka choditi od šestého roku věku svého. Od té doby, kdy děti počnou choditi do školy, jmenují se žáci (žákyně). — Světnice, ve které se učí, slove třída první. Podobných tříd v obecné škole jest více. — Žáci z prvej třídy, učí-li se dobře, vstoupí po roce do třídy druhé; žáci z druhé třídy, učí-li se dobře, vstoupí po roce do třetí třídy; a tak pokudé na konec roku postupují plní a hodní žáci do vyšší třídy. V každě třídě mají žáci knihu, z níž čtou. Kniha ta slove čítanka. Z knihy, již máte před sebou, budete se učit čísti. — Škola měšťanská jest opět škola, do níž chodí žáci již větší a starší, aby se ještě více naučili, než žáci ve škole obecné.

Ted' obrátíme prvý list a tu zase vidíme přední stránku listu druhého; a hle! co zde vidíme? — Písmena, podobná těm, jaká jsou na tabuli. — Ale jsou-li písmena ta zcela taková, jako ona na tabuli? — Proč nejsou zcela taková? — Na tabuli jsou větší. — A jaká jsou v knize? — Však netoliko že písmena na tabuli jsou větší než v čítance, ona jsou ještě jiná. — V knížce jsou písmena vytisknuta, ale já písmena tuto netiskl, co jsem já činil? — A protože jsem písmena ta psal, jsou to písmena psaná. Čím jsem psal písmena na tabuli? — Jaká jest křída? — Jaká jsou i písmena na tabuli? — A jaká jsou písmena v knížce? — Proč nevytiskli v knize též písmena bílá? — Kdybychom černou křídou psali na tabuli, bylo by něco viděti? — Na jaké tabuli musili bychom psati křídou černou, aby to bylo znati? —

Potom učitel ukáže i poví písmena i dá je dítkám řískati v čítance na stránce 1. pod číslem 1. s předu na zad i zase od zadu ku předu; potom na stránce 2. první odstavec (y), a pak odstavec pod číslem 2. opět tím spůsobem. — Knížku vezmou dítka do levé ruky a ukazováčkem pravé ruky ukazují.

Rozprava jedenáctá.

O hlasce i o písmeně m.^{*)}

Kterým hlasem mučí kráva? — *mm!* — Až dám znamení rukou, vyřkněte ještě jednou ten hlas! — *mm!* Povězte, co jste přitom učinily rtoma? — Ano, sevřely a stiskly jste rty. — Ale kterak jste mohly vyřknouti hlásek *m*, když jste měly ústa za-

^{*)} Né však *em*, nýbrž bez toho *e*.

vřeaa? — Už jsme si o tom kdys jindy pověděli; pamatujete-li se na to? — Nuže, povím vám to; proto že jste ústa zavřely, nemohl hlásek *m* dostati se ven nikudy jinudy, nežli nosem. — Budete-li na to pozorný, poznáte, že hlásek *m* v řeči, když mluvíme, často pronášíme čili říkáme. — Víte-li, jak se jmenuje místo ve skále, kde lámají kámen? — *Lom.* *) — Každému-li místu říká se lom? — Kterému jen? — Co jest tedy v lomě, aby se z toho mohly lámati kameny? — Chce-li přívozník přes řeku převézti koně i s vozem, má na to loď podobnou té, jakou vykreslím na tabuli . . . Loď taková jmenuje se *prám*. Jak slove taková loď? Zda-li každá loď slove prám? — Která jen? — U některých šatů, u kabátů, u vest bývají kraje obšity úzkou stužkou, jako hle! zde kraj tohoto klobouku podobně obšit jest stužkou. Obšití takovému říkají *lem*. — Jak říkají obšití takovému? — Kostel se jmenuje jinak dům Boží, a jak jinak ještě? — *Chrám*. — Chodí-li někdo venku pořád bos a zvláště prachem, jako jest na silnici, stane se někdy, že se jemu v přehybech vezpod prstíky (u nohou) rozpukají, což ční bolest, a bolesti té říkají *podlom*. Jak říkají té bolesti? — Zde mám velmi tvrdé dřevo. Ze dříví takového staví se lodi a kola mlýnská, i jest dobrým palivem. Stromy, ze kterých dříví takové jest, sázejí se při cestách ve stromořadí a mají listy, jaké vidíte na této ratolesti. Strom, z něhož toto dřevo jest, jmenuje se *jilm*. — Jak se jmenuje strom ten? — Jak říkáme jídlu ještě jinak? — Jest pravda, též potrava; ale jinak ještě, proto že se tím krmíme? — *Pokrm*.

Nezapomněly jste, jak se říká místu, kde lámají kámen? — A jak lodi ku převážení koní a vozů? — Jak slove obšití šatů nebo klobouku? — Jak se jináče jmenuje kostel? — A jak bolest vezpod prstíků? — Jak slove strom, z něhož jsem to tvrdé dřevo ukázal? — A jak říkáme jídlu jinak ještě? — Nyní však pozorujte; já budu všechny ty věci sám ještě jednou jmenovati; kterou hlásku vyříknu pokaždé naposled: *lom*, *prám*, *lem*, *chrám*, *jilm*, *podlom*, *pokrm*; **) kterou hlásku jste slyšely vždy naposled? — *m*. — Jak vyhlíží písmenko pro hlásku *m*, uvidíme. — Hleďte sem, jak je budu psáti. — (Napiše se písmeno *m*). Takové jest to nové písmeno! Pro kterou hlásku jest? — A není-liž to týž hlas, kterým kráva mučí? — Snad ještě dovedete něco jmenovati, aby bylo přítom slyšeti posledně hlásku *m*? — *dům*, *krám*, *strom*, *rám*, *trám*, *hrom*, *šum*, *dým*. —

Mnohé dítě, možná, že nemyslí přitom na koncovku *m*, i řekne třebas: *matka*, *mouka* a j.; i to mu učitel připustí, neboť nabývá tím přesvědčení, že dítě hlásku dotčenou pochopilo; toliko může se tázati: Kde slyšíme hlásku *m* při jméně *matka*, na konec nebo s počátku? — Anebo řeklo-li by dítě: *jáma*, *kamna*, *kámen*: kde jest slyšeti hlásku *m*? —

*) Pakli se dítěky toho nedověděly při vyučování již dříve, poví se jim teď něco o spůsobu lámání kamene.

**) Dotyčnou hlásku poslední dlužno vždy důrazněji vyřknouti.

Skládání slabik: *mi, me, mo, mu, ma, my, mí, mé, má, my, mů.*

Nyní to vše smaží a napíší něco, co už znáte . . .

Učitel napíše: *m.* — Pověz, B . . ., co jsem napsal? — Hned vedle něho napíší *i*. Jaké jest to *i*? — Jaké ještě? — Kolik písmen stojí tu podle sebe? — C . . ., jmenuj je! — Kde stojí *m*? — A kde stojí *i*? C . . . jmenoval obě písmena, jednu po druhé. Ale také mohou se říci obě najednou, takto: *mi*. Vyřkněte to tak, jak já to vyřkl! — Spojené tyto hlásky slyšte, řeknu-li: *mi-lý**) bratře, *mí-lá* sestra, *mi-lé* dítě, *Mí-kuláš*, *mi-nul* den, *mi-nuta*, *Mí-lina*, *mí-mo*, *Mí-loš*, *mi-str*, *ko-mí-ník*, na ze-*mí*, košík s hruška-*mí*, záhon s květina-*mi*. — Opět napíše *m*. — Kterak to nyní udělám, bychom vyřknouti mohli: *mi*? — Připíše se k tomu ještě *i*. — Já však připíši takovéto *i*. — Jaké *i* jest to? — To jest *i* s čárkou, dlouhé *i*. — Poněvadž jsme k písmenu *m* připsali dlouhé *i*, tedy se to vysloví zdlohuha, takto: *mí*. — Vyřkněte to! — Vy jste vyslovily kolik hlásek najednou? — Ukáži-li prstem na obě písmena, vyřkněte je najednou! — Toto *mé* slyšíme, vyslovím-li: *mí-sa*, *mí-ra*, *mí-šek*, *mí-za*, *mí-sto*, střelec *mí-ří*, *mí-če*, vařečkou se *mí-chá*, *u-mí*, *u-mí-me*, matka dítě *kr-má*.

Jak slove písmeno, které má tři tlusté, stejně dlouhé čáry? — Tu napíší opět: *m*. — K tomu připíši tuto: *e*. — H . . ., vyslov jedno po druhém! — Já však vyslovím obě najednou, slyšte: *me*. Všickni vyřkněte obě hlásky najednou, až na ně ukáži. Toto *me* slyšíme, vyslovím-li *me-runka*, *me-dunka* čili *me-lisa*, *me-zera*, *me-ze*, *bře-me-no*, *te-me-no*, *ka-me-ní*, *me-zek*, *se-me-no*, *me-dák*, *ře-me-ny*, *lo-me-nice*. — Co jsem nyní napsal? é . . . Před to é napíší *m*. Nyní to vyslovím sám: *mé*. — Tak to vyslovte i vy! — Proč jste to é protáhly? — Proto že jest dlouhé. — Prodloužené *mé* slyšíme, řeknu-li: Krejcar platí *mé-ně* než čtyrák; nebo: některé dítě jest ně-*mé* nebo *chro-mé*; ženci žali *sa-mé* žito; *mé-mu* bratu dal otec tužku; *mé-ho* bratra jste potkali.

Opět jsem dále napsal písmeno *m*. K tomuto *m* připíši tuto písmeno: *y* — Vyřkněte je! — Jak se nazývá takové *y*? — Ku které straně stojí toto *y* od písmena *m*? — K pravé straně. — Kdož si troufá obě hlásky najednou vyřknouti, nechť se hlásí. — R . . ., vyřkní to! — S . . ., vyřkní to ještě jednou! — Krátce slyšíme široké *y*, řeknu-li: *my* se učíme, *my-ši*, *my-ška*, *my-dliny*, *my-slivec*, *my-slíme*, *my-jeme* se, pradlena *my-dlí*, *my-dlář*, *u-my-vadro*. —

Učitel napíše *m*. — Které písmeno k tomu připíšeme, bychom mohli vyřknouti *my*? — Připsal jsem písmeno *y*. — Vyřkněte to všickni stejně! — Ještě jednou! — Ale jak to uděláme, bychom vysloviti mohli: *mý*? — Napíše se nad *y* čárka. Vyřkněte to všickni stejně! *mý*. — Ještě jednou! — Co nyní vyslovím, v tom uslyšíte dlouhé široké *y*: *mý-to*, *mý-dlo*, *ně-mý*, *u-mý-vati* ruce, lako-*mý*, *mý-liti* se. —

*) Při každém slově ukáže se na slabiku *mi*, při ostatních slabikách dá se prst nebo ukazovadlo pryč.

Což jest to? — *m.* — Za tímto *m* napiši písmeno jiné . . . Co jsem napsal? — *o.* Kde za písmenem *m* hned vedle stojí *o*, řekneme to jedním rázem: *mo*. Jak to zde řekneme? — *mo*. Jako na př. *mo-šna*, *mo-kro*; nebe jest *mo-dré*; v kožešině bývají *mo-li*; *mo-dlímě* se, *mo-čál*, *mo-re*, *mo-tyka*, *mo-týl*, *mo-saz*; přes vodu vedou *mo-sty*; *mo-ruše*, *ko-mo-ra*, děvče bylo *sa-mo*. —

Zde máme opět *m*; za ním však není ani *i*, ani *e*, ani *y*, ani *o*; co jsem zde napsal? — *u.* — Není zde ani *mi*, ani *me*, ani *my*, ani *mo*, zde jest *mu*. — Vyřkněte to, jak jsem to vyřkl já! — Toto *mu* slyšíme, řekneme-li: dva *mu-ži*, *mu-ška*, *mu-chomůrka*, *mu-škatelka*, dvěře u *do-mu*, kůl u *stro-mu*, okno do *krá-mu*, *je-mu*, *něko-mu*, jiné-*mu*, tesaři uřízli kus *trá-mu*, *mu-sím* jítí.

Ale což, napiši-li cos takhle! . . . *mů*; jak to vyřkneme? Jaké *ů* jest to? — Dlouhé. — A proto neřekneme to krátce: *mu*, nýbrž prodlouženě: *mů*. — Jak to vyřknete? — *mů*. — Jako *mů-ra* (noční motýl), *mů-stek*, *mů-žeš* mluviti, žák *mů-že* si něco pamatovati, *mů-žeme* choditi, *mů-žete* seděti; zedníci vystavěli několik *do-mů*; pro maso se chodí do masných *krá-mů*, koly u *stro-mů*, na krov jest potřebí mnoho *trá-mů*.

Co jest to? — *a.* — K tomu *a*, aby tu nebylo samotno, připíši písmeno jiné . . . Co jest zase to? — *m.* — Napsal-li jsem písmeno *m* před písmenem nebo za písmenem *a*? Před písmenem *a*. — Teď máme zde písmena pro kolik hlásek? — Pro kterou hlásku je to přední? — Pro *m*. — A druhé? — Pro *a*. — Chceme-li každou tu hlásku vyřknouti zvlášť pro sebe, řekneme to na dvakrát, tedy: *m*, *a*; ale obě ty hlásky vyřkněte nyní najednou! — *ma*. — Ano, jako řekne-li se: *ma-tka*, *ma-zanec*, *Ma-rie*, *ma-líř*, *ma-lina*, *slá-ma*, *já-ma*, *ruka-ma*.

Což bychom mohli ještě jmenovati, kde by bylo třeba říci *ma?* — *ma-minka*, *maso*, *nohama*, *mašle*, *mazadlo*, *makovice*, *mapa*, *malý*, žáci mají knížky.

Ale kdož mi poví, jak bych psáti měl: *ma?* — Co napiši nejprv, a co potom? — Nejprv *m* a potom *a*. — Jaké *á*? — dlouhé *á*. — Napsal jsem! Čtěte to! *má*. Jako kdybych řekl *má* milá matka, tesař *má* sekuru, *má*lo stromů, *máta* (balšam), *komáři*, *heřmánek*, *omáčka*, *máte* písátka. Na tabuli máme tuto *m*, k němuž jsme připojili *i*, a tudíž se to vyřkne najednou: *mi*; tuto jest *m* spojeno s *e*, a to se také najednou vysloví — jedním otevřením úst: *me* — atd. Písmena takto v jedno spojena a jedním otevřením úst (č. jedním douškem) vyslovena slovou *slabiky*.* — Napište si *ma* i *má***) *me* *mé* — *mo* — *mu* *mů* — *mi* *mí* — *my* *mý*.

*) O vykládání slabik a slov naše osnova sice nemluví; avšak dominiváme se, že kde slabiky i slova tuto před očima žáků počátek svůj berou, právě dobrá k tomu příležitost se naskytá. Tím i v dalších rozpravách s mládeží mnohým širokým opisům se vyhneme i mluva v určitější proud se uvádí.

**) Dle chápavosti dítěk opakuje se z pravidla vše tak dlouho, až to vůbec dítě umíjet. — Jakmile dítky nové písmeno neb slabiku poznaly, nechte se i k tomu vedou, aby písmena a slabiky tyto psaly též na svých

Čtení článku v čítance pod číslem 3.

Vyndejte si čítanky. — Obrakte list. — Na straně té listu jest v cípu na pravo znaménko takové, jaké jsem tuto na tabuli napsal: 1. To znamená *první stránku* listu. — Uprostřed nahoře jest též takové znaménko, ovšem trochu větší a ležatější; tím naznačeno jest: *první cvičení* ve čtení. — Obrátme-li list, vidíme v rohu na levo znaménko takovéto: 2. Tím naznamenána jest *stránka druhá* listu. — Uprostřed, něco níže, též takové znaménko vidíme; tím naznamenáno jest: *druhé cvičení* (ve čtení). — Po stránci druhé jest nová stránka na listu, kde jest písmeno *m*. — Na stránci téhož listu v rohu na pravo jest toto znaménko: 3, kterým naznamenáno jest, že to *stránka třetí*. Na též listu nahoře uprostřed vidíme též takové znaménko; co asi jím jest naznačeno? — *Třetí cvičení*. — A jaké písmeno stojí pod znaménkem tím? — Písmeno *m*.* — Hle, když jsem psal na tabuli, začal jsem psátí zde, na té straně, kde jest levá ruka. — Ta strana u levé ruky neb k levé ruce slove levá strana. — Od které strany počal jsem psátí? — A psal jsem pořád dále k té straně, kde jest pravá ruka; ku které straně jsem psal? — Ku pravé straně. — (Aneb od levého kraje tabule k pravému kraji.) — Všecka ta písmena vedle sebe a po sobě psána jsou v řadě čili v rádce; jest to tedy řádka. — Řádku tu začal jsem psátí na které straně? — Na levé. — A na které straně jsem ji ukončil? — Na pravé. — Začátek řádky jest na levé straně, konec řádky jest na pravé straně. — Nyní podívejte se do knížky na třetí stránku; tam pod písmenem *m* máte více řádek. — Ukažte, kde jsou začátky těch řádek? — Na které straně jsou začátky těch řádek? — Ukažte, kde jsou jich konce? — Na které straně jsou konce těch řádek? —

Ted' položte ukazováček na začátek řádky první! Na které písmeno ukazujete nejprve? — na *m*. — Vyřkněte to! — Ukažte nyní na písmeno, jež stojí od *m* v pravo! — Které písmeno jest to? — *i*. Vyřkněte to všickni! — Dále od *i* v pravo jest *m* a k němu připojeno jest *i*. — Kterak se to vysloví? — *mi*. — Pošiňte ukazováčkem opět dále v pravo; tam vidíme které písmeno? — *m*. — A od toho dále v pravo? — *e*.

Opět dále v pravo jest *m* a s ním spojeno jest *e*; vyslovte to najednou! — *me*. — Pošiňte ukazováčkem ještě dále v pravo; tam vidíme *m* a hned při něm *i*; jak se to vysloví? — *mi*. — Nyní přečtu já sám první řádek; vy pak v tichosti vždy na to ukážete, co vyřknu! — Učitel čte s přiměřenými přestávkami. — Potom vyzve žáky, jednoho po druhém, aby četli — co možno zřetedlně. — Kolikátou řádku jsme čtli? — Ted' přečtu druhou

tabulkách, při čem se jim zároveň ukáže, kterak tabulky mají mítí pořazené, jak mají písátka držeti, jak mají při tom seděti, i upozornit se na to, jaký tvar každé písmeno má i jakou polohu.

*) Znají-li dítky tyto číslice, což také býti může, není třeba širšho o nich výkladu.

řádku. Ukažte na druhé řadce na první slabiku: *me*. — Vyřkněte to! — Slabiku tu slyšíme, řeknu-li *meze*. — Ukažte na slabiku vedle v pravo! *mi*. — Vyřkněte to! — Slabiku *mi* slyšíme, řeknu-li: *Milina*. — Ukažte na slabiku ještě dále v pravo: *mi*. — Vyslovte to! na př. *mimo* mne nestojí nikdo před vámi. — Pošiňte ukazováčkem ještě dále v pravo: — *V..*, tu slabiku vyřkní! — *me!* na př. *medák*. — Ukažte opět dále v pravo na slabiku! — *Z...* vyřkní ji! — *mi!* na př. *minul* den. — Ukažte dále v pravo na slabiku, která jest na tom řádku poslední! — *me!* na př. *vídíme* písmena a slabiky. — Učitel přečte druhý řádek sám, a vyvolá pak jiné žáky, aby druhý řádek četli tak, jak on jej byl četl. — Podobně počína si při čtení ostatních řádků odstavce toho a odstavce 4.^{*)} —

Rozprava dvanáctá.

O hlásce i o písmeně *ł* (ne *el*, nýbrž bez *e*)

Zahradník vzal rýč, motyku, hrábě a kropicí konev i šel do zahrady. Co asi zahradník dělal v zahradě rýčem? — *Ryl*. — Co dělal motykou? — *Kopal*. — Co dělal hráběmi? — *Hrabal* (pohraboval). — A když na záhoně zemi hráběmi urovnal, vzal semeno a *zasil* je; potom zaseté semeno přihrabal zemí, aby rostlo, a na to vzal do ruky kropicí konev s vodou a co asi pak dělal? — *Zaléval*. — On též vykopal několik jam a přinesl mladé stromky; co dělal s těmi stromky? — *Sázel* je. — A když ovoce na stromech dozrálo, co činil pak? — *Očesal* ovoce. — Povím ještě jednou, co všecko zahradník dělal, a dávejte pozor, kterou hlásku při tom vždy naposled vyřknu. Zahradník *ryl*, *kopal*, *hrabal*, *zasil*, *zaléval*, *sázel*, *očesal*. — Kterou hlásku slyšely jste vždy naposled? — *ł*. — Truhlář zase vzal do ruky míru a prkno; co činil měrou? — *Měřil*. — Potom vzal pilu, potom klíh, hoblík, nebozez, dláto; co dělal pilou; — *Řezal*. — Co klíhem? — *Klížil*. — Co hoblíkem? — *Hobloval*. — Nebozezem? — *Vrtal*. — Dlátem? — *Dlabal*. — Kterou hlásku bylo slyšet opětně na konec, když se řeklo: *měřil*, *řezal*, *klížil*, *hobloval*, *dlabal*? — *ł*.

Napíše se písmě pro hlásku *ł*.

Ale jsou také jména některých věcí, která hláskou tou končí, jako na př. *postěl*.

Kdo pak by mi řekl jména jiných věcí, jež toutéž hláskou se končí; nejprve, které jsou ve světnici? — *stůl*, *hůl*; v kuchyni? — *kotel*, *popeł*, *uhel*, *sůl*; v chlévě? — *vůl*, *oseł*, *kozel*; atd.

^{*)} Třeba o to dbát, aby dítky na svých tabulkách též psaly bud s tabule aneb ze svých čítanek, co již dříve byly etly. Při tom budíž k tomu hleděno, aby dítkám při psání naskytlé obtíže co možno se obmezily. Proto nechť učitel ku psaní dítek přihlíží, aby obtíže ty poznal. Za této příležitosti ukáže jim pak, jak mají písátkem vládnouti, z jakých čar písmena se skládají, jakou polohu a jaký tvar písmena mají.

Skládání slabik: *la, lo, le, li, lu, ly; lá, lé, lí, lú, lý.*

Tuto jsem napsal písmeno *l*. — Vyslovim-li je samotné, slyšme je málo; připíši-li k tomu z předu *e*, uslyšíme pak hlásku tu patrněji: *el*. — Vyřkněte slabiku *tu!* —

Napíši opět *l*. — Kterak to udělám, abych měl tu napsáno: *el?* — Napíše se *e* před *l*. — Ale, napíši-li *e* po *l* takto: *le*, jak se to vysloví? — *le.* — Tuto napsal jsem *l*, teď chci, aby tu bylo *lé*; čeho třeba k tomu *l* připsati? — *e.* — Napsal jsem! *H...*, vyřkni to! —

Mám-li vysloviti *l*, tedy přilnu jazykem k podlebí č. k patru. Nyní napíši několik *l* též v řadě, ale dále od sebe, takto: *l l l l l l l*. — K tomu prvnímu připíši *a*; *V...*, vyřkni to! — *la!* — K druhému *l* třeba které písmeno připsati, bychom slyšeli: *lo?* — *o.* — Co připíšeme, bychom tuto měli *le?* — *e.* — A chceme-li tuto míti *lí*, které písmeno připíšeme? — *i.* — Tuto mám opět samotné *l*; jest-li že k tomu přidám *u*, jak se to vysloví? — *lu.* — Tuto máme ještě jedno *l*, k tomu připíši široké *y*; jak to nyní vyslovíme? —

Pod řádek první napíší zase takové slabiky. *D...* přečti je! — Kterak jsme každou slabiku vyslovili, zdlouha nebo krátce? — Krátce. — Ale co učiníme, aby slabiky ty četly se drouze? — Co uděláme nad *a?* — nad *e?* — nad *i?* — nad *u?* — nad *y?* — Nad *o* neuděláme čárky.

B... Přečti, co tu jest napsáno!*) — Učitel to čte opět sám a káže jiným čísti, až to dovedou jistě. —

Zásoba slov ku cvičení:

la — **lá** = *labut*, *lavice*, *lalok*, *lakomec*, *lano*, *lasice*, *latě*; *kočka*, *škola*, *pila*, *síla*, *skála*, *včela*, *kalamar*, *kulatý*; — *lazeň*, *lázenský*, *láče*, *koláče*.

le — **lé** = *lesy*, *lesení*, *lenoch*, *levice*, *lebeda*, *lehátko*, *pole*, *role*, *kolena*, *kolečko*, *daleko*; — *lákář*, *léto*, *létání*, *milé dítě*.

li — **lí** = *lilie*, *lidé*, *listy*, *liška*, *lýják*, *voli*, *búvoli*, *moli*, *malina*, *stolice*, *police*; — *lípa*, *lůčko*, *líce*, *límec*, *políbení*.

lo = *lože*, *loket*, *lodí*, *lopata*, *kolo*, *čelo*, *dělo*, *polovice*, *malovati*, *kolovrat*.

lu — **lú** = *lusky*, *lupen*, *luka*, *holubi*, *chalupa*; — *lano*, *dolů*, *luže* (lože), *let sokolů*, *zrůst topolů*.

ly — **lý** = *lysý*, *lyska*, *koly*, *stoly*, *skály*, *topoly*, *stodoly*, — *lýčí*, *lytka*, *holý*, *malý*.

Vezmete knihu do ruky; budete ukazovati, kde se čísti bude.

— Najděte si stránku, kde stojí v rohu toto znaménko *4*. — Níže v prostředku stojí toto písmeno: *l m.* — Který řádek nejprv budeme čísti? — První řádek. —

*) Již bylo připomenuto, že ke každé čtené slabice dopoví učitel jinou, aby tim vzniklo slovo. — Mimo to vysvětlí se dítkám každé slovo čtené, jemuž by nerozuměly.

Položte ukazováček na začátek prvého řádku na písmeno *l*, a ukazujte dálé v pravo vždy na to písmeno neb na tu slabiku, jak ji vyřknu. — Učitel čte s krátkými přestávkami až na konec. — Na to vyzve žáka po žáku, aby přečetli řádek prvý. Podobně se děje s řádkem druhým, třetím, čtvrtým, pátým a šestým.

Další cvičení na stránce 5.

Dejte pozor! — Tuto jsem napsal opět písmeno, kteréž znáte; vyřkněte je! — *m*. Ale chci míti slabiku *ma*; jak to udělám? — Připíš se k tomu *a*. — Již to jest napsáno; čti to, *K...*! — *ma*. — Učitel napíše *l*; což jest toto? — Nyní k tomu připíš takovéto *ý*; jaké *ý* jest to? — Siroké — dlouhé. — Vyřkni to! — *lý*. Čti obě slabiky! — *ma-lý*. — Opakuj to, *B...*! — Co jsem napsal dále tuto? — *ma*. — A zde? — *l*. — To jest hláska; já však chci míti slabiku *lá*; co k tomu připíši? — *a*. — Jaké *a*? — S čárkou. — Již jsem napsal: — *lá*. Čti to! — Čti obě slabiky! — *ma-lá*. — Zase něco napíši; dejte pozor! — *ma*. — Čtěte to! — Ještě něco napíši: *lé*. — Čti to, *L...*! — *lé*. — Čti slabiku, která stojí před tím a pak čti tuto slabiku! *ma-lé*. — A což jsem tuto napsal? — *má*. — Proč jsi á protáhl? — Poněvadž jest dlouhé. — K tomu nedaleko připíš slabiku: *lo*. — Jak to udělám? — Co napíši napřed a co potom? — Napřed napíše se *l* a k tomu připíše se *o*. — Již jsem to napsal; čti to! — *lo*. — Co stojí před tím? — a co stojí dále v pravo? — *má-lo*.

Nyní přečteme vše, co tuto na tabuli jest. — (Učitel vyzve několik žáků, aby řádek ten jeden po druhém přečetli.) — Na tabuli tuto jest: *ma-lý*; na př. *malý* chlapec. — Vyhledejte ve své čítance stránku, kde stojí v rohu toto znaménko: 5! Na začátku první řádky stojí: *ma-lý!* — Vyřkneme-li pouze *ma*, to neznamená ještě nic; řeknu-li pouze *lý*, to také o sobě nic neznamená; ale vyslovím-li *ma-lý*, to už něco znamená: tím se vyslovuje, že někdo není velký, ale že jest malý. Ty dvě slabiky: *ma-lý*, patří-li k sobě, již něco vyznamenávají. — Zde na tabuli stojí dále: *ma-lá*. — Vyhledejte ve své čítance, co jsem teď právě četl. — M..., přečti to! — Zda-li první slabika *ma* sama o sobě něco vyznamenává? — Nevyznamenává. — Ovšem, nebo *ma* ničemu se neříká; zda-li druhá slabika *lá* sama o sobě něco vyznamenává? — Také nevyznamenává. Ale vyřknu-li obě slabiky po sobě: *ma-lá*; zda-li to již něco vyznamenává? — Ovšem, řeknu-li: Žačka, která není velká, jest buď menší aneb dokonce *malá*.

Jest-li slabiky, které k sobě patří, něco vyznamenávají, tož se říká spojeným těm slabikám *slovo*. —

Ctu-li, co stojí tuto na tabuli aneb v čítance: *ma-lý*; co jest to tedy? — Kolik slabik má to slovo? — Která slabika jest první? — Která druhá? — Vyřkni je tak, aby činily slovo! — Čti v čítance dále! — *ma-lá*. — Co jest to, co jsi četl? — Proč pravíš slovo? — Proto že to něco vyznamenává. — Z kolika slabik skládá se to slovo? — Ze

dou. — Na tabuli stojí dále: *ma-lé*. — Vyhledejte to ve své čítance! — Čtěte to! — Co stojí na tabuli ještě dále? — *má-lo*. — Vyhledejte toto slovo ve své čítance! — Čtěte! — Nyní já první řádek v čítance přečtu a vy v tichosti budete na to ukazovati, co čísti budu. — Pak vyzvu některé žáky, aby přečtli, co já četl. — Nejprve jsem četl: *ma-lý*. Řeknu-li *malý*, co jest to? — Slovo. — A z čeho se skládá to slovo? — Ze slabik. — Z kolika slabik? — Dále stojí *ma-lá*. — Co jest to? — A proč jsi řekl slovo? — Z kolika slabik skládá se toto slovo? — Dále stojí: *ma-lé*. — Což jest to? — Poslední slovo na řadce té jest: *má-lo*. — Kolik slov jest na řadce té? — P..., přečti slova na první řadce! — Čtěte všickni stejně!*) —

(Ijiná ještě slova odstavce toho napíše učitel dle potřeby na tabuli, aby tím čtení v čítance dítkám se usnadnilo. Potom čte se řádek za řádkem tak dlouho, až žáci dosti dobře celý odstavec čistí dovedou.)

Rozprava třináctá.

O hlásce a o písmeně *v* (ne *ve*, ale bez toho *e*).

Viděli jste již řeku? — Řeka jest voda tekoucí, bývá již hodně široká i hluboká. — V některé řece vyzvedá se pevná země, kterou voda se všech stran obstupuje. — Nyní mi pověz někdo z vás, jak se jmenej takováto pevná země, kterou voda se všech stran obstupuje? — *Ostrov*. — (Učitel může k vysvětlení pojmu toho použiti: „Plánu král. hlavn. města Prahy s nejbližším vůkolím“ vydaného slav. radou král. hlavn. města Prahy; také jim to výkresem na tabuli může znázorniti.) Jaká tedy země slove *ostrov*? — Někde ve velkém dvoře viděti jest mimo husy, mimo kohouta se slepicemi, mimo kachny, krůty a holuby také jistého ptáka s krásným zeleným a modrým peřím hrde si vyšlapovati; víte-li, který to pták jest? — *Páv*. — Nyní dejte pozor! Pravili jsme, jak se jmenej pevná země, která se všech stran obstoupena jest vodou? — Povezte, kterak? — Jak slove onen pták s krásným zeleným peřím, jenž si po dvoře hrde vyšlapuje? — Kterou hlásku vyřknu po každé na konec slov: *ostrov*, *páv*? — *v*. — Kdykoliv hlásku *v* vyřknete, vždy jen lehounce přitisknete ret dolejší k hořejším zubům.

Napiše se písmeno pro hlásku *v* i vyzvou se žáci, aby psali totéž.

*) Výklad o slabice a o slově až posud dostačí. Až se přijde ke slovům více-slabičným, poví se dítkám, že jsou slova, která čítají více slabik, než dvě; a naskytou-li se slova jednoslabičná, vysvětlí se jim, že i jediná slabika může něco znamenati; protož jest slovem.

Což pak bychom tak ještě mohli jmenovati, aby vždy slyšeti bylo naposled hlásku *v*? — *Obuv, oděv, rukáv, broskev, mrkev, ředkev, brukev, rakev, chlév, pánev, šev, konev, lev, splav, ploutev, hrbitov, příkrov, plástev, větev, stav, korouhev.* — Pověděli jsme tuto mnoho slov, kteráž končí hláskou *v*. Ale povíme i napíšeme slova, kteráž hlásku *v* mají hněd na začátku. — Napíší tedy na tabuli *v*, abyste to viděli. — Jak že slove toto písmeno? — *v*. — Připíši k tomu *e*, jak se to najednou vysloví? — *ve*. — Kde stojí *v*, napřed nebo vzadu? — Napřed. — Napíší v řadě více těch písmen *v*, ale každou trochu dále od sebe: *v v v v v* (*vi, vy, va, vo, vu*). — Které písmeno napíší k tomu prvnímu *v*, aby jsme slyšeli *vi*? — *i*. — A jaké *i* napíší ke druhému *v*, abychom mohli vyřknouti *vy*? — K tomu třetímu *v* připíši *a*; kterak se to vysloví? — *va*. — A k tomu čtvrtému v pravo připíši *o*; jak to vyslovíme? *vo*. — K tomu poslednímu *v* napíší tuto písmeno: *u*; jak to vyřkneme? *vu*. — Přečti, Z..., řádku tuto! — Přečtěte ji všickni! — Pod tyto slabiky napiši opět jiné slabiky: *vé, ví, vý, vá, vu*. — Co jsem nyní napsal? — Slabiky. — P..., přečti je! — Přečtěte je všickni! (Nechť se jim slabiky ukazují i po různu.)

Opište si slabiky ty; nejprve krátké, pod nimi dlouhé.

Zásoba slov ku cvičení:

- va** — **vá** = *vařivo, vary, vada, vajíčko; kráva, slíva, kovadlina, provazy; — vápno, válec, váhy, váček, vánoce, kováři.*
- ve** — **vé** = *vedro, vesna, večer, veverka, veliké stavení, mrazenec; — věvoda, otcové, synové, dědové.*
- vi** — **ví** = *vidle, vidlička, višňě, věnice, věnař, věkev, pávi, noviny, rovina; — víno, větr, věko, křoví, zdraví, stromoví.*
- vo** = *voda, voli, voják, vozy, slovo, olovo, kladivo, ovoce, divoký.*
- vu** — **vú** = *trávu, chlívnu, kávnu, hlavu, sovu, hřívnu; — váně, vále, vůkol, pávnu, kovu.*
- vy** — **vý** = *vysoko, vydra, výkyř, okovy, podkovy, ostrovny, sovy, hlavy, krávy; — výška, výheň, východ, výpar, výmol, výrobek, pravý, levý, nový.*

Vezmi každý knihu do ruky! — Podívám se, rovně-li všickni sedíte. — Obracejte listy tak, až najdete stránku, kde v rohu jest toto znaménko: *č*. — Pod takovým též znaménkem nahoře uprostřed jsou písmena; jmennuj je, V...! — Nyní přečtu první řádek, vy pak ukazujte. — Rozuměli jste tomu? — Nerozuměly. — Vy jste četly pouze slabiky, které nic nevyznamenávají; teprv, přidáme-li jiné slabiky k nim, porozumíme tomu. — Ukazujte, přečteme ještě jednou první řádek. — J..., čti a po každé slabice malounko přestaň! — Žák čte: *ve-*; učitel dodá: *čer*. — *Večer* jest doba po západu slunce. — Žák čte: *le-*; učitel dodá: *noch*. — *Lenoch* nerad pracuje. — Vyslovím-li: *večer*, co jest to? — Slovo. — Proč? — Z kolika slabik se slovo to skládá? — Řekneme tedy, že

jest to slovo dvouslabičné. — Jaké že to slovo jest? — Proč? — Co jsme přidali k té slabice *le*, aby z toho stalo se slovo? — *noch*. — Vyslov obě slabiky po sobě! — *Lenoch*. — Z kolika slabik skládá se slovo to? — Kolikaslabičné jest slovo *lenoch*? — Koli kráte třeba jest ústa otevřiti, vyslovíme-li *večer*? — A kolikrát ústa otevru, vyslovím-li: *le-noch*? — (Učitel podobně si počíná při čtení slabik ostatních téhož rádku.)

Položte ukazováček tam, kde druhý rádek počíná! — Na začátku druhého rádku jest které písmeno? — *e*. Po písmeně tom stojí v pravo slabika; O . . . , vyřkni tu slabiku! — *va*. — Tedy já to přečtu: *e-va*. — Zda-li, co jsem četl, něco vyznamenává? — Kdo se tak jmenoval? — Tedy znamená to jméno ženy Adamovy. — Ale znám děvčátko, které se jmeneuje také *Eva*. — Z kolika slabik skládá se slovo: *e-va*? — Vyřkneme-li: *e-va*, kolikráté při tom ústa otevřeme? — Která jest první slabika? — A která druhá? — Co jest první slabikou ve slově: *e-va*? — *e*. — Tedy hláska, jediná hláska jest tu slabikou. — Vězte, že slabikou může býti i jediná hláska. (Zajiné příležitosti může to učitel dotvrditi jinými ještě příklady.) — D . . . , čti dále! — *vo-lá*. — Na př. Děvčátko Eva *volá* bratříčka. — Čti dále! — *i my vo-lá-me*. Na př.: *i my voláme* bratří a sestry. — Vyslovíme-li: *vo-lá-me*; zda-li to slovo jest? — Kolikráté jest třeba ústa přitom otevřít? — Z kolika slabik skládá se slovo: *vo-lá-me*? — Jak nazveme slovo, které skládá se ze tří slabik? — Přečtěte rádek první i rádek druhý! — Ukazujte nyní na začátek třetího rádku; ten také přečteme.*) Rádek po rádku čte se dále; přitom předcházející se opakuje.

Rozprava čtrnáctá.

O hlásce a o písmeně *s* (nikoli *es* č. *se*, nýbrž bez *e*).

Slyšte, dítky! Jistý hošík šel se svojí sestřičkou do lesa na jahody. V lese přišli na takové místo, kde nestálo žádných stromů, protože byly posekány a bylo z nich naděláno dříví. Avšak rostlo tam mnoho trávy a sem tam i kroví. To vy asi nevíte, jak říkají takovému místu v lese? — Takovému místu v lese, kde jsou stromy vysekány, říká se paseka čili mýt. Dítky chodily travou po pasece a sbíraly jahody pro mladšího bratříčka, který byl doma. Nenadále spatřily blíže krovíčka ve trávě cosi stočeného v kotouč, z kotouče vyčnívala podlouhlá hlava s otevřenou hubou a to vydávalo takovýto hlas: *sss!* — Který hlas to vydávalo? —

*) Necht při čtení na to se nezapomíná, že dítky čtem v dlouhých odstavcích snadno by mohly umlčít; protož opatrnost žádá, aby v případu takovém ustalo se v dalším čtení, a další doba doplnila se psaním.

sss! — Tu bratříček honem chopil sestřičku za ruku i zadržel ji, aby nešla ani o krok dále. Oba se obrátili a utekli odtamtud. Proč as ten bratříček nechtěl se sestřičkou svou dálé ku předu jít? — Protože se báli. — Ano, báli se; nebot co tam ve trávě stočené leželo, byl had, jakého jsem vám byl ukázal. — Hošík ten myslil, že je to had jedovatý, a proto se sestřičkou utekl. — Jaký hlas vydával ten had? *s.* — Mnozí ptáci, jako vlaštovky, čápi, odletují na podzim od nás do teplejších krajin; jiní opět zůstanou u nás přes zimu, jako vrabci, kosi a jiní ještě ptáci. Vrabce zná zajisté každý z vás, a snad i kosa. Kdo ho nezná, povím mu, jak vypadá. Kos jest větší než vrabec, as tak velký, jako malé kůrátka, má na sobě černé peří, žlutý zobák a libě zpívá. — Zde jest? — Kos. — A proč myslíte, že jest to kos? — Protože má černé peří, žlutý zobák. — Ano, tuto jest kos vyobrazen. — Pojmeme-li zvíře, kteréž jest pánu svému věrno a hlídá jeho domu, uslyšíme na konec jména toho též takovou hlásku; které zvíře jest to? *Pes.* — A kdybychom pověděli jméno včeli, která se na stůl prostírá, když má se obědватi? — *Ubrus.* Jak se jmenuje kámen, na němž brousí se nože a nůžky? — *Brus.* — Kterou hlásku na konci slyšíme, říkáme-li: *kos, pes, ubrus, brus?* — Snad dovedete také některá slova říci, která končí hláskou: *s?* — *kus, klas, hlas, ocas, ves, náves, les, oves, vlas, nos.*

(Napiše se písmeno *s*; i vyzvou se žáci, aby je také napsali.)

Skládání slabik: *sa, sá, se, sé, si, sí, so, su, sú, sy, sý.*

Tuto napsal jsem písmeno: (*s*); kterak sluje? — Přidám-li k němu *a*, jak se to pak vysloví? — *sa.* — Vyslovte to! — Vedle slabiky té napiši opět písmeno *s*; bychom čisti mohli: *sá*, kterak to uděláme? — Připfšeme k písmenu *s* ještě *d*. — N . . . , vyřkní to! — Nyní napiši slabiku tuto: *se*; vyslov to, B . . . ! — Vedle této slabiky napiši jinou: *sé*. — Vyřkněte to. — Nyní budete čisti, co jsem zde na tabuli napsal, a sice vždy to, nač ukáži: *sa-(ně) — sá-(ček) — se-(kera) — (bo)-sé* dítě. — Opište si, co jsme byli četli! — Budte připraveni; nebo napiše každý na své tabulce, co dále řeknu. Pište: *si!* — Totéž napiši i já na tabuli: *si (a-si)*. B . . . , vyslov to! — Každý podívej se sem na tabuli, a pak pohled na tabulku, zdali to každý takto napsán má, jak to zde stojí na tabuli; nemá-li, napiše to tak, jak jest to zde. — Opět pište: *sí* (na př. *sí-ra*). — Č . . . , přečti, co jsi napsal! — Totéž napiši i já, a vy přihledněte, máte-li to tak napsáno, jak stojí zde na tabuli? — Kdo nemá, opraví si to. — Čtěte s tabule! — Pište dále: *so-(va) — su-(da)*. — Nyní napište *sú*; ale dříve mi povězte, jak jsem vyslovil slabiku *sú*, krátce nebo zdlouha? — Jaké *u* musí v té slabice být? — dlouhé a to s kroužkem: *u*. I já to zde na tabuli napiši; podívejte se, zda-li to též tak máte. — Teď zase já na tabuli napiši slabiky: *(hu)-sy — (bo)-sý*. Čtěte! — Nyní přečti vše, co na tabuli psáno, D . . . !

H..., přečti, co psáno máš na tabulce! — Čtěte všickni s tabule! — Nyní s tabulek!

Zásoba slov ku cvičení:

- sa** — **sá** = salát, saze, samet, samota, sazenice, osa, basa, mísa, řasa, vosa, kosa, hejsa, hopsa, tesáři, husaři; — sádlo, sáček, sází, bosá, cizá, česá, mlsá, housátka, otesává.
- se** — **sé** = sedlo, sesle, sekera, semeno, osení, paseka; — bosé, lisé, rusé.
- si** — **sí** = silák, sinavý, sítěti, sirottek, sivý, posíla; — kosí, síla, símě, síto, sídlo, husí, vosí (hnízdo), posílání.
- so** = sova, sobě, Soběslav, sobík, sobota, sokol, osoba, zásoba.
- su** — **sů** = sucho, sudy, suky, suda, sudí, suchar, osušiti, osutina; — hlasů (slyšeti jest mnoho), klasů, kosů, lesů.
- sy** — **sý** = syčeti, sykorka, sytý, sykot, sylaba, synové, syreček, nasytíl, syrup, sysel, kusy, kosy, klasy; — sýpka, sýček, sýkora, kosý, bosý.

Vezmi každý knížku svou do ruky! — Vyhledejte stránku, kde v rohu jest toto znaménko: 7. — Pod tím znaménkem stojí písmena: *s m l v.* — O..., čti první řádek; ostatní v tichosti ukazujte! — Nyní čtěte všickni první řádek. — V..., přečti první řádek ještě jednou! — Opět dívejte se, co zde na tabuli napíši; koho vyvolám, ten to vyřkne: *so*. — T..., vyřkni to! — Co jest to, co jsem napsal? — Slabika. — Zdali slabika ta něco vyznamenává? — Dejte dále pozor! — Co jsem tuto napsal? — H..., vyřkni to! — *va*. — Co jest to *va*? — Vyznamenává-li něco slabika tato? — Nyní přečtěte obě slabiky ty, jak stojí po sobě! — *so-va*. Spojíme-li v jedno slabiky ty, zdali potom něco vyznamenávají? — Neboť sova jest jméno čí? — Opět dejte pozor: *vo-sa*. — I..., přečti to! — Kdo pak ví, co jest to *vo-sa*? — Malé zvířátko. — Jest to malé zvířátko, které má žihadlo a tím bolestně píchá. — Teď napíši čtyry slabiky po sobě: *si-vý* (kůň), *si-vá* (holubice). B..., přečti dvě první, a C..., dvě poslední slabiky. — Kolik že jest tuto slabik napsaných? — A kolik jest to slov? — Již píší zase; pozorujte! — *O-sí-va-li*. — J..., přečti to! — (Rolnici osívali pole). Co jest to celé? — Slovo. — Ovšem, neboť to znamená, že rolnici něco dělali na poli. — Z kolika slabik jest slovo to složeno? — Která slabika jest první? — která druhá? — třetí? — čtvrtá? — Kolik slabic jest to slovo? — Položte ukazováček na začátek druhé řádky a ukazujte na slabiky, kteréž někdo z vás čísti bude. — V..., čti! — Čtěte všickni. — (Čte se první i druhý řádek. Pak se čte dále.)

Rozprava patnáctá.

O hlásce a o písmeně *d* (ne *de*, nýbrž bez toho *e*).

Nakreslím jednu přímou a jednu křivou čáru. — Odkud jsem vedl čáru přímou? — S hora. — A kam jsem ji vedl? — Dolů. — Kde jest začátek přímé čáry? — A kde jest její konec? — Má-li také křivá čára začátek? — Kde? — Nahoře. — A kde jest její konec? — Dole. Může-li býti čára nějaká bez začátku a bez konce? — Co myslíte? — Povím vám to napřed: může býti čára bez začátku i bez konce. — Dívejte se; nejprv udělám zde tečku čili *bod*. Nyní povedu čáru kolem bodu tak, aby od něho všude stejně daleko byla. — Jest-li pak někde té čáry viděti začátek nebo konec? — Není. — Čemu jest takováto čára podobna? — Kolu. — Také kruhu. — Čára ta běží ve stejné vzdálenosti od bodu, kterýž jsem tuto udělal; a poněvadž se kruhu podobá, slove kružnice. — Jak že slove ta čára? — Jinak čáre té říkají take *obvod*. — Jak říkají jinak čáre té? — Bod, jak vidíte, jest uprostřed obvodu; protož se jmenuje střední *bod* aneb *středobod*. — Jak že se jmenuje bod u prostřed obvodu č. kružnice? — Dejte pozor! Vyslovím-li: *obvod*, *bod*, *středobod*, kterou hlásku slyšíme naposled? — Hlásku *d*. — Hlásku tu slyšíme také, vyslovíme-li: *had*, *med*, *příchod*, *oběd*, *sud*, *drozd*, *proud*, *žalud*. *Zderad*. — Povězte, která slova končí hláskou *d*? — Víte-li ještě jiná, povězte je! — *sad*, *led*, *hlad*, *hrad*, *odchod*, *východ*, *medvěd*.

Abyste se na hlásku tu snadno upamatovali, napiši písmeno, kteréž hlásku tu znamená: *d*. — Napište také písmeno *d*.

Skládání slabik: *da*, *dá*, *do*, *de*, *dé*, *dy*, *dý*, *du*, *dů*. Vyslovte hlásku, které jste se posléz naučili. — *d*. — Hlásku tu napiši a k ní přidám *a*. Jak to vyřkneme? — *da*. — Vedle toho napiši opět *da*; jak to nyní uděláme, aby se slabika ta vyslovila dluze? — Již se stalo; čtěte to nyní! — *dá*. — Opět napsal jsem písmeno *d*; ale chci míti slabiku: *do*; jak to opět uděláme? — Přidáme k tomu písmeno *o*. — Ale jak vyřkneme slabiku tuto, kterou jsem vedle napsal? — *de*. — A tuto dále: *dé*. — Chci-li napsati *dy*; co napiši napřed a co potom? — Napřed *d* a k tomu *y*. — Kdykoli psát budeme *dy*, vždy píše se to se širokým *y*. — Učitel vyzve pak děti, aby to přečtly dvakrátne neb třikráte. —

Učitel napiše: *vo-da*; čtěte to! — Co jest voda? — kde jest voda? — jaká jest voda? — Tuto opět jsem něco napsal: *do-my*; čtěte to! — Z čeho staví se domy? — Čti *P* . . . , co jsem opět napsal: *do-ly*. — Doly kamenouhelné, kde dobývá se kameného uhlí. — Hle, co tuto stojí: *su-dy*. — Čtěte! — Kdo dělá sudy? — Nyní přečtete, co zde na tabuli psáno jest. — Nač ukáži, přečtete. —

Zásoba slov ku cvičení.

da — **dá** = *dary, datel, daleko, daněk, voda, bouda, kláda, záda, brada; — dárek, dáte, dásen, sedá, hledá, chudá, tvrdá, podává, prodává, podávky, hledáme.*

de — **dé** = *devět, deset, deště, dehet; — lidé, sousedé, mladé, chudé, bledé.*

do = *domy, doma, dozorce, vodotrysk, nedostatek, hladové, sousedovo.*

du — **dú** = *duše, dukát, duby, duha, dudy, dutý, ledu, vodu, zahradu, (kopá), boudu; — hadú, sudú, důkladný.*

dy — **dý** = *dykyta, dyka, dyamant, (do) vody, sudý, průchody, hroudy, hvězdy, všudy, oudy, žaludy, sady; — dýmá, dýchá, dýně, tvrdý, mladý, nadýmá se.*

Nyní vyhledejte stránku, kde v rohu stojí toto znaménko: *S.* — Pod takovým též znaménkem jsou písmena. Z . . ., vyslov písmena ta! *d s v l m* (bez e) — (Záci čtou střídavě jeden po druhém. Kde toho třeba, vysvětlí se jim krátce neznámá slova. — Záci opíší přiležitě první a druhý rádek).

Rozprava šestnáctá.

O hlásce a o písmeně *t* (ale ne *te*, nýbrž bez toho *e*).

Jaroslávek pokaždé, kdy dědeček jeho přišel domů, šel mu naproti, vzal od něho hůl a postavil ji ne takto ke stěně, nýbrž, aby se snadno nezkácela, postavil ji kam si jinam; kam as? — Do kouta. — Kde dvě stěny se stykají, tomu místu říkáme *kout*. — Jednou u večer, když se setmělo a ve světnici nebylo ještě světla, dal Jaroslávek mladšímu bratříčkovi, Jiříčkovi, něco do ruky a řekl: „Jiříčku, hádej, co to jest?“ — A Jiříček věděl hned, co to jest, i odpověděl: „To jest kulička.“ — „Uhodls, nech si ji,“ pravil Jaroslávek a dal bratříčkovi opět jakousi hračku do ruky, aby hádal, co to jest. A Jiříček hned zase řekl, že to jest kuželička. — „Opět jsi uhodl,“ pravil Jaroslávek, „i tu si podrž a pohraj si jimi.“ — Jak as Jiříček se toho dovíděl, že jsou to kulička a kuželička, vždyť potmě na ty věci neviděl? — On je ohmatal. — A čím je ohmatal? — Prsty. — Protože věci ohmatáváme prsty, říká se, že v prstech máme *hmat*. — V čem tedy máme *hmat*? — Ukažte svoje prsty! — Dejte zase ruce dolů! — Já též něco ukazuju; jsou-li to prsty? — To jest *prst*. — Ano, to jest jen *prst*. Nezapomeňte, co jste už jmenovali; tedy místo, kam se stavíva hůl, jak že říkáme? — Co máme v prstech, čím věci poznáváme i potmě? — Co jsem vám já teď ukázal? —

Ukaž mi každý z vás též jenom prst! — Co jest na konci každého prstu? — *Nehet*. Tedy jsme už jmenovali: *kout, hmat, prst, nehet*. — Brzo maminka Jaroslávkova a Jiříčkova chtěla rozsvítit lampu; rozžehla sirku a co v lampě sirkou napálila? — *Knot*. — Teď budu ještě jednou všechny ty věci jmenovati, a vy mně potom povíte, kterou hlásku jsem vždy vyslovil naposled: *kout, hmat, prst, nehet, knot*. Která hláska to byla? — *t.* — Abyste znali i písmeno pro tu novou hlásku, napiši je. Pro kterou hlásku napiší nyní písmeno? — Pozor tedy, jak je budu psát; potom si je napišete vy!... (Napiše se písmeno *t*.)

Napište si písmeno to také. — Dovede-li kdo pojmenovati ještě něco, abychom přitom slyšeli naposled hlásku *t*? — *mlat, květ, plat, svět, hrmot, byt, drát, pět, hrbet, šust, kmet, ocet, kment, chvost, host, list, štit, život, kohout, krčest, hnát, věchet, štěkot, trest, chřest*.

Skládání slabik: *ty, tý, to, tů, tu, tá, ta, té, te*.

Hleďte sem! Zde napiši písmeno: *t*; jak že slove? — Nyní chci tu míti slabiku *tá*; jak to udělám? — Co jsem tedy tuto napsal? — *td.* — B..., pojď sem a napiš slabiku: *tá* na tabuli ještě jednou, a vy ostatní pište vše, co bude se na tabuli psát! — (Učitel, potřeba-li toho jest, opraví písmo žákovo; ale jinak spokojí se, shledá-li písmo takové, že ostatní žáci je čistí mohou). — Čtěte, co napsal B...! — Čtěte, co já jsem napsal! — Zavolám k tabuli jiného hoška, aby nám také něco napsal; C..., pojď sem; napiš vedle v pravo slabiku: *ta*. — Zdali pak C... to dobře napsal? — Čtěte to! — Čtěte první i druhou slabiku! — Kdo pak říká *táta?* — Komu? — D..., pojď sem; napiš na tabuli, vy pak na tabulkách, slabiky: *te — ta*; — Dobře-li D... napsal, co jsem řekl? — Máte-li to též tak psáno? — Kdo nemá, opraví si to. — Přečtěte, nač ukáži: *te — ta, tá — ta*. — E... napiše na tabuli opět něco jiného; piš: *té — to*. — E..., ukaž prstem (neb proutkem) dříve na první a pak na druhou slabiku, a vy ostatní vyslovíte vždy, nač E... ukáže! — na př. plocha *této* tabule jest černá. — F..., pojď sem k tabuli, napiš, co řeknu: *ty — to*. — Jaké i připsal F... k tomu *t*? — Úzké krátké *i*. — Tuto jest třeba opravy; nebo řekneme-li *ty*, musí vždycky státi po *t* široké *y*. — Jíž to F... opravil; a co dále napišeš? *to* — Nuže piš! — Čtěte, co napsal F...! — Na př. řeknu-li o školních lavicích: *Tyto* školní lavice jsou stejně dlouhé. — Přečtěte slova, která máte na tabulkách napsána! — *tá-ta, te-ta, té-to, ty-to*. — Nyní opět já něco na tabuli napiši; kolio vyvolám, ten to přečte: *tu-dy*. — G..., přečti to! — H... také to přečte! — Na př. *tudy*, touto ulicí chodívám do školy! — Napište si každý na tabulku: *tu-dy*. — Opět piši: *sí-to*; J..., přečti to! — Na př.: kdo chce mák přesívati, vezme *síto*. — Zde jsem opět napsal slovo: *ví-te*; čti K..., co tu psáno stojí! — Chtěl-li bych věděti, kolik let jest chlapci, jenž se jmenuje Vít, tedy bych se ho otázal: „*Víte*, kolik je ti let? — Jinak také mohu říci: Vy *víte*, co

zde na tabuli psáno jest. — A opět jsem napsal slovo: *mo-tý-lo-vé*. L . . . , přečti slovo to! — „*Motýlové* létají! zvolal Bohuslávek, když přišel na louku a spatřil mnoho motýlků sem tam létat. — Z kolika slabik skládá se slovo: *motýlové*? — Kolikaslabičné jest slovo to? — Nyní přečtěte vše, od začátku až do konce: *tá-ta, te-ta, té-to, ty-to, tu-dý, sí-to, ví-te, mo-tý-lo-vé*. — Vyzvou se žáci, aby vyhledali v knížce stránku 9, kde pod takovým též znaménkem stojí písmena *t d l*.

Záci čtou jeden po druhém buď jednotlivá slova, buď i více slov po sobě. Tím udržují se v pozornosti. Možno-li, budiž každý žák ku čtení vyvolán.

Zásoba slov ku cvičení.

ta — **tá** = *talíř, tatínek, tady, léta, rota, bota, pata, lopata*; — *pátý, žlutá, zasetá, otáleti, potácti (se)*.
te — **té** = *tele, teplo, tesy, temeno, teče, tesák, Teresie, úterý*; — *páté, duté, lité, hranaté, ušaté, žluté, rohaté*.
to = *topí, topivo, točí (se kolo), tobolka, topinka, tovaryš, Tomáš*; — *mýto, síto, žito, bláto, koryto, kopyto, zlato, řešeto*.
tu — **tú** = *tučný, tucet, tudy, tuha, tuhý, tulák, tupý, tuleň, turek, pletu, metu, (knoflíky u) kabátu*; — *pět prstů, drátnu, prutů*.
ty — **tý** = *tyčka, tykev, tykyta, motyka, pruty, kouty*; — *týden, týlo, týmě*.

Rozprava sedmnáctá.

O hlásce i o písmeně *k* (ne však *ká*, nýbrž bez toho *a*).

Řezník v krámě, kde prodává maso, má seketu, nůž, očílkou, váhy; kovář v kovárně takových věcí nepotřebuje; on zase má kladiva, kleště, pohrabáč; ale oba ti řemeslníci, když pracují, mají jakési nářadí, při němž stojí, a nářadí to jest stejně; víte-li, které to nářadí jest? — Jest to *špalek*. — Povězte, kdo jest kovář? — Kovář jest *řemeslník*. — A kdo jest řezník? — Který že jest tento druhý řemeslník? — *Řezník*. — Nyní vám něco ukáži. (Učitel ukáže vypodobněný strom.) — Co to jest? — Strom. — Co má ten strom zde? — Větve. — Když se strom utál, tedy se větve při saném kmenu uřezají nebo usekají. Na každém místě kmenu, kde se větve usekla, zůstane dřevo tvrdší, než jaké má kmen. Taková tvrdá místečka tesaři a truhláři nemají rádi, protože se na nich sekery a hoblíky kazí. Možná, že jste sobě už všimli těch tvrdých místeček v prknech, které jsou na podlaze; jak jim říkáme? — Suky. — A když jest jeden, jak řekneme? — Suk. — A nyní pozor!

Která to bude vždy poslední hláska, když budu říkati: špalek, řemeslník, řezník, suk? — *k.* — Jmenujte sami ještě ty věci, které jsem nyní jmenoval!

(Napíše se písmě *k*; i vyzvou se dítky, aby totéž napsaly.) Což bychom mohli ještě jmenovati s poslední hláskou *k*? — *brk, brouk, mrak, oblak.* — Povězte jméno některého zvířete, jež končí hláskou *k*? — *býk, špaček, čížek, kanárek, stehlík, slavík, ježek, krčec, rak, krtek, pavouk, koník, oslík.* — Jméno některého dne: *čtvrtok, pátek, svátek.* — Jména některých nástrojů a věcí v domácnosti: *hoblík (hladík), pilník, nožík, špendlík, hřebík, kolík, rendlík, kotlík, bochník atd.*

Skládání slabik: *ko, ku, kù, ky, ka, ke, ký, hé, ká.* Podobně slabiky se tvoří, jak již dříve bylo se ukázalo. — Při slabice *ky* řekne se dítkám, že, kdykoli se píše *ky*, po hlásce *k* široké *y* psátí se musí.

Řekneme slova, která začínají neb končí slabikou *ko*: *kotel, kosti, kozel, koza, kosa, komín, oko, jablko;* — slova, která začínají slabikou *ku*: *kupec, kule, kulatý, kukaň, kuchař, kufr, kukačka, kuchařka.* — Nyní já řeknu sám některá, kde *ü* se prodlužuje: *kúra, kúže, (několik) raku, (hejno) ptáčku, (mnoho) suku;* — slova, která začínají aneb končí slabikou *ky*: *kytka, kyselý, kypí, kyčel, kyrys, boky, stoky, znaky;* kde se *ý* prodlužuje: *kýchaní, kýta, sladký, hladký, krátký;* — slova, která začínají slabikou *ke*: na př. *ke mně pojď, keče, keser;* — slova, která začínají aneb končí slabikou *ka*: *kalich, kamna, karafiat, kazajka, kachna, kabát, kalamář, ruka, řeka, louka, mouka;* kde se *á* prodlužuje: *kámen, káva, káne, kára, tenká (níf), měkká (hruška).* — Slova, v nichž slabiky *ko, ku, ky, ká* uprostřed slova slyšeti: *okovy, podkovy, Jakube, zakývat, rukávy, pekáče.*

(Není v úmyslu, aby s dítkami snad celý ten posléz připojený odstavec se probral; použije se z něho tolik, co právě dostačuje, aby dítky slabiku tu i ve sloučení s jinými i dle sluchu učily se rozeznávat.)

Čtení v čítance na str. 10.

Učitel některá slova z odstavce dítkám předříkává, aneb některou větu; třeba větu tázací rádku sedmého; také je vyzvati může, aby větu tázací opsaly a samy připsaly k ní odpověď, když tuto zřejmě byly pověděly. — Řekne jim při té příležitosti jednoduše, co jest otázka a co odpověď, i také, že se po otázce klade znaménko, které slove znaménko otázky neb otazník.

Rozprava osmnáctá.

O hlásce a o písmeně *b* (ne však *be*, nýbrž bez *e*).

Hodné děti myslí a mluví o svých rodičích vždy jen, co vědí o nich dobrého, i chovají se k nim vždy také dobře. O dětech takových se říká, že svoje rodiče ctí. — Co že činí takové děti? — A víte-li že milý pán Bůh tomu chce i řekl to, aby děti ctily rodiče své? — Ale pán Bůh, když řekl, že děti mají rodiče svoje ctiti, dětem za to něco velmi dobrého a příjemného připověděl; neboť řekl, že děti, které ctí rodiče své, dlouho živi budou, a že se jim dobrě povede už zde, dokud budou na zemi. — Proto, že milý Bůh hodným dětem připověděl cos dobrého a příjemného, říká se, že pán Bůh takovým dětem něco slíbil čili že jim učinil *slib*. — Co učinil pán Bůh dětem, ale hodným dětem? — *Slib*. — Jako též dítě, připoví-li rodičům, že jich hněvati nechce, říká se, že rodičům učiní *slib*.

Zdali jste si toho povšimli, že šátky nebo kartouny a sukna bývají po jedné straně pěknější a hladší, na druhé straně opět hrubší a ne tak úhledné? — Té hladší, pěknější straně šátku, kartounu neb sukna říká se líc; té hrubší, méně úhledné straně říká se *rub*. — Když hospodyně koupila šátek, což udělá, aby kraje se neotřepily? — Obroubí jej. — Ano, ona zahne kraje šátku na stranu, která není tak úhledná jako druhá, i obšije ty kraje. — A ta strana méně úhledná, méně hladká slove kterak? — *Rub*.

Tam kde u střechy jest okap, bývá pod střechou při stěně podlouhlý truhlík, ve kterém bývají holubi; víte-li, jak říkají takovému truhlíku? — Holubník. — Také říká se tomu *hrb*. — Kterak jinak holubník slove? — *Krb*.

Znáte domácí zvířata, jako jest kůň, vůl, kráva, ovce; ale jsou ještě jiná domácí zvířata, kterých u nás není; žijí daleko odtud a mnohá z nich jsou větší, nežli jest kůň. Jedno takové zvíře jménuje se velbloud. — Ukáži vám ho vymalovaného. — Vizte, zde jest. — Čím se rozenezává od koně? — Má dlouhý krk a dlouhé nohy, jest větší než kůň. — He, zde na hřbetě má jako malý kopeček nebo jako vysoký bochník; tomu říkají *hrb*. — Co že má velbloud na hřbetě? — Kde má *hrb*?

Kdybychom stáli na hrázi u rybníka, přehledli bychom rybník celý, jak jest dlouhý a široký. Jest však daleko odtud voda tak veliká, že bychom ji nepřehledli; kdybychom stáli na břehu jejím, neviděli bychom jejího konce na žádné straně. Do rybníka teče voda jen z potoka aneb z říčky; do té veliké vody tekou však všechny řeky i ty největší. Voda ta jest také ze všech vod největší a nejhoubší a slove moře. Po rybníce může se plaviti jen na malých lodkách, na moři jsou však lodi dlouhé, široké a vysoké, jako veliké domy. Takové veliké mořské lodi říkají též *koráb*. — Jak říkají veliké mořské lodi? — Každé-li lodi říkají koráb? — Které jen?

Zpomeneme si na všecko, o čem jsme byli mluvili. — Co učinil milý Bůh hodným dětem, které své rodiče ctí? — *Slib*.

Jak slove méně úhledná strana šátku? — *Rub.* — Jak nazývá se veliká mořská loď? — *Koráb.* — Jak se jmenuje truhlik pro hony? — *Krb.* — Co má velbloud na hřbetě? — *Hrb.* — Budu všechna ta jména ještě jednou říkati, a vy poslouchejte, kterou hlásku při každém tom jméně výrknu naposled: slib, rub, koráb, krb, hrb; — která to byla vždy ta poslední hláska? — *b.* — Chci-li b vysloviti, sevru rty, a dechem pak je rozevru.

Opět napíši písmeno pro tuto novou hlásku; která jest to? — Dejte pozor, jak to b udělám, abyste potom dovedli také si je napsati.

(Napíše se písmeno b.) — Co jsem tedy napsal? — Napište si to b také na tabulky šestkrát vedle sebe v řadě. — Co jste si tedy byli psali? —

Skládání slabik: *ba, bá, be, bé, bi, bí, bo, bu, bù, by, bý.* Slabiky ty jsou na tabuli napsány. — J . . . , pojď sem a ukaž na každou slabiku a vyřkni ji. — Ukaž, kde jest *be*; — *ba*; — *bi*; — *bá*; — *bé*; — *bo*; — *bù*; — *bí*; — *by*; — *bu*; — *bý*. — F . . . , ukaž nám, ze kterých slabik skládá se slovo: *bo-by?* — *bá-ba?* — *bá-bu?* — *bá-bý?* — Učitel napíše: *bo.* — Vyřkni to! — Co jest to *bo*, vyřknu-li to jedním otevřením úst najednou? — Slabika. — Z čeho skládá se slabika ta? — Z *b* a *o*. — Vyslovíme *b* a pak *o*, co jsem to po sobě vyslovil? — Hlásky. — Z čeho tedy skládá se slabika *bo*? — Z hlásek. — Z kolika hlásek? — Zdali slabika ta něco již vyznamenává? — Přidáme k slabice *bo* ještě jinou, aby to pak něco vyznamenávalo. — Kterou asi slabiku k tomu přidáme? — Kdož to ví? — *by.* — Dobře, tedy: *bo-by.* — To již něco vyznamenává; boby jsou zrna velká, která z lusků se vylupují. — Co bychom ke slabice *bo* jiného přidati mohli, aby opět z toho bylo slovo? — *ty.* — Připíši tedy k slabice *bo* jinou ještě slabiku, a sice tu, kterou jste řekli: *ty.* — Čti to, T . . . ! — *bo-ty.* — Boty, tot jest obuv. —

Nyní napíši slova jiná na tabuli: *ve-li-ká so-va.* — Čti B . . . , co jsem napsal? — *Veliká sova*, ano, největší sova slove výr. Budoucně vám výra vypodobněného ukáži. — Nyní napiši, co všickni také máme; dejte pozor, potom to přečtete: *ka bá-ty má-me ta-ké.* Kolik jest tu slov? — Které slovo jest první? — *Kabáty.* — Z kolika slabik se skládá? — Které jest druhé slovo? — *má-me.* — Z kolika slabik skládá se? — Které jest třetí slovo? — *také.* — A z kolika slabik jest slovo to složeno? — Opět napíši o malém kole: *Ma-lé ko-lo ku-tá-lí se da-le-ko.* — Přečtete napsáno jest! —

Zásoba slov ku cvičení:

ba — **bá** = *balík, bahno, bařina, bažant, babička, houba, malba, chodba, orba, vrba, zábava, hřibata, kolébati;* — *báně, bázeň, bábovka, báseň, slabá, hýlá, rybáři.*

- be — bé** = beran bečí, bečka, bednář, belík, bezinky, zebe, nebe, hřebeny, hubený; — slabé, hrubé, libé.
- bi — bí** = bidlo, biče, bičík, biják, obilí, hrabice, krabice, žabinec, sobi; — bílý, bílek, bída, hřebíky, líběz.
- bo** = bodlák, borovice, bodák, bochánek, bohatý, bolest, obojek, obora.
- bu — bů** = buben, budova, bublina, budíček, labutě; — (boleš) zubů, (parohy) sobů.
- by — bý** = bylina, byty, bystrý, obydli, kobyla, obyčej, dobytek, ryby, žáby, houby; — býkové, hrubý, slabý, libý.

Povězte mi, z čeho se skládá slabika? — Z hlásek. — D..., vyřkní nějakou hlásku! — a. — Vyřkní několik jiných hlásek po sobě! — Viděli či slyšeli jste hlásky ty? — Slyšeli jsme je. — Hlásky se vyslovují a pak je slyšíme. — Ale zdali pak hlásky můžeme také nějak naznamenati? — Můžeme. — Učitel napíše některá písmena, na př. b, o, s, e. — Víte-li, co jsem psal? — Víme. — Kterak to víte? — Vidíme to. — A co vidíte? — Znaménka hlásek vidíme. — Znaménka hlásek se psí; protož slovou písmena. — Písmena vidíme. A což hlásky, vidíme-li také? — Hlásky slyšíme. — Hlásky slyšíme, ale písmena vidíme. Řekněte, co jsem povíděl! — Ještě jinak to můžeme říci takto: Hlásky jsou slyšitelné, písmena jsou viditelná. — Řekněte, co jsem řekl o hláskách a o písmenech.

Vezměte knížky! Vyhledejte stránku, kde toto znaménko v rohu stojí: 11. — Pod takovým též znaménkem jsou písmena; jmenujte je! — b l v t d.

Čtení v knize.

Rozprava devatenáctá.

O hlásce a o písmeně n (nikoli en, nýbrž bez e).

Jistý král — český — a s ním mnoho bojovníků táhli do boje. I přijeli k veliké řece, která právě byla rozvodněna a proto i hlubší a prudší, nežli jindy. Přes řeku nebylo nikde mostu, po němž by vojsko bylo mohlo přejít na druhou stranu řeky; neboť nepřátelé, kteří byli za řekou, byli všechny mosty, kde který byl, strhali, aby král s vojskem svým na ně dostati se nemohl. Král byl tedy nucen čekati, až by voda opadla. I seděl ve svém stanu a byl velmi mrzut proto, že tam dluho meškat musí, než se jemu podaří dostati se přes řeku. Najednou slyší král radostný křik v táboře svého vojska i tázal se, co to znamená, co se stalo? I řeklo se jemu, že jistý — český — rytíř se projížděl podle řeky a hleděl na vodu, jako by pátral po místě, kde by mohl

přeplouti na protější břeh; v tom že obrátil koně svého k řece i skočil s ním do řeky, řeku že šťastně přeploval a nyní že stojí na protějším břehu. Když to král uslyšel, vyšel ze stanu, aby se přesvědčil o tom, co byl slyšel. I viděl, že tomu jest tak, že jeden jeho rytíř stojí za vodou. Z toho se král velmi zarádoval a zvolal: „Když to jeden dovedl, dovedeme to i my druzí. I vseď na koně a první vrhl se do řeky. Za ním pustilo se i celé jeho vojsko. Král i vojsko přepravili se šťastně přes vodu a vystoupili na břeh. A poněvadž nepřítel byl na blízku, brzo strhla se bitva, ve které král zvítězil. Avšak ten odvážlivý, smělý rytíř, jenž první přes travou řeku se přepravil, zasluhuje, abych vám pověděl jeho jméno; jmenoval se *Odolen*; jak se jmenoval? — Kdo se jmenoval *Odolen*? — Který rytíř jmenoval se *Odolen*? —

Z ulice — nebo z návsi — viděti jest cosi na střeše, o čem říkají: Sedí to na střeše a kouří to. Hádejte, co to jest? — *Komín*. — Jak slove část stromu, která jest v zemi? — *Kořen*. — Jak slove část stromu, jež vyrůstá od kořene vzhůru? — *Kmen*. — Tento kov jsem vám už ukázal; zhotovují se z něho lžice, solničky, talíře, výčka ku džbánům; kdo si pamatoval, jak nazývá se kov ten? — *Cín*. — Do čeho se chytají čili loví ryby? — Do sítě. — Sítě nejsou stejné, jsou rozličné. Sít na ryby bývá též taková, jako zde vykreslím . . . Zde jsou křížem přes sebe položeny dva ohnuté silné pruty, k jejichž koncům přivázána jest sít z motouzu upletená, jako tuto viděti jest, a tady odtud, kde pruty se křížují, vybíhá dlouhá tyč, která se drží v ruce. Sít se ponoří do vody, a když do ní vplavou ryby, vytáhne se honem nad vodu. Voda se vytratí a ryby zůstanou v síti. Takové sítě říkají *čeřen*; jak říkají takové sítě? — Povíte nyní, kterou hlásku uslyšíte vždy poslední, když budu říkat: *Odolen*, *komín*, *kmen*, *kořen*, *cín*, *čeřen*? — *n.*

(Napíše se písmeno *n*; rovněž i žáci na tabulkách *n* několikráté napíší).

(Na to se dá dětem příležitost, aby jmenovaly slova s koncovkou *n*, jako jsou): *zvon*, *džbán*, *stan*, *drn*, *stín*, *den*, *syn*, *křen*, *Jan*, *kravín*, *len*, *lupen*, *kmén*, *řemen*, *mlyň*, *sen*, *plyn*, *chrtán*, *trn*, *krocán*, *havran*, *jícen*, *beran*, *hřeben*, *třmen*, *ječmen*, *křemen*, *kámen*, *jelen*, *kaštan*, *svícen*, *prsten*, *pramen*, *pecen*, *tulipán*, *plamen*.

Skládání slabik: *nu*, *ny*, *no*, *na*, *ne*, *nů*, *ný*, *ná*, *né*.

Učitel napíše písmeno *n*. — Co jsem napsal? — *n*. — Chtěl-li bych mít slabiku *nu*; kterou hlásku k tomu přidám? — *u*. — Přidal jsem *u*? — Přidal. — Jak se to vysloví? — *nu*. — Učitel napíše opět *n*. — Což jsem opět napsal? — *n*. — Chtěl-li bych tu mít *ny*; jak bych to učinil? — Přidá se *y*. — Přidám tedy *y*; ale takovéto *y*; jaké *y* jsem připsal? — Široké *y*. — Pamatujte si, píšeme-li *ny*, přidáme k písmenu *n* vždycky široké *y*. — Čtěte to: — *ny*. — Nyní chci napsati *no*; pověz D . . ., jak to udělám? — Nejprve *n* napíši a potom vedle *o*. — Jak jsi to řekl, tak jsem to napsal; čti to! — *no*. — Teď já něco napíši;

již jsem napsal: *na*; vyřkněte slabiku tu! — *na*. — A jak toto vyřknete? — *ne*. — Přečtěte, co jsem tuto napsal. — Učitel ukazuje a žáci čtou. — Pod slabiky napsané napíše učitel tytéž slabiky ještě jednou. — Čtěte první slabiku! — *nu*. — Jak jste *u* vyslovili, krátce aneb prodlouženě? — Krátce. — Vyřknu-li slabiku tu zdlouha — takto: *nú*. — jak to uděláme, aby *u* prodlouženě bylo slyšet? — Uděláme nad *u* kroužek. — Již se stalo: *nú*. — Vyřkněte to! — Tuto máme *ny*. Aby se vyřknouti mohlo: *ný*; kterak to uděláme? — Uděláme nad *y* čárku. — Co pak stojí dále? — *no*. — *o* se ve slabice neprodlužuje; tedy se nad ním čárky nedělá. — Dále máme slabiku *na*, *ne*; co se státi musí, aby slabiky *na*, *ne* vyslovily se dlouze takto: *ná*, *né*? — Udělá se nad *a* a nad *e* čárka.

Čtěte první řádek! *nu*, *ny*, *no*, *na*, *ne*.

Čtěte druhý řádek! *nú*, *ný*, *no*, *ná*, *né*.

Slova slušící slabice **nu**: *nutí*, *nudle*, *nuzný*, *onuce*, (král má) *korunu*, (ovce dává) *vlnu*, (UCHO u) *džbánu*, (paní obdařila chudou) *ženu*, (srdce u) *zvonu*, (málo) *křenu*, (mnoho) *kmínu*; **ny**: *zvony*, *džbány*, *lupeny*, *kameny*, *hřebeny*, *koruny*, *ženy*, *stěny*, *komény*; **no**: *noha*, *noviny*, *nože*, *noci*, *nosí*, *nový*, *hejno*, *koleno*, *seno*, *rameno*, *poleno*, *víno*; **na**: *naše*, *našinec*, *nahoru*, *napiši*, *nakreslím*, *pradlena*, *žena*, *malina*, *peřina*, *rodina*, *bylina*; **ne**: *nebe*, *necky*, *neděle*, *nemoc*, *nechut*, *nebesa*, *neseme*, *necháme*, (větřík) *vane*, (milý) *pane*; **nú**: *nůše*, *nůžky*, (hlahol) *zvonu*, (několik) *pánů*, (mnoho) *havranů*, (několik) *kamenů*, (málo) *kaštanů*, (stádo) *beranů*; **ný**: (uhel) *černý*, (list) *zelený*, (muž) *silný*, (tulipán) *červený*, (glas) *zvučný*, (křen) *perný*, (oděv) *volný*; **ná**: *nádoba*, *nápis*, *nábytek*, *náklad*, *nápoj*, (barva) *červená*, *zelená*, *černá*, (růže) *vonná*, *krásná*; **né**: (uhlf jest) *černé*, (rukavice) *kožené*, *vlněné*, (růže) *červené*, (hrnce) *hliněné*, (kotle) *měděné*, *křesťané*, *měštané*.

Čtení v knize.

Jmenujte písmena, jež viděti jest pod takovýmto znaménkem: 12 na stránce s tímto znaménkem v levém rohu: — *n*, *u*, *v*, *m*. — Učitel vyloží dítkám, že, má-li *n* se vyřknouti, třeba jest jazyk o podlebí (patro) opríti.

Nyní přečtu první řádek; vy pak jen ukazujte. — A teď druhý řádek budu čísti; vy opět jen ukazujte! — Co jsem četl, přečtete také. — S..., přečti první řádek! — V..., přečti druhý řádek! — První i druhý řádek přečtete všickni! — Nyní přečtu třetí řádek; poslechnete! — Učitel čte, ale zcela potichu. — Již jsem hotov. Slyšeli jste, co jsem četl? — Neslyšeli jsme ničeho.

— Já četl tiše, sám pro sebe. — Jak že jsem nyní četl? — Opět budu čísti třetí řádek; budete-li pozorni, uslyšte mne. Učitel čte pošepmo. — Slyšeli jste mne čísti? — Slyšeli. — Kdybyste nebyli tiši a pozorni, zdali byste mne byli slyšeli? — Avšak bylo mne slyšeti moc aneb málo? — Jen málo. — Jak jsem tedy četl,

když mne bylo jen málo slyšeti? — Pošepmo. — Čtěte všickni pošepmo třetí řádek. Čítaváme-li ve škole pošepmo nebo nahlas? — Čítáme nahlas. — Ale vždyť jste před chvílí četli pošepmo a ne nahlas? — Pan učitel řekl, abychom četli pošepmo. — Ano, já vás vyzval, abyste četli pošepmo; ale jinak čteme vždy nahlas. — Pilné dítky někdy také doma čtou, co byly ve škole četly; proč to asi činí? — Aby se naučily čísti. — Jeníček, který také chodil do školy a učil se mluviti, počítati, kresliti, jako vy, i také čísti se učil, rád si i doma čítával v čítance, když bylo půl dne prázdnno aneb celý den. On pokaždé čítával nahlas. — Ale jednou vzal knihu a sedl si na stoličku vedle maminky a četl. Maminka právě konejšila malého nemocného bratříčka jeho, který nemohl usnouti a plakal. — Tu promluvila maminka k Jeníčkovi: Jeníčku! Hle, Vojtíšek nemůže usnouti; nečti tak nahlas; a Jeníček umlkł. Až když Vojtíšek usnul, tu opět počal čísti Jeníček. Víte-li, jak asi Jeníček četl, aby bratříčka svého neprobudil? — Pošepmo. —

P . . . , přečti třetí řádek, ale nahlas! — Čtvrtý řádek čti, O . . . ! — Čtěte čtvrtý řádek všickni! — Pátý řádek přečte, J . . . ! — Všickni čtěte pátý řádek! — Ale nyní bude se čísti druhý řádek; koho pojmenuji, ten bude čísti; ostatní budou ukazovati a v tichosti čísti. — H . . . ! — Jmenoval jsem jednoho žáka; co to znamená? — Aby četl. — Opět vyvolám žáka: C . . . ! ten přečte čtvrtý řádek. — Vy ostatní co budete dělati? — Ukazovati na čtvrtý řádek. — L . . . bude čísti první řádek a po něm T . . . přečte pátý řádek. — Nyní přečtete všech pět řádků po sobě; a p.

Rozprava dvacátá.

O hlásce a o písmeně *p* (nikoli *pe*, nýbrž bez toho *e*).

Dítky, ukáži vám ptáka s dlouhým krkem, s dlouhým přímým zobákem a s vysokýma nohama. — Jaký krk má ten pták? — Jaký zobák? — A jaké nohy? — Jeho trup čili ostatní tělo podobá se tělu husímu. Uvidíme, zdali to jest takový pták, jakého vám nyní ukáži. — Hle, jest-li to on? — To jest kohout. — Ten to tedy není. — Zdali pak to jest tento? — Jest. — Pták ten žere hady, ještěrky a žáby a jmenuje se čáp. — Jak se jmenuje takový pták? — Někdy vám o čápu ještě více povím; zatím si pamatujte jeho jméno. Jak že mu říkají? — Podívám se, mám-li ještě nějakého takového čápa. — Nuže, není-li to také čáp? — Není. — A proč myslíte, že to není čáp? — Nemá tak vysokých nohou. — Arci že nemá; tento má kratší ale silnější nohy, a u nohou mocné drápy. A což zobák? — Má-li takový jako čáp? — Pták ten, jak patrně, má zobák kratší ale silný a na konci jako hák dolů zahnutý. A což ten jeho krk? — Jaký jest? —

Nejen krátký, přirovnáváme-li jej ke krku čapímu, ale jest holý, bez peří. Pták ten jest veliký a silný a jmenuje se *sup*. — Jak se jmenuje pták ten? — Sup má takovou sílu, že v drápech svých unese jehně nebo kůzle, když je polapí. — Jak se jmenuje pták, o němž jsem vám nyní povídal? — Jakýsi muž, který nemohl dostati díla, aby se uživil, šel do lesa a tam nasbíral po stromech mnoho bobulek z jisté rostliny. Doma udělal z těch bobulek cosi lepkavého, chodil s tím po vesnicích, a prodával lepkavou tu hmotu lidem. Lidé, kteří měli v obydlí mnoho much, kupovali lepkavou hmotu od něho i namazovali tím krátké tenké proutky. Proutky namazané zastrkali někde ve světnici nebo v kuchyni. Na proutky sedaly mouchy a zůstávaly přilepeny, a když proutky byly už plny much, hodily se do peci, aby mouchy bez dlouhého trápení hněd pohynuly. — Povím vám také, jak se takováto hmota lepkavá nazývá; nazývá se *lep*. — Kterak že se nazývá takováto lepkavá hmota?

V ústech máte zuby; k čemu máte zuby? — Abychom jídlo mohli rozkousati. — Zdali pak také polévku, omáčku aneb kaší kousáte? — Tedy jen jídlo čili pokrm takový, který jest tuhý aneb tvrdý. Abyste pokrm tuhý a tvrdý dobře rozkousali, jest potřeba; jinak byste brzo onemocněli. — Kde v ústech nalézají se zuby? — Nahoře a dole. — Zubty, jak nahoře tak dole, jsou jeden vedle druhého, jsou v řadě čili činí řadu; kolik řad zubů máme v ústech? — Obě řady zubů, jak hořejší tak dolejší, jmenujeme *chrup*. Jak se jmenují obě řady zubů v ústech? — Jak říkáme věci, kterou se díra u sudu zacpává? — *Cep*. — Ted' na tabuli vykreslím něco, co bývá u vrat krásných paláců a kostelů ba i na oltářích pro ozdobu.... Co jest to? — *Sloup*.

Který to byl první pták, jejž jsem vám ukázal? — A druhý? — Jak říkají té lepkavé hmotě na mouchy? — Jak slovou všechny zuby v ústech? A co jest to tady na tabuli vykresleno? — Jak říkáme věci, kterou se upcpává díra v sudě? — Nyní však dejte pozor, já budu ještě všechny ty věci sám jmenovati, a vy potom povíte, kterou hlásku jste slyšeli pokaždé tu poslední; tedy: *čá-p*, *su-p*, *le-p*, *chru-p*, *če-p*, *slou-p*; která hláska byla vždy poslední? — *p*. Udělám zase písmeno pro hlásku *p*, abyste se mohli snadněji na ni upamatovati.

Napíše se písmeno *p* i vyzvou se žáci, aby totéž učinili.

Co jest to nyní zde? — Jmenujte samy něco, abychom přitom na konec slyšeli hlásku *p*.

Strop, otep, cíp, střep, cep, srp, oukrop, okap, poklop, příkop, skraloup, snop, sklep, šíp, trup, štěp, Prokop.

Skládání slabik: *pa, pá, pe, pé, pi, pá, po, pu, pü, py, pý*.

Co jsem tuto na tabuli napsal? — *p*. — Vy chodíváte ze školy v pořádku a vždy po dvou, dva podle sebe. Aby písmeno to nebylo samotno, přidáme mu společníka tohoto: *a*. Pak vysloví se to najednou, *pa*. — Vyslovte to! — Jako kdybychom říci

chtěli: *pa-livo, pa-lice, pa-mět, pa-ta, pa-pír, pachole, palec, pa-poušek, pařez, pasák, patro, pavlač, pavouk, ře-pa, ma-pa, lí-pa, kroupa, pumpa, lampa, lo-pa-ta, čápa-ta, houpačka.* — Tuto jsem opět napsal *pa*. — Kolikrát jsem ústa otevřel při vyslovení *pa*? — Jednou. — Poněvadž jsem při vyslovení *pa* jen jednou ústa otevřel (jedním douškem je vyslovil), co řekneme o tom *pa*? — Že jest to slabika. — Vyslovil jsem slabiku tu krátce nebo zdlouha? — Krátce. — Vyslovte slabiku tu nyní vy! — Kterak vy jste ji vyslovili? — Krátce. A proč jste ji vyslovili krátce? — Aby tedy slabika ta prodlouženě se vyslovila, jak to uděláme? — Udělá se nad *a* čárka. — Již jsem udělal čárku nad *a*; vyřkněte to! *pá*. — Prodlouženě slabiku *pá* slyšíme, řeknu-li: *pá-ni, pá-tá* (hodina), *pá-ka, páličti* (dříví), *pánvice, pátek, páram* (rukáv), *párek, pávi, slepá* (ubohá děva), *klepá* (se na dveře), (voda) *kapá*. — Napište si na tabulky *pa* a v pravo vedle *pá*. — Jako já na tabuli, tak vy na tabulky napíšeme *p*. — Co k tomu připíšeme, abychom čistí mohli: *pe*? — Připíšeme *e*. — Nuže připíšme *e*. — F..., čti, co jsi nyní napsal! — A čti také, co já napsal! — Tuto slabiku slyšíme, vyslovím-li slova: *pe-kař, pe-čef* (na psaní), *pe-routka*, a co ještě? *pekláč, peřina, pečeně, pečivo, peří, Petr, petlice, openec, lupeny, vápenec*. — Teď napište slabiku *pé*! — Jak jste to udělali? — Udělali jsme nad čárku. — Nyní já napíši: *pé*; podívejte se, zdali to též tak napsáno máte? — Slabiku tu slyšíme ve slovech: *pé-ro, pé-če, pérkó, skoupé, tupé* (usátko).

Nyní pište dále v pravo: *pi* a vedle trochu dále v pravo *pi*; což i já na tabuli zde napíši. — D..., přečti, co jsi napsal! — *pi, pi*. — Nyní já přečtu, co já tuto napsal. — Vyslovil jsem to stejně? — První slabiku *pi* vyslovil jsem kterak? — Krátce. — A druhou slabiku jak jsem zase vyslovil? — Dlouze. — S jakým *i* píše se krátká slabika: *pi* a s jakým *i* píše se dlouhá slabika: *pi*? — Krátkou slabiku *pi* slyšíme ve slovech: *pi-la, pi-javka, pi-vo, čá-pi, su-pi*; ve kterých slovech ještě? — *Pily, pilíře, pivonka, opice, skořepina, šupina, štěpina*. Dlouhou slabiku *pi* slyšíme opět v těchto slovech: *pí-seň, pí-dě, pí-ka, pí-pa, pírko, písek, supí* (krk), *skoupi* (lidé někteří).

A znovu trochu dále v pravo, já na tabuli, vy pak každý na své tabulce, napíšeme písmeno *p*, k tomu přidáme písmeno jiné, ale takové, abychom čistí mohli *po*. — Které písmeno přidáme? — Přidáme *o*. — V..., čti, co jsi napsal! — Kdo pak by mi pověděl slovo, které se začíná slabikou *po*? — *Po-le, po-tok, po-pel, po-koj, po-chod*. — *Polovice, podešev, podlaha, pohádká, postava, pochvala, pochodeně, poklad, police, pomeje, poledne, poklička, polaka, pomoc, ponocný, pořádek, posel, pošta, poleno, topoly, lípový* (květ), *opona*.

Písmeno *p* napíšeme opět, já zde na tabuli, vy na tabulkách. — Abychom tu měli *pu*, jak to uděláme? — Přidáme *u*. — Já již přidal, a jak pozoruj, vy také. — M..., co jsi nyní napsal? — *pu*. — Vyslovil-li to M... zdlouha aneb krátce? — Krátce. —

Ale kdyby to někdo byl vyslovil takto: *pů*; bylo-li by to dobře? — Nebylo. — Proč? — Poněvadž není nad *u* kroužek. — A *u* bez kroužku kterak se tedy vysloví? — Krátce. — Má-li však *u* nad sebou kroužek, tu se opět jak vysloví? — Ale někdy dělá se také nad *u*, aby se prodloužilo, čárka; kdy pak se to stává? — Já vám to již jednou povíděl. — Na začátku slova. — Nyní vyřkněte, co já tuto napsal! — Ale teď napište dále v pravo slabiku *pů*. I já to napsíš. — E..., vyřkní, co jsi napsal! — A proč jsi to prodlouženě vyřkl? — Snad dovedete říci slova, která slabikou *pu* začínají? — *Pu-tna, pu-chýř, pu-kavec.* — *Pučálka, pupenec, puma, puška, pudlík, pulec, pustina, kupuje* (zemčata), *olupuje, opuchlý*.

Slabikou *pů* opět tato slova začínají: *pů-le, půtka, půvabná* (krajina), *původ* (začátek).

Chtěli-li bychom psáti slovo *pytel*, kterou slabiku psali bychom napřed? — *py*. — A která slabika přichází potom? — *tel*. — Slabika *py*, jížto slovo *pytel* počíná, píše se vždy se širokým *y* takto: *py*. — S jakým *y* píše se slabika *py* ve slově *pytel*? — Napište slabiku *py*, jako byste chtěli psáti *pytel*. — A toutéž slabikou *py* psali bychom *pyšný, pysky*. — Napíšeme nyní slabiku *pý*; s jakým tedy *í*, úzkým aneb širokým? — Krátkým aneb dlouhým? — Kdo jest hotov, bude se dívat sem na tabuli. — Hle, co jsem napsal? — *py*. — Proč jste slabiku *py* prodlouženě nevyslovili? — Proto že není čárky nad tím *y*. — A jak uděláme z toho dlouhou slabiku? — Když uděláme nad *y* čárku. — Slova, která začínají dlouhou slabikou *pý*, jsou tato: *pýcha, pýchavka*. Jiná slova ukončují se touž slabikou, jako: *skoupý, tupý* a j.

Tuto na tabuli napiši něco, a vy to přečtete: *ho-lu-bi lé-ta-li do po-lí; pa-li-vo se no-sí; pi-la by-la no-vá; mo-tý-lo-vé po-lé-tá-va-li*.

Nyní vyndejte čítanky a vyhledejte stránku, kde stojí na ní v pravém rohu nahoře toto znaménko 13; a takové znaménko jest na téže straně nahoře uprostřed, a pod tím znaménkem jsou písmena: *p b v*.

R..., přečti první a druhou slabiku! — *pa, ba*. — Má-li první slabika dobře se vysloviti, třeba, aby se rty sevřely; při vyslovení druhé slabiky sevrou se také rty, ale jen mírně. — S..., přečti další dvě slabiky! — *va — pe*. — Máme-li *va* dobře čili správně vysloviti, dotknouti se jen třeba hořejšími zuby dolejšího rtu. — T..., přečti ostatní tři slabiky! — *be pi vi*.

Dejte pozor, přečtu první řádek sám, a poslouchejte, jak každou tu slabiku vyslovím. — Žáci čtou dále.

Rozprava dvacátá první.

O hlásce i o písmeně z (nikoli ze ani zet, ale bez toho e i et).

Na jaře i v letě za jasného dne pasou se na květinách i na kvetoucích stromech včely. Kdo jest blízko nich a je pozoruje, slyší, jakoby včely ty vydávaly nějaký hlásek, ony totiž bzučí a dělají *zz*. Když tedy bzučí, jak dělají? — *zz*. — I čmeláci bzučí; jak tedy bzučí též čmeláci? — *z*. — Bzučení včel a čmeláků není vlastně žádný hlas, je to jen zvuk; avšak my při mluvení užíváme často hlásky, která bzučení včel se podobá. — Co se chytá železa (co se udělá na železe), jestli dlouho jest ve vlnku? — *Rez.* — Jak se jmenej břeh udělaný u rybníka? — *Hráz.* — Mezi dvěma poli bývá úzká pěšinka, která na jaře bývá travou porostlá; jak slove taková pěšinka? — *Mez.* — Mezi poli a též do lesa bývá ujezděná cesta, aby se mohlo po ní s vozy jezditi do polí nebo do lesa; jak říkaji takové cestě? — *Úvoz.* — Jak říkáme škopku, v němž se kuchyňské a stolní nádobí cídí? — *Třez.* — Už jsme si též kdys povíděli, jak se jmenej nejhořejší části páteře, vzadu na krku? — *Vaz.* — Kupuje-li kdo sukno, šátek nebo jakoukoli tkaninu, aby se neošidil, dříve ji prohlíží, nejsou-li v ní dírky nebo nějaké chuchvalce; dírka nebo chuchvalec v nové tkanině slove *kaz*. — V čem může býti *kaz*? — I ve skle bývá *kaz*. Má-li skleněná tabule v okně na sobě bublinky, tomu říká se také *kaz*. Též v papíře nebo na nádobí hrncířském neb porculánovém bývá viděti někdy také *kaz*. — Obuvník, chce-li slepiti dvě kůže, vezme na slepení jistou lepkavou hmotu; vše-li, jak lepkavá tato hmota sluje? — *Maz.* — Maličká zvírátko, jako jsou brouci, mouchy, včely, mravenci, motýlci slovou dohromady *hmyz*. — Jak říkáme nástroji, kterým se díry do dřeva vrtají? — *Nebozez.* —

Mnoho jsme toho najmenovali. Kdo si z toho něco pamatoval, dá znamení rukou a poví to. — Dobře, budu ještě jednou jmenovati věci ty, a potom zase povíte hlásku, kterou vždy na posled vyřknu: *rez, hráz, mez, ouvoz, třez, vaz, kaz, a t. d.*

(Napíše se písmeno *z* na tabuli i na tabulkách.) Některé věci jsme ještě nejmenovali, a jména jich mají též na konec hlásku *z*; které věci mohou to býti? — *vůz, bez, mráz, pařez, ouraz, obraz, jez, kolomaz, peníz, poříz.*

Skládání slabik *zi*, *za*, *zy*, *ze*, *zu*, *zo*; *zá*, *zá*, *zý*, *zé*, *zú*. (Učitel skládá hlásku *z* se samohláskami krátkými i dlouhými; vyzve pak žáky, aby slabiky četli od počátku až na konec i nazpět; a zase jednu ob druhou; posléz aby slabiky ty si napsali.)

Slabikou *zi* začínají slova: *zima, zimnice, mezi* (stromy), (*rybář stál u rybníka na*) *hrázi, zinek, slezina*; — *za*: *zahrada, začátek, zavírák, bříza, koza, míza*; — *zy*: *vozy, kozy, břízy, mrazy* (Škodí rostlinám); — *ze*: *země, zeli, zelina, jdu ze školy, meze, rak leze, mezera, stoly jsou ze dřeva*; — *zu*: *zuby, zutý, usekl břízu, vedla*

kozu, mnoho bezu, u obrazu bývá rámcem, dítě přišlo k úrazu, u vozu jsou kola, lezu pozorně; — zo: zobák, zoře, březová kára, bezový květ, vozová cesta; — zí: zítra, zívnutí, vozka vozí, čápi jsou dlouhonoží, hadi jsou dlouzí, káva i čaj jsou cizí zboží; — zá: zámek závora, záslona, záštěra, záda, záhon; — zíj: drží člověk každému se protiví; tato věc nazývá se tabule; — zé: ryzé zlato, drží dítě se nikomu nelšíbí; — zů: v lese vykopali mnoho pařezů, na stěně visí několik obrazů, u pěti zvonů viselo pět provazů; u vozu bývá několik řetězů.

Čtení s tabule: *zu-by se ka-zí; ze-le-ná ka-mi-zo-la se mi-lí-bí; sa-zí-te ze-li-ny? ko-za o-ku-su-je ze-lí.*

Čtení v čítance. — Str. 14. člán. 14. — z.s.

(Učitel ukáže dítkám znovu, jak se vysloví *z* a *jak s*; by to spíše dovedly, toho docílí, když sám to neb ono slovo, ten neb onen řádek přečte).

Rozprava dvacátá druhá.

O hlásce i o písmeně *c* (nikoli *ce*, nýbrž bez toho *e*).

Dnes vám povím něco, co jsem kdysi vypravovat slyšel. — Jednou sletli se ptáci se všech stran, aby si zvolili krále. I ustavili se na tom, že, kdo nejvíše vyletí, bude králem, svrchovaným pánum všech. Brzo nato pozvedne se všecko ptactvo vzhůru; mnozí z nich vyletěli vysoko, jiní ještě výše, ale orel vyletěl nejvíše. Již počalo se volati: „Orel vyletěl nejvíše; orel jest naším králem!“ Ale v tom malý ptáček, střízlíček, kterýž mezitím byl sedl orlovi pod křídlo, aniž kdo toho si byl povšiml, vyletěl a vznesl se ještě výše nad orla. Střízlíček byl sice nejvíše, ale ptákům se to nelíbilo a volali: „Hle, střízlík nás podvedl; střízlík nesmí mezi námi býti! I musil odtud a v roští se ukryti. Orel stal se králem ptactva a střízlíku pak zato přezdíváno králiček. Od té doby prý zdržuje se střízlíček v hustých křovinách a ohlašuje se svým slabým hláskem *ccc!* — Jak volá střízlíček? — *ccc!* — Avšak my často také podobné hlásky užíváme při mluvení: Jak jmenujeme domek, ve kterém bydlí kanárek? — *Klec.* — Jmenujte kuchyňskou nádobu, aby naposled též bylo slyšeti hlásku *c?* — *Hrnek;* — *kamnovec.* — Jmenujte jeden z pěti prstů, a tu uslyšíme také na konec slova hlásku *el* — *Palec.* — Kdož by nám jmenoval nějakého ptáka neb nějaké čtvernohé zvíře, jež končí hláskou *c?* — *Vrabeo, krkavec; zajíc, srnec, kanec.* — Povězte jméno některého řemeslníka! — *Švec, tkadlec, rytec.* — Jména kamenů! — *pískovec, vápenec, křemenec.* — Co se může

ukrojiti z bochníku chleba? — *Krajic.* — Povím též, jak se jmenuje u svícnu ta hořejší část, ve které zasazena jest svíčka: *toulec* se jmenuje. Kterou hláskou končí se slova: *klec, hrnec, kamnovec, palec, vrabec* a t. d. (Napíše se písmeno *c*.)

Dovedete-li ještě jmenovati věci, jejichž jména mají na konci hlásku *c*? — *Konec, mazanec, nemoc, pec, věnec, jalovec, kopec, semenec, kupec, límeček, lívanec, jezdec, líjavec, myslivec, střevíček, chlapec, bodec* a pod. — Hraje-li se na housle nebo na basu, tahá čili smýká se po strunách něčím, co se v pravé ruce drží, jak tomu říkají? — *Smyčec.* — Na obloze vídáme z večera cosi krásného; vypadá to někdy jako světlý terč, někdy to vypadá jako půl terče; i také někdy jako srp aneb jako rohlíček; co jest to? — *měsíc.*

Skládání slabik: *ca, co, ce, ci, cu, cá, cí, cù.* — Napíši zde na tabuli hlásku *c*. — Chci-li miti slabiku *ca*, kterou hlásku k tomu připíši? — *a.* — A připsal-li bych *o*, jak by se to vyslovilo? — *co.* — Připsal-li bych *e*, jak byste to vyříkli? — *ce.* — A chtěli-li bychom slyšeti *cu*, co by se státi musilo? — Připsali bychom *u*. — Dali-li bychom k tomu *á*, jak by se to vyslovilo? — *cá.* — Stálo-li by při hlásce *c* — *í*, kterak by to potom bylo slyšeti? — *cí.* — A co bys ty, V..., ku hlásce té připsal, abyhrom vysloviti mohli *cù?*

Všecky tyto slabiky napíšeme a je i přečteme. Nejprve jste si napsali *ca*, co jest to? — Slabika. — Vyznamenává-li slabika ta něco, čemu bychom rozuměli? — Spojíme s ní tedy jinou slabiku, aneb jiné slabiky, aby pak to něco vyznamenávalo; na př. *cacorka* (konipásek, třasořítek), *krejcar*, *krocení*, *placatý*, *zrcadlo*. — Tuto jest jiná slabika; vyříkněte ji! — *co.* — Vyznamenává-li slabika ta něco? — Častěji se tážeme: *Co to jest?* — *Co povídáte?* — *Co se stalo?* — Aneb krátce *co?* — Slabika ta tudíž přece něco znamená; a poněvadž něco znamená, není-liž to slovo? — Ale slabika *co* vyskytuje se také ve spojení s jinými slabikami, jako:

cosi = řekl *cosi*, otcové, strýcové, zajícové, kniha *chlapcova* a podobné.

ce = *cesta, celý, cepy, cedník, cena, ruce, líce, lžice, lavice, ulice, vejce, pero ocelové.* —

ci = *cihla, cikáni, cizí, citera, cikorie, lacino, cizina, srnci, ptáci, sedláci, honáci, locika.*

cu = *cukr, cukrovka, cukrovinka, cukrování.*

cá = *cáry (hadry), z cáru dělá se papír; kocábka.*

cí = *cínar, cípy, císař, cívka, ocílka.*

cù = *mnoho myslivců, málo zajíců, několik srnců, pět límců, šest vrabců.*

Čtení s tabule: *la-ci-né o-vo-ce; co-si le-ze po me-zí; ce-na ma-sa bý-vá ma-lá i ta-ké ve-li-ká; tu-to má-te, co-ko-li se lí-bí; ce-ci-li-e ví-ta-la ci-zí-ho pá-na.*

Ctení v čitance na stránce 15.

Dítky upozorní se zvláště na vyslovování hlásek *c*, *s*, *z*. Ku vyslovení hlásek těch třeba stejného mluvního ústrojí, totiž jazyku a zubů. Jazyk přiloží se mírně k hořejším zubům a dech se ústy vypouští a to při *c* silně, při *s* mírněji a při *z* nejmírněji.

Rozprava dvacátá třetí.

O hlásce i o písmeně *r* (ne však *er*, nýbrž bez toho *e*).

Drží-li psík něco v zubech, na př. kost, a nerad by to pustil, kdyby mu to někdo bral, což dělává? — Vrčí. — Jak vrčí? — *rrr!* — Což, jede-li vůz rychle po kamenné cestě, po dlažbě, co jest tu slyšet? — Hrčení vozu. — Jak hrčí vůz? — *rrr.* — Pes tedy dělá *rr* a vůz hrčí také *rr*. — Která věc z těch dvou vydává hlas? — Pes. — A co vydává vůz, jehož kola kamení se dotýkají? — Zvuk. — A který že jest ten psíkův hlas a ten hrkot vozu? — *rr.* — Kdož pak mi poví, co se dělá z tvarohu naloženého? — *Sýr.* — Abyste věděli a sobě pamatovali, čemu se učíte, jest třeba, abyste byli při vyučování pozorní; čemuž se také jinak říká, abyste dávali na vyučování? — *Pozor.* — Jak slove dům, kde se pivo vaří? — *Pivovar.* — Slintá-li některé dítě a nečistí-li sobě dosti svoje ústa, anebo napije-li se po někom, kdo má ústní koutky bolavé, dostane samo takový neduh v koutkách ústních; jak se jmenuje takový neduh? — *Opar.* — Aby se opar zahojil, jest třeba, aby se ústní koutky vytíraly čistým plátěným šátkem. — Když jsme ondyno byli na procházce v polích, zastavili jsme se na pahorku i rozhlíželi jsme se kolem po celé krajině, jak jen daleko jsme viděti mohli. Tehdáž jste povídaly něco o obloze, že obloha kolkolem tam všude po kraji, kde už dále viděti nebylo, jako by ležela na zemi tak, že bychom jí dosáhli, kdy bychom až na ten kraj přišli. Ale zatím, jak jsem vám pravil, opravdu tak není, a kdy bychom na ten kraj přišli, viděli bychom oblohu opět nad sebou tak vysoko, jako na místě, kde jsme prve stáli. A vidíme-li něco jinak, nežli to v skutku jest, říká se, že se nám to jen tak býti zdá, že jest to jen zdánlivé. Obloha tedy jen zdánlivě leží čili spočívá na zemi. — Snad se na to ještě pamatuji, jak jsem pojmenoval celý ten kruh země, na jehož kraji všude obloha jakoby spočívala? — *Obzor.* — Zde, to celé místo mezi stěnami, mezi stropem a podlahou nazývá se *prostor*. — Budete-li si to pamatovati? — Zdali jest i v kamenech nějaký prostor? — Zdali jest mezi domy, na ulici nějaký prostor? Hádejte! — Mezi zemí a oblohou? — Teď vyjmenuji ještě všechny věci, o nichž jsme něco povíděli, a vy potom zase pojmenujete

hlásku, kterou pokaždě na konec vyřknu: sýr, pozor, pivovar, opar, obzor, prostor; nuže, která jest to hláska? — r. —

(Napíše se písmeno r.)

Kdo dovede ještě pojmenovati něco, aby přitom bylo slyšeti naposled hlásku r? — dvár, papír, sochor, prapor, javor, houser, únor, kočár, netopýr, suchar, tolar, krejcar, hovor. — Nedávno ukázal jsem vám obraz, kde byla vypodobněna největší sova; jak se jmeneuje největší sova? — Výr. — Někdy zpívá jedno dítko píseň samo, jindy zpívají všecky dítky dohromady. Zpívají-li všecky dítky dohromady, tomu se říká, že dítky zpívají ve sboru aneb že zpívá celý sbor. — Pojmenujeme-li jisté perné koření, které se dává někdy do polévky nebo do omáčky, uslyšíme na konci též hlásku r; které koření jest to? — Zázvor. Skládání slabik: ra, re, ry, ro, ru, rá, ré, rý, rů. Ke slabice ra přidáme jiné slabiky: raci, rakev, rada, radost, rachot, rašelina, hora, fara, kúra, méra, síra, páratí, orati; — re: rezivý, režný, dvoreček, dáreček, vzoreček, horečka; — ry: rytíř, ryba, ryzec, ryzí, rybář, ryšavý, máry, papíry, dary, sochory, koryto, a j.; — ro: roháč, rohy, rohatý, rohouka, rostlina, rokle, role, dva roky, ropucha, rorejs, rovina, jaro, Jaroslav; — ru: ruka, ruce, ručička, ruda, ruchadlo, rukavice, ruměnec, rubáš, rukáv, rusý; — rá: ráno, rána, rámcem, ráče, ráčata, rákos, rámě, chorá děva; — ré: réva, réví zemčatové, staré šaty, jaré stromy, šíré nebe, šeré sukno; — rý: rýče, rýha, rýže, starý, jarý, šírý, chory; — rů: růže, několik netopýrů, pět vorů, šest sochorů, mnoho krejcarů, málo totarů.

Čtení s tabule: kú-ra bo-ro-vá; ry-zé ko-vy; ru-ká-vy u kabá-tů; rá-na bo-lí; ry-by a ra-ci se lo-ví; má-me pé-ra o-ce-lo-vá; ra-me-no na-le-zá se na ru-ce.

Čtení v čitance na str. 16. — r n.

Rozprava dvacátá čtvrtá.

O hlásce a o písmeně h (ne však ha, nýbrž bez a).

Co jsem tuto napsal? — a. — Před to a napíši písmeno, jakého posud jsme neměli. — Hle, takové jest písmeno to! — h. — Ještě nepovím, co to zde jest; prve si to sami napište tak, jak jsem já to napsal! — Nyní hleďte sem! Kdykoliv takové písmeno stojí před a, vždy se to najednou řekne ha. — Jak se to řekne? — ha. — Jako kdyby hlídka zvolal na chlapce, jenž by ovoce neb lusky trhal: „Ha, co to děláš? — Aneb jak slovou ona beznohá zvířata, která po zemi se plazí a na člověka syčí, blíží-li se k nim? — Hadi. — Pověděl jsem vám kdys o jistém velkém černém ptáku, jejž

liška obelstila a ošidila o sýrec; který to byl pták? — Havran. — Zde jest *ha*, a tedy *ha-di*, *ha-vran*. — Kdo si pamatoval, z čeho se dělá čili vyrábí papír? — Z *ha-drů*. — Nuže tady jest *ha* — *ha-dry*; anebo: *stru-ha-dlo*, *ži-ha-dlo*. — Ale teď napíši za tím *ha* něco, co už dovedete přečísti; co to as bude? — Čtěte! — *ha-le-na*. — Co jest halena? — Halena jest lehký plátěný oděv, podobný dlouhému kabátu aneb i košili, jejž nosívají vozkové. — Zase napíši cos jiného; čtěte! *no-ha*, *no-ha-vi-ce*, *vá-ha*, *ha-lu-ze*. — Větvím u stromu říkají také *haluze*; — *ro-ha-tý* kozel, *tu-ha*. — A což když slabiku tu takto napíší: *há*; jak to se vysloví? — Opět napíši některá slova, která také dovedete čísti: *há-ta* jméno dívčí, *há-dá-me*, *há-ky*, *tu-há* zima, *u-bo-há* žena. — Napíši opět písmeno takové, jako jest zde to nové; nepřipíši však a nýbrž *e*; kterak se to vysloví? — *he*. — A napíši-li to takhle: *hé*; jak opět to se vyřkne? — Nyní opět něco napíši, co čísti budete. — Čtěte: *he-le-na*, *tu-hé* maso, *ne-bo-hé* dítě. — Co jsem tuto zase napsal? — *y*. — Avšak já chci mít *hy*; jak se to udělá? — Před to *y* napíše se *h*. — Čtěte to! *hy*. — Toto *hy* napíši ještě jednou, ale chci, aby se to zdlohu vyslovilo. — Udělá se nad *y* čárka. — Pamatujte si, kdykoli píšeme *hy*, at krátké aneb dlouhé, vždy se ku *h* připisuje široké (tvrdé) *y*. — Jestli že opět budeme psáti po *h* — *y*, at jest to *y* dlouhé neb krátké, jaké *y* tedy připíšeme? — Hle, opět jsem napsal *o*; abychom mohli čísti *ho*, jak to uděláme? — Napíšeme před *o* — *h*. — Čtěte: *ho*; a t. d. Opakuje se čtení slabik *ha*, *he*, *hy*, *ho*, *hu*, *há*, *hé*, *hý*, *hů*.

Látku ku čtení (a ku psaní) s tabule:

há-ky, *ho-ra vy-so-ká*, *no-hy a pa-ro-hy je-le-ni*, *ki-lo ma-sa*,
bí-lé ru-ka-vi-ce, *by-li-na za-sa-ze-ná*, *bu-ky vy-so-ké*, *bo-la-vé ru-ce*,
ko-mo-ra, *ka-me-né do-my*, *vo-da ka-pe*.

Čtení v čitance na str. 17. — *h*, *k*, *b*.

Rozprava dvacátá pátá.

O hlásce a o písmeně *j* (nikoli *je*, nýbrž bez toho *e*).

Jindy, za dávných časů, bývalo všude v zemi České mnohem více lesů, nežli jest nyní, a v lesích těch bývalo též veliké množství divokých zvířat plachých i dravých. Lidé lovili plachou zvěř, jako zajíce, jeleny, srny, i také ubíjeli dravá zvířata, člověku i domácím zvířatům nebezpečná, jako vlky a medvědy. — Tehdy však nestříleli z ručnic střelným prachem; neboť střelného prachu ještě neznali, ale stříleli jinou zbraní, stříleli z luku. Luk vyhlízel, jako nakreslím. — To zde byl ocelový oblouk, od jehožto jednoho konce ke druhému byla silná šňůra nebo struna ztuha napnutá, jíž říkali tětiva, a oblouk ten se strunou jmenoval se luk. Na strunu položil

se takovýto . . . šíp, totiž dřevěná násadka, zde na konci okovaná špičatým ostrým železem (hrotem), a chtěl-li lovec vystřeliti, přiložil takový luk k prsům, strunu uprostřed šípem nazpět k oblouku napnul, a když byl namířil, pustil napnutou strunu, a struna vymrštila šíp, který letěl do dálky tam, kam lovec namířil. — Ale chtěl-li lovec uloviti nějaké veliké silné zvíře, hodil po něm kopím. Kopí vyhlíželo takhle, jak napodobím . . . Zde to byla dřevěná uásada, ale delší a tlustší než u šípu, i měla na jednom konci též takový železný ostrý bodec. Nástroji tomu říkali házecí kopí čili oštěp.

I stalo se kdys, také už velmi dávno, že jistá kněžna vyjela si do lesů, aby lovila divokou zvěř. Nenadále vyběhl tu z houští divoký kanec čili vepř a hnul se přímo ku kněžně. Kněžna nebyla na to ještě přichystána, aby po zuřivém zvířeti hodila kopím a je skolila; protož byla u velikém nebezpečí, že ji to zvíře rozsápe. V tom okamžení se tu vyskytl a honem přiskočil silný muž, který uchopil velikého divokého vepře, hodil si jej přes plec i přinesl jej před kněžnu. Když kněžna neměla se už čeho báti, obdařila štědře udatného toho člověka. Abyste věděli, jak se srdnatý a silný teu muž jmenoval, povím vám: jmenoval se *Bivoj*; jak se jmenoval? — *Bivoj*. — Kdo se jmenoval *Bivoj*?

Čím píšete na tabulkách? — Písátkem. — Čím se píše na papíře? — Pérem. — Čím se krájí chléb? — Nožem. — Čím se stříhá papír nebo plátno? — Nůžkama. — Čím konáme nějaké dílo, nějakou práci, tomu říkáme *nástroj*. — Jak říkáme tomu, čím nějaké dílo konáme? — Když píšete, zdali jest to práce? — Ovšem jest to práce, aneb jak se tomu i jinak říci může, jest to dílo; a to dílo čím konáte? — Písátkem. — Co jest písátko, poněvadž jím nějaké dílo konáte? — *Nástroj*. — Co jest i nůž? — Co jsou nůžky? — Jmenujte nástroj, kterým pracuje truhlář? — Tesař? — Kdo staví nějakou nádobu na stůl, kam ji nemá postavit, aby snadno nespadla? — Na *kraj*. — Každé místo, kde svrcek (č. deska) stolu končí, jako zde, jmenuje se *kraj*. — Má-li tabule též nějaký *kraj*? — Ano, zde všude, kde tabule se končí, jest *kraj*. — V zimě, když za prudkého větru se chumelí, nanese vítr na některých místech hromady sněhu; jak říkáme takové hromadě sněhu? — *Závěj*. — Hle, tady u dveří dole jest prah, nahoře naproti prahu jest *podvoj*. Co tedy mají dvěře nahoře? — *Podvoj*. — Kdo byl v lese, viděl, že tam jest mnoho stromů. Jak se nazývají stromy, jež rostou v lese? — Lesní stromy. — Lesní stromy mají listy široké neb uzounké jako jehla. Stromy s listy širokými slovou listnaté; stromy s úzkými listy jako jehlice, slovou stromy jehličnaté. — Ukázal jsem vám nedávno větvíčku se stromu listnatého i také větvíčku se stromu jehličnatého. — Kterak poznáme strom listnatý? — A kterak poznáme strom jehličnatý? — V některém lese, obyčejně listnatém, bývají cestičky pěkně upravené, široké, někdy i pískem posypané; také bývají tam sedátka k odpočinutí. Takový les, obyčejně listnatý, s cestičkami upravenými

nazývá se *háj*. — Co že se nazývá háj? — Každý-li les nazývá se háj? — Hrnčíři, vezou-li na voze neb na lodi hrnčířské nádoby, obloží je větvičkami stromů jehličnatých; proč asi? — Aby nádoby se nerozbily. — Větvičky jehličnatých stromů nazývají se chvojí. Čím tedy obloží hrnčíři hliněné nádoby? — Chvojí. — Co jest to tedy, čím hrnčíři obkládají hrnce, mísy, džbány? — *Chvoj*. — Po vlhké cestě, kudy vozy jezdí, bývají od kol vytlačeny žlábky; jak se jmenuje takový od kol v zemi vytlačený, vyjezděný žlábek? — *Kolej*. —

Jak říkáme věci, kterou se koná nějaká práce? — Jak říkáme místu, kde stůl neb tabule se končí čili obmezuje? — Jak se říká hromadě navátého sněhu? — Jak trámci nade dveřmi? — Jak slove les obyčejně s listnatými stromy a cestičkami upravenými? — Jak se nazývají větvičky jehličnatých stromů? — A jak slove žlábek od kol vozu vyjezděný?

Budu vám říkat vše, co jste nyní byli jmenovali, a když budu hotov, povíte, kterou hlásku bylo slyšetí pokaždé na konec: — *Bivoj, nástroj, kraj, závěj, podvoj, háj, chvoj, kolej*, — nuže, která jest to hláska? — *j.*

(Napíše se *j.*)

Dovede-li kdo z vás ještě cos pojmenovati, aby přitom slyšeti bylo poslední hlásku *j*? — *Líšej, boj, čaj, zbroj, kročej, krůpěj, závoj, voměj, zdroj, stáj, roj, hnůj, pokoj, nápoj, šalvěj, stroj, láj, olej, šlépěj, kyj, děj, kurdej, náboj, prodej, obličej*.

Skládání slabik: *ja, já, je, ji, jí, jo, ju, jù*; — *ja — já = jalovec, jazyk, jasan, jasno, javor, jahoda, jatky, jablko, líjavec, pižavice*; — *jáma, jádro, játra, jáhly, stojánek, bojácný*; — *je = jelen, jehla, ječmen, jedna, jedle, jeptiška, jeseň, ještěrka, ježek, okuje, pomyje, háje, koleje*; — *ji — jí = jíkry, jískra, jinoch, jízba, jistý, jinovatka, jírinka, jitro, vaječko, vějíčka*, — *jíška, jícen, jídlo, jízda, zajíček, krajiček*; — *jo = Josef, Jonáš, Jóhanka, bojovník, nástrojové, lojová svíce, olejová lampa*; — *ju — jù = jupka, vojín bojuje, žák spojuje písmeno s písmenem, kuchařka okrajuje řípu*, — mnoho strojů, několik nástrojů, pět pokojů, do hájů chodí lidé na procházku, není dosti nápojů a t. d.

Látka ku čtení a ku psaní na tabuli: *lí-pa se ze-le-ná, javo-ry ta-ké se ze-le-na-jí, je-ze-ro bu-rá-cí, vo-za-ta-jo-vé ma-ji vo-zy, mů-ry lé-ta-ji za no-ci, ja-re tu-li-pá-ny se sá-ze-jí*.

Čtení v čítance na stránce 18. — *j, l, p.*

Rozprava dvacátá šestá.

O hlásce i o písmeně š. (ne však eš nebo še nýbrž bez toho e.)

Povím vám krásný příběh o jednom hodném synu, i také vám povím, jak se ten hodný syn jmenoval. — Daleko odtud

bylo veliké město, vysokou a pevnou zdí ohrazeno, do něhož a z něhož mohlo se jít jen branami. K městu tomu přitáhlo nepřátelské vojsko, aby města toho se zmocnilo. Poněvadž brány byly pevně uzavřeny a zdi hradební vysoké, nemohli nepřátelé do města se dostati. Ale konečně přece se jim podařilo do města vniknouti a město zapáliti. Obyvatelům města toho dovolili, že každý smí s sebou vzít a odnésti, cokoli chce. Tu každý z obyvatelů uchopil, co měl nejdražšího a nejmilejšího, i chvátil z města, aby neuhořel. Mnozí vzali s sebou zlaté a stříbrné nádoby, jiní všeliké ozdoby a vzácné věci. Byl tam též jinoch, kteremu o nic jiného nešlo, než aby vynesl z hořícího města stařičkého otce svého; neboť ten mu byl ze všeho nejdražší a nejmilejší. Toho vzal a vložil na svá ramena a spěchal s ním z města, aby jemu život zachránil. I nepřátelským vojínům se zalíbil, když spatřili, jak odnáší svého stařičkého otce. Hodný tento syn jmenoval se *Eneaš*, i zasluhuje, abyste si jméno jeho pamatovali. Povězte mi tedy, jak se jmenoval tento hodný syn? — *Eneaš*. — Vojáci na koních mřvají zbraň sekací; vyhlíží tak, jak ji zde na tabuli vypodobním. — Zbraň ta slove *palaš*.

Zde mám vypodobněného ptáka, jakého i v zimě bývá viděti, zvláště podle cest a při staveních. On pěkně zpívá, i má, jak vidíte, na hlavě chocholku z peří, a proto říkají mu *chocholous*. —

Jistý pán, který jmenoval se Miloš, měl dva koně, jeden byl celý bílý, a koni tomu říkal *bělous*. — Jak říkal ten pán svému bílému koni? — Druhý kůň byl hnědý, a tomu pan Miloš opět říkal *hnědous*. Někdy jezdil pan Miloš na hnědouši, jindy zase na druhém koni; jak že se ten druhý kůň jmenoval? — Proč se jmenoval bělouš? — A proč říkal pan Miloš prvnímu koni hnědouš? —

Jak se jmenoval onen hodný syn, který svého stařičkého otce z hořícího města vynesl? — Jak se říká sečné zbrani, kterou mají vojáci na koni? — Jak se jmenoval onen pán, jenž měl dva koně, na nichž jezdil? — Jak se každý z těch dvou koňů nazýval? — Už jsme vyslovili mnohá slova, i bylo při tom slyšeti na konec vždy hlásku stejnou. — Která hláska to jest, povíte mi, až všecka ta slova sám ještě jednou pojmenuji: *Eneaš*, *palaš*, *chocholous*, *Miloš*, *bělouš*, *hnědous*. — Nuže, která hláska jest to? — *š*.

Napište se písmě *š* a vedle *s*.

Jak se rozeznává písmeno *š* od písmena *s*? — *š* má nad sebou kličku (uhlík). — Jak bychom z písmena *s* udělali *š*? —

Napište *š* a vedle toho *s*. —

Snad bychom dovedli ještě něco pojmenovati, kde se na konec vyřknouti musí hláska *š*? — *myš*, *koš*, *náš*, *vás*, *slepýš*, *Mikuláš*, *Tomáš*, *Lukáš*, *Goliáš*, *hroznýš*.

Skládání slabik: *ši*, *ší*, *še*, *šu*, *šů*, *ša*, *šá*, *šo*; — *ši* = *šiška*, *šišatý*, *šíje*, *široký*, *šírák*, *širočina*, *hoší*, *naší*, *vaší*, *jinoši*, *bělouši*,

lenoši, myši, pěšina, výšina; — ší = šídlo, šípek, šípy, košíček, hošíček, lepší, horší, větší, práší se, suší, věší; — še = šedý č. šedivý, šeptá, šero, šerík, šeredný, koše, nůše, naše, vaše, palaše; — šu = šustí listí, les šumí, šumot, šupina, šuplík, ošumělý; — šů = pět košů, několik palašů, šest hnědoušů, mnoho chocholoušů; — ša = šaty, šafář, šalanda, šašek, šatlava, šatník, šavle, košatý strom, ryšavá liška; — šá = šátek, šálek, věšáky, lišáci; — šo = šosy, zahrada Milošova, pole Tomášovo.

Napíši na tabuli některá slova, která jsme byli vyslovili; Vy pak je přečtěte: *du-še, li-bu-še, šu-pi-na, li-šá-ci ry-ša-ví, nů-še na-še ale ne va-še, lí-pa ko-šá-tá, le-sy šu-mí, na-ší ho-ší ma-jí pé-ra, ša-ty no-vé se lí-bí.*

Čtení v čítance na str. 19: š—s.

Rozprava dvacátá sedmá.

O hlásce a o písmeně ž (ne že ani žet, nýbrž bez toho e i et.)

Jistá matička pravila svojí dcerušce Anince: „Aninko, na plotně mám mléko, dej na ně pozor, aby nekypělo, já zatím ustelu posteče.“ — Aninka právě uvíjela niti na klubko a myslila, že s dovíděním hned bude hotova. Než v tom slyší, že na žhavé plotně to dělá źzz! Co to znamenalo? — Že mléko kypí. — Jak že to dělalo na plotně při kypění mléka? — Žz. — Aninka ovšem honem přiskočila i odstavila hrnek s kypícím mlékem, avšak mléka bylo už mnoho vykypělo, a škoda byla hotova. Kdo byl tím vinen? — Proč Aninka? — Protože nedávala pozor. — Měla-li Aninka tím odkládati, aby šla dávat pozor na mléko? — Kdy měla jít k plotně? — Hned, když matka jí to přikázala. — Kypí-li tedy něco na žhavou plotnu, jak to dělá? — I v kovárně někdy to tak dělá, kdy? — Když kovář žhavé železo vstrčí do vody. — Jest-li to ž zvuk nebo hlas? — Při mluvení však užíváme hlásky, jež jest zvuku ž podobna. — Ma . . . ský, tys nyní teprve pacholík č. chlapec, až budeš starší, jako jest tvůj bratr Pavel, bude z tebe jinoch, a když vyrosteš budeš tak velik, jako jest tatinek tvůj, a pak bude z tebe muž. — Co bude z tebe, až zcela dorosteš? — Muž.

Jakýs hoch se toulal, místo aby byl šel do školy, a když přišel domů, řekl, že byl ve škole. Mluvil-li ten hoch pravdu nebo nepravdu? — Věděl-li jistě, že mluví nepravdu? — Mluví-li někdo nepravdu, a ví-li jistě, že to nepravda, tedy mluví lež. — Hoch ten dobře věděl, že není pravda, co doma pověděl, co mluvil ten hoch? — Lež. — Rodiče jeho brzo se dověděli, že chlapec jejich mluvil lež, a byli proto velmi zarmoucení. Chlapec poznal, že chybíl a litoval toho, že milé rodiče svoje obelhal. On jich také brzo odprosil a už nikdy více nelhal. —

Chce-li vozkajeti s nákladem do vrchu a ví, že by koně jeho vůz s nákladem neutáhl, což musí učiniti, nechce-li ubratí nákladu z vozu? — Musí zjednati koně cizí a připřáhne je s předu ke koňům svým a tu říká se, že si vzal *připřež*. Má-li vozka tedy příliš těžký náklad, že ho koně jeho nemohou utáhnouti, co si brává? — *Připřež*.

Pravili jsme, že úplně vyrostlý člověk jak se jmeneje? — A co mluví ten, kdo na místě jisté pravdy mluví nepravdu? — Co si brává vozka někdy ke koňům svým, když tito nemohou těžký vůz utáhnouti? — Povězte, která hláska to jest vždy na konec, říkáme-li muž, lež, *připřež*? — ž.

(Napíše se písmeno ž z.) —

Snad bychom mohli ještě něco jmenovati, aby přitom slyšeti byla poslední hláska ž? — nůž, mříž, kříž, díž, louž, věž, tíž, drůbež, mládež, otěž, krádež, ostříž, smrž, stráž, plž, průtrž, mlž, loupež.

Skládání slabik ží, ží, ží, ží, ží, ží, ží; — ží: ží-la, ží-zala, ží-ně, ží-zeň, nožíček, kožíšek, zboží, závaží, zápraží, nádraží; — ží: na hřbitově bývá mnoho křížů, mnoho plžů, několik nožů, drápy ostřížů, šest mužů; — žá: žádost, žába, žábry, žádný, žáha, žáci; — že: žebra, železo, žena, ženich, žebrák, nože, kříže, louže, kůže, růže, lože, věže; — žo: žoky, Žofie, růžový květ, rýžová kaše, mužové, křížová cesta, okno mřížované; — ží: život, žito, živý, kožichy, dva muži, plži; — žu: župan, žula; — ža: žalud, žaludek, žaloba, žákyně, žabinec.

Látka ku psaní na tabuli a ku čtení: žá-ba, ží-žá-la le-ze, ko-žé-ná ru-ka-vi ce, že-le zo se ku-je, ží-ně-né va-ky, žu-lo-vé lo-my, ži-to se se-ká a vo-zí, rů-že vo-ní mi-le, mu-žo-vé i že-ny ve-se-lí se.

Čtení v čítance na stránce 20: ž z š s.

Rozprava dvacátá osmá.

O hlásce i o písmeně č (ne če, nýbrž bez toho e.)

Chceme-li, aby kočička k nám šla, jak na ni zavoláme? — čč! — To jest zase hláska, o níž jsme dosud nerozprávěli. Která že to jest hláska, jíž na kočičku voláme? — č. — Tutéž hlásku č slyšíme, pojmenujeme-li to, čím vozka práská; co jest to? — Bič. — Anebo pojmenujeme-li onu kulatou věc, kterou si hoši rádi hrávají a často do výšky ji vyhazují; která věc jest to? — Míč. — Jest-li slyšeti při jmenech bič, míč hlásku č? — Jest. — Kde ji slyšíme. — Na konci. — Jmenujte ještě něco, abychom na konci vyřkli hlásku č! — rýč, koláč, pekáč, chomáč, hráč, obruc, louč, pavlač, krajáč, meč, žluč, plác, klíč, oráč, boháč. —

Jak se zove největší známý brouk, jenž má čelisti veliké, podobné parohům? — *Roháč* — Jak slove dělnsk, který trávu neb obilí seče. — *Sekáč*. — Je-li něco stočeno do kola, jako dráteníci mírají drát stočený na rameně, jak se tomu říká? — *Kotouč*. — Mnohý člověk trpívá jistou bolestí v oudech, nejvíce v nohou nebo v rukou, jakoby mu je kroutil; bolesti takové říkají *křeč*. — Jak říkají okurce, která se ponechává na semeno? — *Semenáč*. — Jak říkáme malé chaloupce? — *Chatrč*. — Kdo peníze utrácfi za nepotřebné, za daremné věci, slove *mrhač*. — Ti, kdo chtejí umět dobře stříleti, musejí se prve učiti dobře mířiti; každý střelec míří a střílí do terče. Terč jest prkno, tak velké aneb ještě větší než prkno kreslící, na němž okolo středobodu taženy jsou černé kruhy. — Takto vypadá *terč*, jak jej tuto nakreslím. — Střelec hledí, aby střelil do středobodu. — Jak že říkají takovému ku střílení připravenému prknu? — *Terč*. — Vždy, kdykoli řekneme roháč, sekáč, kotouč, křeč, semenáč, chatrč, mrhač, terč, kterou hlásku jsme vyřkli posledně? — ē. —

(Napiše se písmeno ē.)

Skládání slabik *ča čá če čí čí čo ču čú*; — *ča*: čaloun, časy, čamara, čajovník, časně, čapí peří, často, počasí, začazený kotel, ptáčata, dvojčata, špičatý, pučalka; — *čá*: čára, čápi, čápe, čá-pata, kočáry, močály, počátek, ptačátko; — *če*: čelo, čepice, česnek, čerén, čepy, čepec, červy, klíče, míče, dítě pláče; — *čí*: čistý, čílý, číperný, čívy, čicháme nosem, ručička, kočička, holčička; — *čí*: čí jest to? číslo, čípek, číše, kočí, krejčí, ptačí, zajecí, mračí se, začíná pršeti; — *čo*: čočka, čokoláda, čolek, hráčové, oráčové; — *ču*: čumí, čuchá, čuje, pečuje, vykračuje; — *čú*: mnoho koláčů, málo sekáčů, několik krajáčů, šestero klíčů, pět hráčů. —

Čtení s tabule: *čá-pi to-čí se, u-čí-me se, če-mu se u-čí-te?*
o-rá-čo-vé o-ra-jí čí-le, u-ši za-je-čí, o-čí ro-há-čú, mí-sa ko-lá-čú,
do ve-čé-ra se vy-ča-si-lo.

Čtení v čítance na stránce 21. č e ž z š s.

Rozprava dvacátá devátá.

O hlásce i o písmeně ř (ne však er, nýbrž bez toho e.)

Dovedli jste už hlasem napodobiti zvuk střelby a foukání větru, hrčení vozu, bzučení včel; doveďete-li též nápodobiti zvuk, který vydává dřevo, když je drvoštěp neb tesař pilou řeže? — řř! — Dřevo vydává zvuk, a co jste vydali teď vy? — Hlas. — Hle, opět něco nového! — Patřte na obraz tento! — Jest to zvěře, jaké jsem vám ještě neukázal. Zvíře to často nočního času po vašich půdách a po dvorech běhá, aniž o tom čeho zvíte. Podíváme se na ně, jak vyhlíží. Jest štíhlého těla, má kolik noh? — Jsou-li nohy ty krátké nebo dlouhé? — Ocas má dlouhý. Můžete-li po-

věděti, jaké barvy jest jeho srst? — Hnědá. — Ano, srst jeho jest barvy tmavohnědé. — Ono přebývá na půdách velikých domů a kostelů i ve věžích, v stodolách, i ve stromech dutých. Chodívá za nocí tam, kde jsou holubníky a kurníky, dáví čili zkusává holuby, slepice, kachny i housata, ba ani krášlů neušetří, a nemůže-li se dostati na drůbež, žere myši a krysy. Zvíře to nazývá se *tchoř*. — Jak se nazývá toto zvíře? — Tchoř jest velký as jako kočka, ale nemá hlavu tak zakulacenou, nýbrž má hlavu trochu podlouhlou. Tchoř velmi nepříjemně páchně.

Znáte dobře ono kuchyňské koření, které ve hmožďfři tluceno, dává se na salát okurkový i do některých jiných jídel; jak zoveme koření to? — *Pepř*. — Některé maso jest telecí, protože jest z telat; proč říkáme zase jinému masu, že jest vepřové? — Protože jest z vepřů. — Jak se jmenuje to domácí zvíře, z něhož máme maso vepřové? — *Vepř*. — Jak slove ten, kdo mluví, co není pravda, byť i pravdu věděl? — *Lhář*. — Někdo-li se spálí, což mu obyčejně naskočí na kůži, kde se byl spálil? — *Puchýř*. — Jest něco, když se to nafoukne a nadne, podobno též puchýři, ale velikému; co jest to? — *Měchýř*. — Jak slovou zděné hranaté sloupy, které podpírají most? — *Pilíře*. — A pojmenujeme-li toliko jeden, jak řekneme? — *Pilíř*.

Jak jsme jmenovali ono čtvernohé zvíře, jež dáví drůbež? — Jak slove ono perné koření kuchyňské? — Jak říkáme tomu domácemu zvířeti, z něhož jest maso vepřové? — Jak říkáme tomu, kdo rád lze? — Co naskočí na spálené kůži na těle? — Jak slove zděný hranatý sloup? — Naučíte se opět nové hlásce, poznáte-li, kterou vyříknu vždy tu poslední. Tedy pozor! tchoř, pepř, vepř, puchýř, měchýř, pilíř; která hláska byla vždy naposled? — Ř. — Není-li podobná zvuku při řezání dříví nebo vrčení psíkovu?

(Napříše se písmě pro hlásku ř.)

Vzpomeňte sobě ještě na něco, co byste jmenovali s hláskou ř na konci? — kovář, kolář, hrnčíř, vějíř, keř, zvěř, talíř, vykýř, oř, trakař, tvář, kouř, barvíř, nožíř.

Kterému písmenu podobá se ř? — Čím se písmeno ř rozeneznává od r?

Skládání slabik řá řa ří ří řo řu řu ře. K slabikám těm hodí se slova: řádka, pořádek, kuřátko, zvířátko, kořání; — řada, řasa, zvířata, kuřata; — říkání, kouří se, vaří, měří, horí, peří, kořínek; — říč, oří, peřina, vařivo, zvěřina, pekaři, koláři, zvěřinec; — mydlářové, pekařové; — nakuřuje, zavařuje, dohořuje; — pět růžových keřů, šest pilířů, mnoho úhorů, několik tchořů; — řemen, řeka, řepa, záře, kuře, zvíře, koření, ořechy, vařečky.

Psaní a čtení s tabule: ře-pa, ře-ka, řa-sy, vo-da se va-ří a ve-ří, ře-še-to, pí-ří-li pí-sa-ří? ra-še-li-na ho-ří, ce-lá řa-da do-mů se bo-ří, te-sa-ří ře-za-jí a o-te-sá-va-jí.

Čtení v čítance na stránce 22. ř r.

Rozprava třicátá.

O hlásce a o písmeně *ch* (ne však *cha* čili *che*, nýbrž bez toho a i bez *e*.)

Kdybyste silně dechli, takto: *ch!* říkáme tomu *dech*. Dechneme-li silně, jak že tomu říkáme? — A co jest slyšeti na konec slova *dech*? — *ch.* — To *ch* je též hláska, ale slabá, nejasná, však při mluvení přece jí často užíváme. — Jistý hodný hoch, jmenem Václav, byl v Praze na učení. I obdržel poštou list čili psaní z domova, ve kterém četl, že otec jeho zemřel. I ulekl se Václav, slzy jej polily a on pln zármutku zvolal: „Ach, já nešťastný syn, už nikdy nespatrím drahého otce svého!“ — Tak zvolal ubohý Václav. — Které bylo první slovo jeho, když tak žalostně zvolal? — *ach.* — Ve slově *ach* slyšíme toliko dvě hlásky; která jest první, řekneme-li *a-ch?* — *a.* — A druhá? — *ch.* — Každý člověk, jenž na těle má kůži takovou bílou, jakou máme my, nazývá se *běloch*. Jak se nazývá každý člověk s koží bílou? — Jak asi sluje člověk, jenž na těle má kůži černou? — *Černoch.* — Jak říkáme místu, kde líhavá některé zvíře, jako pes nebo kočka? — *Pelech.* — A kterou hlásku slyšíme pokaždé na konec, říkáme-li: *běloch, černoch, pelech?* — *ch.*

Dejte pozor, abyste viděli, jak vyhlíží písmeno pro hlásku *ch*, až je napiši. — Takto vyhlíží: *ch.* Napište si je také.

Snad byste dovedli jmenovati ještě něco, aby přitom bylo slyšeti poslední hlásku *ch*? — *hoch, sluch, hráč, jinoch, ořech, puch, plech, prach, čich, vích, mech, strach, měch, kožich, smích, poplach, lenoch, vrch, povrch, ženich, čenich.*

Skládání slabik: *cho, chy, chý, ché, chu, chü, cha, chá; chochol, chomout, chomáć, chová, chodí, ucho, ticho, roucho, sucho, souchotě, dechové nástroje, plechová nádoba, polévka hrachová, dřevo ořechové; chyba, chýtrá liška, kočka chytá myši, vrchy, ořechy, víchy, měchy, blechy, kožichy, strachy; plachý kůň, suchý strom, hluchý, tichý žák; suché prádlo, liché číslo, dítě tiché, plaché zvíře; chudý, churavý, chuchvalec, chumelice, chutný chléb, hochu! Vojtěchu! mnoho prachu, moli se dali do kožichu, pytel hrachu, málo strachu; chívá, cháze, několik hochů, hromada ořechů, mnoho vrchů, šest jinochů; chasa, ucha u džberů, moucha, ropucha, jeřicha, pastucha, ptáci pelichají, pradleny máchají; tichá voda, suchá větev, plachá slepice, hluchá kopřiva, pradlena máchá, posel spěchá, kachna káchá, kuchařka vaředkou míchá, v kovárně to bouchá, slunce ráno vychází.*

Psaní a čtení s tabule: *chý-še ne-ve-li-ká, o-ře-chy má-me, ví-no ta-ké, žá-ba chy-tá ko-má-ry, chü-va cho-vá pa-cho-le, co na ne-bí vy-chá-zí a za-chá-zí? cha-sa cho-dí o-ko-lo cha-lu-py, ko-ši-le se má-chá.*

Čtení v čítance na str. 23. *ch h k* a na str. 24.

Rozprava třicátá prvá.

O hlásce ě. Slabiky bě, vě, pě, mě.

Co jsem napsal? — *je*. — Před to *je* napíši písmeno jiné: *b*. Jak to as bude, vyřkneme-li prve to *b* a hněd zatím *je*? — *bje*. — *bje* slyšíme ve slovech *bělice*, *bělidlo*, *běla*, *běda*. Napíši-li toto: *be*; jak se to čte? — *be* slyšíme, vyřkneme-li *beran*, *bednář*, *bedro*, *nebe*. — Ale chtěl-li bych psáti *bje*; kterak bych to napsal? — Co bych napřed psal a co potom? — Napřed *b* a potom *je*. — Ale můžeme to také jinak a kratčejí napsati takto: napíšeme *be*; a pak udělám nad tím *e* háček č. uhlík (*bě*), slabika ta vysloví se *bje*. — Co jsem tuto napsal? — *be*. — Jak to udělám krátce, aby bylo *bje*? — Uděláme nad *e* háček čili uhlík (*bě*). — A chceme-li míti *bě-la*; kterou slabiku přidáme k tomu? — *la*. — Čti, P . . . , co jsem zde napsal! *bě-li-ce*. A což zde? — *so-bě*, *to-bě*, *bá-bě*, *bě-ží*, *o-bě*, *o-bě-dy*, na *du-bě*.

je; co jest tuto napsáno? — Před to napíši písmeno *v* = (*vje*); jak se to vysloví? — *vje*. — I toto *vje* můžeme kratčejí napsati; napíšeme *ve* a nad tím *e* uděláme háček: (*vě*). — Čtěte to! — Nyní napíši jiná slova, ve kterých slabika *vě* se objeví: *věci*, *vě-že*, *ve vě-ží*, *zá-vě-je*, *na-po-vě-da*, *vě-šá-ký*.

Učitel napiše: *pe*. — Přečtěte to! — Toto *pe* podobným spůsobem můžeme proměnit v *pje*, jako jsme proměnili *be* v *bě*, *ve* v *vě*. Kterak tedy proměníme *pe* v *pě*? — Uděláme nad *e* háček: (*pě*). — Jak to tedy vyřknete? — Nyní budete čísti, co napiši: *pě-na*, *pě-cho-ta*, *pě-ši-na*, *na lí-pě*, *na-pě-cho-va-né žo-ky*.

Opět napiše slabiku jinou: *me*. — Co jsem napsal? — *me*. — Nad tím *e* udělám háček — *mě*; povím vám jak se to nyní vysloví; to se vysloví: *mje*. — Jak se to vysloví? — Proč se to vysloví *mě*? — proto, že má *e* nad sebou háček. — Opět přečtěte, co napiši: *mě-chy*, *mě-ra*, *mě-ři-ce*, *ho-ký-ná-ři na-mě-ři-li*, *ze-mě se ry-je*, *te-ta mě-la rů-ží*, *sí-mě se za-sé-vá*.

Čtení v čitance na stránce 25. — *ě e*.

Rozprava třicátá druhá.

O hláskách d t ř.

Husy, kachny, slepice, krůty a holubi jsou ptáci; jací to ptáci jsou, to zajisté víte? — Domácí ptáci. — Ale jak říkáme všemu tomu domácímu ptactvu jedním jménem? — Drůbež. — Ano drůbež; avšak někde domácím tém ptákům neříkají drůbež'

nýbrž *havěd*. — Jak říkají někde drůbeži? — *Havěd*. — Abych zvěděl, jak jest tabule dlouhá, čeho třeba činiti? — Změří se. — Čím ji změříme? — Metrem. — Já však jinou měrou tabuli změřím. Hle, roztahnou, co jen mohu, palec od malíku, položím palec na kraj tabule, a přitom budeme počítati, kolikrát prsty roztahnou, než se dostanu na druhý kraj tabule. — Kolikrát jsem ty dva prsty roztahl? — Šestkráte. — Takováto míra od konce palce až ke konci malíku slove *píd*. — Jak slove takováto míra, kterou jsem právě tabuli změřil? — *Píd*. — Udělejte na lavici *píd* pravou rukou! — Levou rukou! — Jak slove kov, z něhož se dělají krejcery, čtyrkrejcery i také kotle? — *Měd*. — Pojmenujme ještě jednou věci, o nichž jsme si teď povídali. — Jak říkají někde drůbeži jinak? — *Havěd*. — Jak slove míra dvou roztažených prstů? — *Píd*. — A jak se jmenuje kov, z něhož razí se krejcery, i také kotle z něho se dělají? — *Měd*. — Budte pozorni vždy na poslední hlásku, když budu věci ty ještě jednou jmenovati: *havěd*, *píd*, *měd*. — Která jest to hláska vždy poslední? — *d*. — Písmeno to vypadá zcela jak *d*, jen že nahoře připíše se znaménko podobné malé čárce.

Napíše se písmeno *d*.

Co bychom mohli ještě jmenovati, aby na konec pokaždé bylo slyšet hlásku *d*? — *zeď*, *lodě*, *sleď*, *hrudě*, *žerď*, *odpověď*, *čeledě*, *tedě*, *hledě*.

Skládání slabik *da*, *dá*, *do*, *du*, *dů*.

Slabiky tyto přicházejí ve slovech: mlážata, hlemýžďata, měďaky; chudátko, hádátko; — podobaný, sledové, hlemýžďové; — mnoho sledů, hojnosc hlemýždů.

Čte se s tabule: *há-da-ta sy-čí, má-lo lo-dá-řů, o-vé mě-dá-ky*.

Učitel napíše slabiku: *ta*. — Co jsem napsal tuto? — *ta*. — Napíší to ještě jednou: *ta*. — Dejte pozor! Udělám-li nyní nahoře při tom *t* takové znaménko, jako jsem udělal u *d*, tu se to vysloví *ta*. — Jak se to vysloví?

Učitel napíše slabiku: *to*. — Přečtete, co jsem napsal! — Jak to udělám, abychom četli *to*? — Uděláme přitom *t* nahoře znaménko. — Vyslovte to! — *to*. — Učitel napíše: *tu*, *tu*. — Čtěte!

Skládání slabik: *ta*, *to*, *tu*.

Slabiky tyto přicházejí ve slovech: kočata, krůtata, sílaři, nilaři, topán, topka, tukatí.

Čtěte: *ko-ča-ta ne-chy-ta-jí my-ši, ke-ře o-do-ba-né, tu-ky, tu-ky!*

Tuto napsal jsem slabiku: *na*. — Ale někdy slyšíme vysloviti *ňa*, jako to slyšíme ve slově luňáci. Máme-li psáti *ňa*, tedy uděláme nad *n* háček — *ňa*. — Jak se to čte? — Napíši-li toto: *ňu*; jak se to vyřkne? — Napíši-li opět toto: *ňo*; jak to se čte?

Slabiku *ňa* slyšíme ve slovech: koňadra, huňatý, pláňata, stěňata; *ňo* slyšíme ve slovech: koňové, naplňovati, ochraňovati, vyměňovati; *ňu* ve slovech: ňuchna, naplňuji, zabraňuji, oceňuji.

Čtení s tabule: *ku-ře do-bá, ná-do-ba ba-ňa-tá, la-tě se dě-la-jí, vo-ňa-vá vo-da, ko-ňá-ci ne-ma-jí ko-ňů.*

Čtení v čitance na stránce 26. — *d d t t n ř.*

Rozprava třicátá třetí.

O slabikách: *de dě, te tě, ne ně.*

Učitel napíše: *de te ne.* — Přečtete to! — *de* slyšíme, vyslovíme-li: *devět, deset; te* slyšíme, vyslovím-li: *teta, tekutina; ne* slyšíme, vyslovím-li: *nebe, nemá.*

Ale chtěli-li bychom psát *dělo*; jak bychom to udělali? — Napsali bychom *d* a k tomu bychom připsali *e* = *dě-lo*. — A což abychom chtěli psát *tělo*; jak bychom to opět psali? — Napsali bychom *t*, a k tomu připsali bychom *e* = *te-lo*. — Ale pak-li bychom chtěli napsati *ně-my*, jak bychom to psali? — Napsali bychom *n* a k tomu bychom připsali *e* = *ně-my*.

Nyní však jest třeba, byste zvěděli, že se to poněkud jinak píše. — Dejte pozor! Chci-li psát *dě*, tedy znaménko nepíši u *d* nahore, ale udělám háček (uhlík) nad *e* = *dě*; a to se čte = *dě*. Jak se to čte? —

Učitel napíše *te*. — Což jsem napsal? — Chci-li, abysme mohli čísti *tě*, udělám nad *e* háček. — Jak se to čte? — *tě*.

Učitel napíše *ne*. — Kterak to uděláme, aby *ne* změnilo se v *ně*? — Uděláme nad *e* háček. Uhlídám nyní, jak jste si to pamatovali. Co napíši, budete čísti:

dě-la, z nichž střílejí dělostřelci; *ne-dě-le*, *ko-tě*, *ně-co*, *dě-do-vé*, *na-po-mí-na-jí*, *sí-tě na ry-by*, *ko-ně bě-ží*, *la-bu-tě ma-jí bí-lé pe-ří*, *há-dě sy-čí*, *la-ně u-há-ně-jí do le-sa*, po *so-bo-tě*, *ne-dě-le*.

Čtení v čitance na str. 27. *de dě, te tě, ne ně.*

Rozprava třicátá čtvrtá.

O slabikách *di ti ni.*

Učitel napíše *d*. — Čeho třeba připsati k tomu *d*, aby se mohlo vysloviti *dy*? — Připíše se k tomu *y*. — Jaké *i* se k tomu připíše? — Široké *y*. — Proč? — Proto, že píše-li se *dy*, vždy široké *y* psát se musí. — Já napíši *d*, a k tomu nepřipíši široké *y*, ale úzké *i*, hle: *di*. — Totoť ovšem také jinak se vysloví; vysloví se *di*. — Jak že se to vysloví? — A napíši-li to takto: *di*, kterak se to čte? — *di* slyšíme, řeknu-li: *divy, divoch, hadi, hodiny, udice; — dílo, dítě, vidíme; koho vodíte?* —

Nyní napíši něco na tabuli, což pak budete čísti: *di-vo-ké hu-sy lé-ta-jí, ho-di-ny na vě-ži bi-jí, na lo-di se-dí lo-da-ři, vi-dí-me, co dě-lá-te, dí-vá-me se, di-vi-me se.*

Učitel napíše *t*; to písmeno znáte; co však k tomu napsati musím, abysme čísti mohli *ty*? — Připíšete *y*. — Jaké i připíši? — Široké *y*. — A proč široké? — Proto, že po *t* vždy píše se široké *y*. — Ale v knihách stává také po *t* úzké *i*, jak to zde napíší: *ti*. — Zda-li se toto vysloví *ty*? — Nevysloví se tak. — Vězte, to vysloví se: *ti*. — Jak se to vysloví? — A což, když to napíší takto: *té*, jak to se čte? — Tedy prodlouženě. — *ti* slyšíme, vyslovíme-li: *tiše, tiškař, chrti, kohouti, bažanti, kmeti, dýchati*; — *ti* slyšíme, vyslovíme-li: *tiže, tihota, ptáče tíká, mlatci mláti*.

Opět vám tuto na tabuli něco napíši, a vy to přečtete: *li-ti-na, ry-ti-na, le-sy se my-tí, bu-de-te za-lé-va-ti, sá-ze-ti ne-bo o-ko-páva-ti zá-ho-ny? po ti-chu se u-čí-me.*

Učitel napíše na tabuli: *ny*. — Co tuto jest napsáno? — Proč jsem připsal široké *y*? — Proto, že *ny* píše se vždy se širokým *y*. — Ale někdy slyšíme také vysloviti *ni*, jako když řekneme *nikdo, nižina, nicota, nijaký*. — To však se píše takto: *ni* a vysloví se *ni*. — Jak že se to vysloví? — Vyslovíme-li to však drouze a psali bychom to, jaké i bychom k tomu *n* připojili? — Dlouhé *í*. — Již jsem to napsal: *né*. — Čtěte to! — Napíši vám opět něco ku čtení:

ni-ti ku-pu-jí se u ni-ta-ře, rů-že vo-ní li-bě, pá-ni a pa-ní ho-vo-ří, je-le-ni ma-jí pa-ro-hy, ko-ho vi-dí-te? ne-vi-dí-me ni-ko-ho, ka-me-ní se no-sí na le-še-ní.

Čteni v čítance na str. 28. *dy di ty ti ny ni.*

Rozprava třicátá pátá.

O hlásce (dvojhlásce) i o písmeně *ou*.

Chce-li vozka, aby se koně zastavili, jak zvolá? — *ou!* — Hlásky *ou* užíváme též, když mluvíme, aniž bychom volali na koně. — Někde vede cesta mezi poli nebo lesem a jest od vozů vyjezděna; víte-li, jak se cesta taková nazývá? — Nazývá se úvoz č. *ouvoz*. I v městě místa u prostřed ulice, kudy jezdí vozy, jmenují se úvozy č. *ouvozy*, kdežto po stranách podle domů bývají chodníky č. *pěšiny*. — Ve světnici při otevřeném okně a dveřích nebo v průjezdě táhne často chladný vítr, a jsme-li uhřáti, nemáme nikdy státi v takovém místě; zastudili bychom se. Větru takovému říkají *ouvětrí*. — Jak se jmenuje den hned po pondělí? — Úterý č. *outerj*. — Někdy matinka připraví k večeři takovou polévku: utře na míse několik stroužků česneku, nakrájí na to chleba, osolí

to, přidá kousek másla a poleje pak všecko vřelou vodou. — Jak slove taková polévka? — Taková polévka slove *oukrop*. — Rybáři loví ryby do sítí, do vrší v řece nebo v rybníku, i naloví často mnohých ryb, jako kaprů, štik, okounů a také úhořů č. *ouhoř*. Jakých ryb naloví rybáři? — Úhoře č. ouhoře jste již viděli vypodobněného. — Čemu podobá se *ouhoř*? — *Ouhor* podobá se hadovi. —

A nyní mi povězte, jak zavolá vozka, chce-li, aby koně stáli? — A říkáme-li *ouvoz*, *ouvětí*, *outerý*, *oukrop*, *ouhoř*, kterou hlásku říkáme vždy nejprve? — *ou*. —

Pro hlásku *ou* jest zase takovéto znamení: *ou*.

Napiše se *ou* i dá se napsati dětem.

Hlásku *ou* slyšíme, vyslovím-li: *oubytě* (úbytě), *oudolí* (údolí), *oužlabina* (úžlabina), *ouskali* (úskalí), *ouroky* (úroky), *outrata* (útrata), *ouhor* (úhor), *oudy* (údy), *ouděl* (úděl), *oubočí* (úbočí).

Chci-li psátí *ou*, které písmeno napiši napřed a které potom? — Napřed napiše se *o* a potom *u*. — Tuto jsem napsal *ou*. Nyní před to *ou* napiši *m* = *mou*. Jak se to čísti bude? — (Učitel ukazuje nejprve na *m* a potom na *ou*). To se vysloví najednou jedním douškem takto: *mou*. — Vyslovte to tak, jak já jsem to vyslovil; — *mou* slyšíme, vyřknu-li: *mouření*, *mouka*, *kolmou* čáru, samou vodu.

Učitel opět napiše hlásku *ou*. — Tu jsem napsal opět *ou*; chtěli-li bychom čísti *mou*, co bychom před to *ou* napsali? — *m*. — Ale já před to *ou* postavím *s* = *sou*; Víte-li, jak se to vysloví? — (Učitel opět ukazuje). — Vysloví se to opět jedním douškem takto: *sou*. — Jak se to vysloví? — *Sou* slyšíme, řeknu-li: *soukeník*, *soused*, *soudruh*, *souditi*, *kosou* se kosí, *nesou* něco.

Učitel znova napiše *ou*. — Tuto stojí napsáno *ou*. — Kdo pak by mně pověděl, jak bychom to udělali, abysme čísti mohli: *šou*? — Napišeme před *ou* písmeno *š*. — Napiši to tak = *šou*. — Čtěte! — *Šou* slyšíme, vyslovím-li: *šoupati*, *šourem*.

Dle potřeby spojuje učitel s *ou* ostatní souhlásky: *kou*, *lou*, *bou*, *rou*, *hou*, *chou*, *dou*, *cou*, *čou*, *nou* *pou*, *tou*, *vou*, *zou*.

Nyní napiši na tabuli něco ku čtení: *růžo-vé pou-pě*; *sou-se-dé na-ši je-dou ou-vo-zem*; *kou-le se ku-tá-kí*; *lou-ka se ze-le-ná*; *bou-da se bou-rá*; *no-vé rou-cho se ší-je*; *hou-sa-ta ne-mo-hou ji-ti do vo-dy*; *te-sa-ří ne-sou no-vou rou-ru*.

Čtení na stránce 29; — *ou*.

Rozprava třicátá šestá.

O hlásce a o písmeně *f*. (ne *ef*, nýbrž bez toho *e*).

Fouká-li vítr silně nějakou děrou nebo skulinou, jak to as dělá? — *fff!* — Jest-li to zvuk nebo jest to hlas? — Zvuk. —

Avšak lidé, když mluví, někdy také hlas podobný tomuto zvuku *f* vyrázejí. Jako, chceme-li napodobiti štěkání psíčka, jak to uslyšíme? — *haf, haf!* — Ano tak. — A což když hoši si hrají na vojáky nebo na lesní myslivce a střílejí ze dřevěných pušek, jak dělají hlasem? — *Pif, paf, puf!* —

Zdenka hrála si se svým mladším bratříčkem na schovávanou, i schovala se za otevřené dvěře, aby jí bratříček neviděl; a když ji bratříček hledal a vcházel do světnice, tu na něho vzkřikla *baf!* — Jak vzkřikla starší sestra na svého mladšího bratříčka? — Avšak nastojte! bratříček se tak zalekl, že upadl na zemi a ztratil řeč; nemohl ani slova promluviti. Jak nazýváme toho, kdo mluviti nemůže? — Němým. — Jakým se stal bratříček Zdenčin z velikého uleknutí? — Z toho se Zdenka velice zamroutila, i počala hlasitě naříkat. Sotva že matka nářek uslyšela, spěchala, aby zvěděla, co se stalo, a když shledala, že synáček její nemůže mluviti, zhrozila se toho velice a zvolala: „O jaké to neštěstí pro ubohé dítě! — I poslala rychle pro lékaře; ten přišel a nařídil, co se má činiti, aby chlapec opět se uzdravil. Na to pravil ku Zdence: „Chraň se budoucně, abys silným zkříknutím aneb jinak někoho zaledkla; mohlo by z toho třeba ještě něco horšího pojít.“ — Říkáme-li: *haf, pif, paf, puf, baf*, která hláska vyřkne se přitom vždy poslední? — *f.* —

Který hudební nástroj má harfeník? — Harfu. — A což kdyby harfeník hrálo pět, čeho by měli také pět? — Pět *harf*. — Podívejte se na to podivné zvíře vypodobněné zde na obraze! — Má vysoké nohy a náramně dlouhý krk. Po těle má všude mnoho stejných skvrn, a když chodí, kejdá se jako kachna. Zvíře to žije v krajích daleko od nás až za velkým mořem; jmenuje se *žirafa*. — Jak se jmenuje zvíře to? — A kdybych takových stejných obrazů ukázal pět, čeho byste viděli na nich pět? — Pět *žiraf*. —

Rekneme-li pět *harf*, pět *žiraf*, kterou hlásku slyšíme opět pokaždé naposled při slovech *harf, žiraf?* — Jsou zde dva žáčkové; řeknu-li jejich jména, uslyšíte též na konec hlásku *f*: — Josef, Adolf. —

Napiše se písmeno *f* i dá se dítkám několikráté napsati.

Skládání slabik: *fa, fá, fi, fí, fo, fu, fü, fy, fou*.

Slova, jichž se použití může při skládání slabiky *fa*: *fara, fasole, bufa*; — *fá*: *fábory, fe: fena, feryna*; — *fi*: *flípe, fiče, rafie, žofie*; — *fi*: *fíky*; — *fo*: *josefov, adolfovi*; — *fu*: *fuče, harfu* nese harfeník; — *fü*: *fúra*; — *fy*: *ráfy, bufy*; — *fou*: *fouká výtr, foukati*.

S tabule se čte: *jo-se-fe a fi-li-pe; vi-dí-te ve-ve-ři-ci? o-na se-dí na bo-ro-vi-ci a vy-ku-su-je se-me no; žo-fi-e ne-ví, co je ka-la-fu-na; fi-a-la má li-bou vů-ni; fü-ru o-bi-li ve-zou do fa-ry*.

Čtení v čítance na str. 30. — *f v.*

Rozprava třicátá sedmá.

O hlásce i o písmeně *g* (nikoli *ge*, nýbrž bez toho *e*).

Zde vidíte obraz. Co jest na tom obraze? — Zvíře. — Zvíře to jest podobné koze, koza to však není. Zvíře takové ani u nás nežije, ono žije v krajinách, kde je velmi teplo. — Povíděl bych vám, jak se to zvíře jmenuje, ale počkám; myslím, že sami to povíte. — Jestli pak možno, abyste mně to zvíře už nyní pojmenovali? — Proč to není možno? — Protože že toho nevíme. — A přece to jest možno, dejte jen pozor! — Učitel napiše *a*. — Co jsem napsal? — Před to *a* napiší zase něco. — *ga*. — To jest též písmeno. — Měli jsme už písmeno takové na tabuli? — Neměli. — Znáte-li je? — Neznáme. — Stojí-li písmeno takové před *a*, tedy je i s tím *a* vyřkneme takto: *ga*. — Jak to vyřknete? — Ale tak se zvíře to pojmenuje *ga*; musím ještě něco připsat — *ga-ze-la*. — Nyní to čtěte! — Tak slove to zvíře *gazela*.

Učitel napiše toto: *le-je*. Jak se to čte? — Ano, zpívá-li se: „Prší, prší, jen se *leje*, kam koníčku pojedeme.“ — Před to *le-je* napiši něco; a celé to slovo značiti bude jisté lodi, na které bývají odsouzeni a odvedeni mnozí provinilci. Tam jsou přikováni k práci velmi těžké, musejí až do smrti veslovati. — Hned se dovíte, jak ty lodi slovou. — Učitel napiše před to *leje ga = ga-le-je*. — Čtěte! Tak se lodi ty pojmenují. — Ještě něco napiši: *ga-le-ri-e*. — Čtěte to! — Galerie jsou chodby, pavlačím podobné. — Něco opět jiného napiši: *a-ga-ta*. — Agata jest jméno ženské. — A zde? = *ma-la-ga*. — Malaga pojmenuje se jisté velmi dobré víno, které se dává lidem churavým a slabým pro posilnění. — Teď napiši jméno krajiny, kde jest městečko, ve kterém pán Ježíš od rodičů svých byl vychován a kde vyrostl. — Jak jest to? = *ga-li-le-a*. — Tak slula krajina, kde pán Ježíš v městečku byl vychován. —

Hlásku *g* slyšíme ve slovech *beg*, *bug*; *beg* znamená u Turků tolík, co pán; *bug* slove jedna řeka. — Písmeno to napiši znovu = *g*. — Chci-li, abysme mohli čístí *ga*, co se k tomu připíše? — *a*. — Ale já k tomu připíši *o* = *go*, jak se to vysloví? — A chtěli-li bychom míti *gu*, co bychom psali napřed, a co potom bychom k tomu připojili? — Napřed *g* psali bychom, a k tomu bychom *u* připojili. — Kterak se toto čte? = *ge*. — A jak toto? = *gi* — *gy*.

Čtení s tabule: *gu-mi-gu-tou ma-lu-jí ma-li-ři*; *ko-li-ká-tá je po řa-dě a-ga-ta?* — *sa-go ko-ze se ne-dá-vá*; — *gu-mou* čili pryží *vyma-zu* jí se *čá-ry ta-že-né tu-hou*.

OBSAH.

	Str.
Předmluva k prvnímu vydání	V
Předmluva k druhému vydání	IX
Josef Baćkora	XI
Rozprava prvá. O zvuku	1
Rozprava druhá. O hlase	2
Rozprava třetí. O rozličnosti hlasu	4
Rozprava čtvrtá. O hlásce i o písmeně <i>i</i>	6
Rozprava pátá. O hlásce i o písmeně <i>u</i>	9
Rozprava šestá. O hlásce a o písmeně <i>o</i>	11
Rozprava sedmá. O hlásce i o písmeně <i>a</i>	13
Rozprava osmá. O hlásce a o písmeně <i>e</i>	15
Rozprava devátá. O hlásce i o písmeně <i>y</i>	18
Rozprava desátá. O hláskách i o písmenech <i>i</i> , <i>u</i> , <i>ø</i> , <i>ÿ</i> , <i>é</i> , <i>á</i>	19
Rozprava jedenáctá. O hlásce i o písmeně <i>m</i>	22
Rozprava dvanáctá. O hlásce i o písmeně <i>l</i>	27
Rozprava třináctá. O hlásce a o písmeně <i>v</i>	30
Rozprava čtrnáctá. O hlásce a o písmeně <i>s</i>	32
Rozprava patnáctá. O hlásce a o písmeně <i>d</i>	35
Rozprava šestnáctá. O hlásce a o písmeně <i>t</i>	36
Rozprava sedmnáctá. O hlásce i o písmeně <i>k</i>	38
Rozprava osmnáctá. O hlásce a o písmeně <i>b</i>	40
Rozprava devatenáctá. O hlásce a o písmeně <i>n</i>	42
Rozprava dvacátá. O hlásce a o písmeně <i>p</i>	45
Rozprava dvacátá první. O hlásce i o písmeně <i>z</i>	49
Rozprava dvacátá druhá. O hlásce i o písmeně <i>c</i>	50
Rozprava dvacátá třetí. O hlásce i o písmeně <i>r</i>	52
Rozprava dvacátá čtvrtá. O hlásce a o písmeně <i>h</i>	53
Rozprava dvacátá pátá. O hlásce a o písmeně <i>j</i>	54
Rozprava dvacátá šestá. O hlásce i o písmeně <i>š</i>	56
Rozprava dvacátá sedmá. O hlásce a o písmeně <i>ž</i>	58
Rozprava dvacátá osmá. O hlásce i o písmeně <i>č</i>	59
Rozprava dvacátá devátá. O hlásce i o písmeně <i>ř</i>	60
Rozprava třicátá. O hlásce a o písmeně <i>ch</i>	62
Rozprava třicátá první. O hlásce <i>č</i> . Slabiky <i>bč</i> , <i>vč</i> , <i>pč</i> , <i>mč</i>	63
Rozprava třicátá druhá. O hláskách <i>čč</i> , <i>tč</i> , <i>ň</i>	63
Rozprava třicátá třetí. O slabikách: <i>de dč</i> , <i>te tč</i> , <i>ne nč</i>	65
Rozprava třicátá čtvrtá. O slabikách <i>dč tč nč</i>	65
Rozprava třicátá pátá. O hlásce (dvojhlásce) i o písmeně <i>ou</i>	66
Rozprava třicátá šestá. O hlásce a o písmeně <i>f</i>	67
Rozprava třicátá sedmá. O hlásce i o písmeně <i>g</i>	69